

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vybrané regionální památky severního Plzeňska ve výuce na 1. stupni základní
školy

Selected regional monuments of the area North of Plzeň in primary school

Karolína Tišerová

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro základní školy (M7503)

Studijní obor: I. ST (7503T047)

Odevzdáním této diplomové práce na téma „Vybrané regionální památky severního Plzeňska ve výuce na 1. stupni základní školy“ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 12. 2019

Ráda bych poděkovala vedoucí mé práce Ing. Michaelle Dvořákové, Ph.D., za její pozitivní přístup, profesionální rady a trpělivost. Rovněž děkuji rodině a partnerovi za podporu při mém studiu.

ABSTRAKT

Diplomová práce *Vybrané regionální památky severního Plzeňska ve výuce na 1. stupni základní školy* prezentuje návrhy výuky spojené se zvolenými regionálními památkami severního Plzeňska.

Teoretická část představuje pojetí regionalistických témat ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, průřezová témata a klíčové kompetence, které lze při zvoleném námětu výuky rozvíjet. Následují zmíněné vhodné metody práce, které jsou spojeny s mimoškolní pedagogikou. Poté se tato část věnuje přístupu k památkám jako ke kulturně historickému dědictví, které je odkazem minulosti a které by nemělo být zapomenuto. Dále předkládá charakteristiku přírodního prostředí a kulturně historického vývoje severního Plzeňska a představuje vybrané kulturní památky a témata s nimi spojená. Teoretické poznatky o vybraných památkách jsou základem pro přípravu exkurze v praktické části.

Praktická část nabízí návrhy pro výuku s využitím těchto míst, plán vlastivědné exkurze a aktivity spojené s poznáváním kulturních památek. K připraveným exkurzím jsou připojeny návrhy aktivit, které téma uvádějí a motivují žáky k poznání, a po exkurzi jsou připraveny návrhy na shrnutí a reflektování učiva, které upevňují získané znalosti. Výsledkem praktické části je vytvoření didaktické opory zaměřené na podporu kladného vztahu žáků k památkám v jejich okolí, pochopení historické hodnoty těchto míst, budování lokálního patriotismu a starosti o podobu a krásu místa, ve kterém žijí.

KLÍČOVÁ SLOVA

regionální historie, vlastivědná exkurze, kulturně historické dědictví, mlynářství, Čoubův mlýn, Rabštejn nad Střelou, mimoškolní pedagogika

ABSTRACT

The thesis “Selected regional monuments of the area North of Plzeň in primary school” presents concepts of primary schooling combined with an education in selected regional monuments of Northern Plzeň Region.

The theoretical part discusses an approach to the regionalistic topics in the educational area “Humans and their world”, cross-sectional topics, and key competences that may be developed using the selected educational topic. The thesis continues with an analysis of suitable educational methods connected with an extracurricular pedagogy. This part subsequently discusses an approach to historical monuments as a cultural and historical heritage constituting a legacy that should not be forgotten. The natural environment and cultural-historical evolution of Northern Plzeň Region is discussed next, with a focus on selected cultural monuments and connected topics. Theoretical conclusions on selected monuments are subsequently used as a basis for the excursion proposals detailed in the practical part.

The practical part of the thesis presents tuition concept proposals utilizing these places of interest, homeland excursion plans, and activities connected with education in cultural heritage. The proposed excursions are accompanied by activities introducing the topic and motivating the pupils to learn. The proposals for activities designed to summarize, reflect, and consolidate the acquired knowledge after the excursions are presented next. The result of the practical part is perceived as a way to create an educational basis focused on encouraging positive relationship of pupils to the local heritage, understanding the historical value of these places, and supporting local patriotism as well as their interest in the image and beauty of their homeland.

KEYWORDS

regional history, homeland excursions, cultural and historical heritage, milling industry, Čoubův mlýn, Rabštejn nad Střelou, extracurricular pedagogy

OBSAH

1. Úvod	1
2. Teoretická část	3
2.1 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět v rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání	3
2.1.1 Očekávané výstupy související s poznáváním vybraných regionálních památek	4
2.1.2 Průřezová témata související s poznáváním vybraných regionálních památek	5
2.2 Exkurze jako forma vyučování	5
2.3 Kulturně historické dědictví ve výuce	8
2.4 Charakteristika regionu severní Plzeňsko	12
2.4.1 Geologie a průmysl	12
2.4.2 Příroda	13
2.4.3 Historie	14
2.5 Mlynářství	18
2.5.1 Vývoj mlynářství	18
2.5.2 Historie mlýnů	21
2.5.3 Čoubův mlýn	22
2.6 Rabštejn nad Střelou	27
2.6.1 Historie Rabštejna nad Střelou	29
2.6.2 Významné památky	32
2.6.3 Obyvatelstvo	46
3. Praktická část	49
3.1 Exkurze Čoubův mlýn	52
3.1.1 Diskuze na téma mlynářství	52
3.1.2 Návštěva Muzea mlynářství, pekařství a zemědělství Božetice	53
3.1.3 Exkurze na Čoubův mlýn	63
3.1.4 Uzavření tematického bloku a reflexe	81

3.2 Exkurze Rabštejn nad Střelou	86
3.2.1 Život našich předků	86
3.2.2 Mapování dřívějšího života	90
3.2.3 Exkurze do Rabštejna nad Střelou	93
3.2.4 Uzavření tematického bloku a reflexe	121
4. Závěr	128
5. Seznam použitých informačních zdrojů	131
6. Seznam příloh	1
6.1 Legislativa mimoškolního vzdělávání	1
6.2 Pracovní listy dalších míst v Rabštejně nad Střelou	2
6.3 Obrazová příloha	9

1. Úvod

Předkládaná diplomová práce zpracovává téma regionálních památek severního Plzeňska formou vlastivědných exkurzí.

Vlastivědné exkurze jsem vybrala z toho důvodu, že sama ze své zkušenosti vím, že nejvíce znalostí si člověk zapamatuje, když se setká s názorným materiálem a může si vše vyzkoušet. Prožitkem se dle mého názoru uchová mnohem hlubší poznání a už jen proces poznávání je motivací a lákadlem. Věřím tomu, že právě spojení teoretických poznatků s praxí je klíčem pro zábavnější vyučování s trvalejším zapamatováním.

Dokážu si však představit, že takového názoru je více vyučujících, avšak chybí čas na vytvoření vhodných ucelených podkladů jak pro učitele, kteří z nich berou informace pro výklad, tak pracovních listů a různých názorných materiálů, které podporují poznání. Příprava kvalitní exkurze vyžaduje příliš mnoho času a ne každý učitel ho má. Proto hlavním cílem mé práce je vytvořit podklady, které by tuto překážku odstranily. Na následujících stránkách se nalézá ucelený materiál, který poskytuje informace pro vyučující, aktivity před exkurzí, naplánovanou celkovou náplň exkurze, pracovní listy a doporučení závěrečného zhodnocení. Tato příprava znamená kostru tohoto mimoškolního vyučování. Zda učitel využije pouze část přípravy, nebo ji upraví podle svých představ a možností, to je už na jeho rozhodnutí. Myslím, že určitými úpravami, gradací některých úloh, je možné připravit jednodušší nebo složitější exkurze pro různé ročníky základních škol nebo víceletých gymnázií, avšak v práci cílím na věkovou skupinu 9–11 let. Mimo to je didaktickým cílem této práce prohloubení vztahu žáků k regionálním památkám, historii a kultuře. Obohacením znalostí o okolí, ve kterém žijí, v nich chci vzbudit zájem o tuto oblast.

Místo naplánovaných exkurzí jsem zvolila severní Plzeňsko, protože z tohoto kraje pocházím a uvědomuji si, jaké bohatství se v něm nachází. Jsem si vědoma toho, že je plno míst, která si zaslouží pozornost, ale pro výuku na 1. stupni základní školy jsem vybrala dvě: Čoubův mlýn a městečko Rabštejn nad Střelou. Návštěvu těchto památek didakticky využiji v návaznosti na jejich funkci. Při návštěvě mlýna se žáci seznámí, jak dříve probíhal proces zpracování obilí. Při exkurzi Rabštejna nad Střelou budou žáci poznávat funkce středověkého města skrze jeho dochované části.

Dalším cílem práce je vytvořit podklady tak, aby představovaly naplnění některých očekávaných výstupů dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

v oblasti Člověk a jeho svět. Oblast, kterou objekty zaštiťují, je poměrně široká a zasahuje do více oborů, proto je možné exkurze využít i jako rozvoj průřezových témat. Úkoly jsou stavěny tak, aby rozvíjely klíčové kompetence, a představování kulturních objektů vede k vytvoření kladného vztahu ke kulturně historickému dědictví.

První, teoretická část je hlavním pilířem pro vyučující. Na jejím základě stavím druhou, praktickou část. Teoretická část představuje učivo, na které se v exkurzích zaměřuji. Charakterizuje exkurzi jako formu vyučování, vymezuje region, seznamuje s jeho přírodním prostředím, historickým vývojem, představuje kulturní památky Čoubův mlýn a Rabštejn nad Střelou, které budou cílem exkurze. V návaznosti na výběr památek uvádí čtenáře do kontextu mlynářství a předkládá mu historii města Rabštejn. Z historie konkrétních objektů vycházím v praktické části. V ní jsou nejdříve navrženy aktivity, jejichž úkolem je navodit dané téma. Dále se zabývám průběhem samotné exkurze. Její součástí jsou pracovní listy a doporučené sledované prvky. Na závěr jsou upevněny poznatky shrnutím celé práce.

Podklady jsem se snažila čerpat hlavně z regionální literatury, jejíž autoři jsou většinou lidé s velmi úzkým vztahem k vybraným památkám. Využívala jsem nejen městské knihovny, ale i archivy v muzeích. Fakta jsem se snažila potvrdit nejméně ze dvou zdrojů, avšak někdy jsem dostala několik různých informací, ze kterých bylo složité vytvořit závěr. Proto je možné v textu najít několik odlišných údajů, jejichž původní zdroje jsem zmínila, a je na čtenáři, jak situaci vyhodnotí. Při těchto nejasných okamžicích jsem využívala další možnosti, jako je muzeum nebo výzkumy při městském úřadu, abych získala další pohled na skutečnost. Také jsem si při bádání pomáhala různými elektronickými zdroji.

Text je doplněn pro lepší představu o fotografie, které mají ilustrativní funkci. Jejich zdrojem je buď fotoarchiv v Mariánské Týnici, nebo jsem obrázky pořídila sama. Zdroje grafických doplňků jsou v příloze.

Mou snahou je předat nápady některým školám, které by byly otevřené pořádání exkurzí pro své žáky. Věřím, že je to pro učitele velké usnadnění a možnost, jak zatraktivnit žákům výuku.

2. Teoretická část

2.1 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět v rámci vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

Dříve než přejdu k charakteristice vybraných památek, ráda bych představila vzdělávací oblast Člověk a jeho svět tak, jak je popsán v RVP ZV, protože právě tato oblast zahrnuje očekávané výstupy, které se realizují v těchto vlastivědných-přírodovědných předmětech na 1. stupni v 2. období, respektive tradiční prvouky v 1. období.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je jedinou, která je plánována pouze pro 1. stupeň základních škol. Zahrnuje široké spektrum témat, která se týkají jedince, rodiny, přírody a vlasti, ale také kultury a techniky nebo dokonce zdraví a první pomoci. Svou obsáhlou škálou dává žákům všeobecný rozhled a základnou pro nové znalosti jsou zkušenosti z rodiny a předškolního vzdělávání.

V samotném RVP ZV je několikrát zmíněna potřeba poznávat svět pomocí prožitků, které žák získá v konkrétních nebo modelových situacích. Snaha o propojení reálného života s nově získanými dovednostmi je naprosto zásadní pro jejich upevnění.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět zahrnuje pouze jeden vzdělávací obor stejně pojmenovaný. Vzdělávací obor Člověk a jeho svět se dělí na pět tematických okruhů. V tematickém okruhu *Místo, kde žijeme* vede od praktického poznávání nejbližšího okolí k budování vztahu k naší zemi. V tematickém okruhu *Lidé kolem nás* se žáci seznamují se základními právy a povinnostmi, problémy v soužití lidí, principy slušného chování, ale také se základy financí. Celkově okruh buduje v žákovi dovednosti budoucího občana demokratického státu. Další okruh se nazývá *Lidé a čas*. Ten buduje v žácích zájem o kulturní bohatství okolí a celé země a zájem o minulé časy. Žáci vnímají, jak se jejich region měnil v různých důležitých okamžicích naší historie (RVP ZV, 2017).

Tyto tři zmíněné okruhy ve 4. a 5. třídě tradičně tvořily základy předmětu vlastivědy. Následující dva jsou naopak základy dřívějšího předmětu přírodovědy. Proto uvádím další dva tematické okruhy i přes to, že se má práce zabývat více vlastivědnou tematikou. Hlavně také z toho důvodu, že exkurze, které jsou naplánované na seznámení s památkami, jsou v přírodě, a není vyloučeno, že vyučující využije možnost pro okrajové osvojení dílčích očekávaných výstupů právě z těchto dvou tematických okruhů. Okruh *Rozmanitost přírody* se zakládá na poznání rozmanitosti a proměnlivosti živé i neživé přírody. Žák hledá důkazy o proměnách přírody, učí se demonstrovat a hodnotit svá pozorování. V posledním okruhu

Člověk a jeho zdraví je žák pobízen k pozorování své biologické a fyziologické funkce a potřeby. Seznamuje se s denním režimem a osvojuje si základy bezpečného chování a první pomoci.

Často jsou už tyto tradiční předměty propojené, běžně se komplexně označují názvem „Člověk a jeho svět“ a záleží jen na učiteli, jakou náplní dosáhne výstupů, a na škole, jestli výstupy vloží do jednoho nebo dvou předmětů a jaké názvy jim zvolí.

Exkurze v praktické části, které jsou připraveny pro poznávání regionálních památek, naplňují požadavky RVP ZV převážně z 1.–3. tematického okruhu a podporují osvojování očekávaných výstupů 2. období (RVP ZV, 2017).

2.1.1 Očekávané výstupy související s poznáváním vybraných regionálních památek

Jak jsem zmínila výše, tato diplomová práce naplňuje osvojení očekávaných výstupů napříč různými tematickými okruhy. Žáci mohou při exkurzi upevnit své znalosti orientací podle map, vyhledáváním výrazných bodů na mapě, vyzorováním typických regionálních zvláštností přírody a jejich vlivu na osídlení a hospodářství, porovnáváním způsobu života nebo posouzením kulturního významu památek. Tyto body jsou očekávanými výstupy tematického okruhu *Místo, kde žijeme*. Obhájení a odůvodnění názoru, připuštění omylu a dohodnutí na společném řešení bude žák rozvíjet v rámci okruhu *Lidé kolem nás*. V okruhu *Lidé a čas* naplňuje exkurze plno očekávaných výstupů jako práce s časovými údaji, využívání archivů jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti, rozeznávání současného a minulého, srovnávání a hodnocení na vybraných ukázkách způsobu života a práce předků na našem území s využitím regionálních specifik (RVP ZV, 2017).

Připravené vyučovací bloky jsou navrženy tak, že se očekávané výstupy kombinují a různě se prolínají. Na některé je kladen větší důraz, na některé menší.

Dále navržené náplně exkurzí směřují k rozvíjení klíčových kompetencí. Kompetenci k učení splňují už jen tím, že jde o jinou organizační formu. Žáci se učí jiným způsobem, než jaký znají z běžné výuky, a také vnímají, že učení je celoživotní proces. S tím souvisí i kompetence k řešení problémů, protože žáci čelí novým výzvám a jinému druhu práce. Velmi silně naplněné jsou kompetence občanské, jelikož je žák zapojen do aktivit podporující poznání regionu a seznámí se i se společností, která region tvoří. Tím, že žák vnímá informace, diskutuje, odpovídá, zvažuje a učí se jiný názor přijímat i vyjadřovat, rozvíjí své komunikační kompetence. Sociální a personální stránky exkurze posiluje, když mění určité postoje a hodnoty, aktivity mají formativní charakter, zlepšují sociální vazby a motivují

k poznávání zajímavých míst. Na závěr ještě zmíním pracovní kompetence, které jsou naplňovány aktivitami, které nutí žáky k jejich vypracování, vyhodnocování a k ohlédnutí se za jejich výkonem. Tyto aktivity mohou mít zároveň vliv na volbu jejich budoucích zaměstnání (Havlůjová, Foltýn a Charvátová, 2012).

2.1.2 Průřezová témata související s poznáváním vybraných regionálních památek

Průřezová témata jsou nedílnou součástí základního vzdělávání a jsou zvoleny podle aktuálních problémů současného světa. Je známo, že škola je povinna v průběhu 1. a 2. stupně zahrnout všechna průřezová témata, ale není nutné všechna zařadit do každého ročníku. Níže uvádím, která z nich lze spojit s připravovanými exkurzemi a co se jejich pomocí může žák naučit (RVP ZV, 2017).

Osobnostní a sociální výchova

Toto průřezové téma lze naplnit prostřednictvím získaných zkušeností při skupinové práci na exkurzi. Žák je veden k tomu, aby dokázal vyslechnout názor jiných, kriticky ho zpracoval, reagoval na příspěvek, dokázal vyslovit svůj názor, předal ostatním své poznatky a byl schopný vést diskusi na základně jejích principů. Není rozvíjena jen verbální komunikace, ale také řeč těla, technika a výrazy řeči. Žák je veden k empatii, kooperaci a k péči o dobré vztahy v kolektivu.

Výchova demokratického občana

Jedním z důvodů vytvoření exkurze na vybrané památky je získání kladného vztahu k regionu a k historickým objektům, ze kterých si může žák vzít ponaučení na základě jejich dřívějších funkcí. Z poznávání těchto skutečností si žák buduje vztah k hodnotám, k domovu a vlasti.

Environmentální výchova

Připravené exkurze probíhají v přírodě, proto zde může mít své zastoupení environmentální výchova. Žák se naučí pozorovat a hodnotit důsledky jednání lidí v přírodě a přispívá k poznávání a chápání souvislostí mezi vývojem lidské populace a vztahy k prostředí v různých oblastech světa.

2.2 Exkurze jako forma vyučování

Každá vyučovací jednotka zahrnuje organizační činnosti učitele a žáků. Toto uspořádání se nazývá organizační forma. Kalhous, Obst et al. (2009, s. 293) ji charakterizuje jako „*uspořádání vyučovacího procesu, tedy vytvoření prostředí a způsob organizace činnosti*“

učitele i žáků při vyučování.“ Při uspořádání výuky musí vyučující věnovat pozornost dvěma hlediskům – „s kým a jak se pracuje“ je jedno hledisko a „kde se pracuje“ je druhé hledisko. Dle prvního hlediska můžeme dělit organizační formy například na hromadné, kooperativní, individualizované, projektové a další. Příkladem organizačních forem rozdělených podle druhého hlediska je vyučování ve třídách, v domácím prostředí, v terénu nebo v muzeu (Kalhous a Obst, 2009).

Exkurze je jedna z organizačních forem, jejímž cílem je dle Pavlasové (2015, s. 10) *„doplnění a upevnění vědomostí a dovedností získaných při teoretické výuce, při kterých se propojuje teoretická a praktická složka výuky a které mohou být organizovány jak v mimoškolním prostředí, tak i v různých institucích.*“ Exkurze podporuje tvořivost, motivuje k učení a zakládá si na pozitivním přístupu žáků k učení. Skalková (2007) zmiňuje další cíle jako dokázání praktického významu osvojovaných poznatků, prohlubování společenskovedních, přírodovědných, technických nebo pracovních znalostí.

Na exkurze se můžeme dívat různými pohledy podle odlišných hledisek. Já jsem se v praktické části věnovala jednodenním a jednooborovým exkurzím, které jsou zasazeny do volné přírody nebo městské památkové zóny (Pavlasová, 2015).

Dále jsem se zamýšlela nad metodami exkurzí. Skalková (2007, s. 181) chápe metody jako *„způsoby záměrného uspořádání činností učitele i žáků, které směřují ke stanoveným cílům.*“

Maňák a Švec (2003) dělí metody exkurzí na slovní, názorně demonstrační a praktické. Při exkurzích, které jsem vytvořila, převládají názorně demonstrační metody, protože zahrnují pozorování, různá předvádění, práce s obrazem a demonstrace předmětů.

Pokud se ale podíváme na celkovou klasifikaci metod, bylo by nedostatečné se upnout pouze na jeden druh dle jednoho aspektu. Didaktické hledisko dělení metod bychom mohli pojmut jako jeden celek, protože i slovní a praktické metody jsou potřebné pro exkurze a i ty se v těch mých samozřejmě nachází. Stejně tak metody sdělovací, srovnávací, motivační, badatelské a metody samostatné práce jsou vhodným vkladem učitele do procesu. Na závěr bych snad jen uvedla, že metody nejlépe odhadne učitel dle charakteru žáků, jejich schopnosti práce, věku, schopností učitele, tématu a cíle vyučovací jednotky. Proto zůstává otevřené, jak moc si učitel předložené návrhy na výuku upraví podle zmíněných faktorů.

Pro učitele znamená mimoškolní vzdělávání zvýšený obsah práce. Skalková (2007) rozděluje průběh exkurze na tři části: příprava na exkurzi, vlastní exkurze, zhodnocení a využití exkurze. Zaměření exkurze může mít orientační nebo intenzivní charakter. Orientační

charakter exkurze poskytuje žákům základní povrchové poznání určité problematiky, zatímco intenzivní exkurze prohlubuje poznatky do mnohem větší hloubky a cíl je více specifikovaný. Vzhledem k tomu, že se zaměřuji na žáky 1. stupně, zvolila jsem aktivity, které přiblíží žákům povrchové poznání, protože to je základem pro stavění hlubších poznatků, které se na 2. stupni ZŠ očekává. Při této organizační formě se naskýtá možnost naučit žáky jiné technice pozorování, než na jakou jsou zvyklí ve školních lavicích. Žáci sledují prostředí kolem sebe, tvoří si zápisky, které jim samotným připadají vhodné pro zapamatování, a naučí se je pak třídit.

Příprava na exkurzi obsahuje oznámení o exkurzi rodičům žáků s upozorněním na povinnou výbavu (léky, pokrývky hlavy, krémy proti slunečnímu záření, v případě exkurze do přírody repelent a jiné). Na 1. stupni základní školy není špatný nápad připomenout i vhodné oblečení dle druhu exkurze, jídlo, pití, psací potřeby a papírový blok.

Před exkurzí musí učitel zvážit vhodnost výuky a tématu podle vzdělávacího plánu, určit cíl, plán a metody, naplánovat trasu a cílové lokality, zařídit dopravu, připravit pracovní materiály včetně pomůcek a výkladu pro žáky, zajistit návaznost exkurze na upevňovací hodinu. Zároveň je důležité seznámit žáky s průběhem exkurze, představit její cíl a místo, nastínit některé úkoly a pomůcky, které k nim budou potřebovat, zmínit pravidla bezpečnosti, způsob hodnocení a výstup, který se bude od žáků očekávat (Skalková, 2007).

Samotná exkurze zahrnuje shromáždění žáků a učitele, vydání organizačních pokynů a bezpečnostních upozornění. Dále následuje cesta na místo výuky, rozdání výukových materiálů, pracovních listů a pokynů. Vyučující má důležitou roli při kladení vhodných otázek, které jsou směřovány na zkoumání demonstrovaných jevů a které pozornost žáků navedou na spojování již získaných poznatků s novým názorným materiálem. Při práci je potřebná průběžná kontrola vyučujícím.

Aby si žáci odnesli z exkurze co nejvíce poznatků, je potřebné se k ní vrátit a ohodnotit ji pak ve třídě. Zpracováním a zopakováním získaných výsledků si žáci upevní znalosti a uvedou je do širších souvislostí. Tato část může probíhat pomocí dokladových materiálů různými způsoby, například hromadnou kontrolou pracovních listů, diskuzí, tvorbou nástěnky na dané téma, tvořením prezentace, atd.

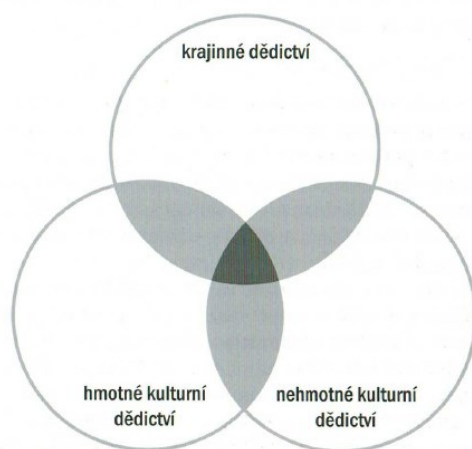
Jen z výčtu úkolů, které stojí na učiteli, je patrné, že příprava jen jedné exkurze stojí mnoho času a úsilí, což odradí nejednoho vyučujícího, aby využil tuto organizační formu. Havlůjová, Hudec, Indrová et al. (2015) zmiňují nespokojenost škol s „rekreačními cíli výletů“ a

požadavek na „výchovně vzdělávací rozměr exkurzí“. Zohledňovat vzdělávací potřeby žáků je v rámci příprav a organizace náročné. Hotové návrhy exkurzí v praktické části by měly odstranit tuto bariéru a vyučování skrze vybrané památky by se tím mohlo stát reálnější a snad i pro učitele lákavější.

2.3 Kulturně historické dědictví ve výuce

Praktická část práce se věnuje dvěma památkám, které zprostředkovávají setkání s dějinami: Čoubův mlýn je historická památka se sochou sv. Jana Nepomuckého, která je zapsaná jako kulturní památka, zato v Rabštejně nad Střelou je jako kulturní památka zapsáno 28 objektů a celé městečko je městskou památkovou zónou. Ať jsou tato místa registrovaná pod Národním památkovým ústavem, nebo ne, obě vykazují určitou historickou hodnotu, které se chce věnovat a žákům ji představit. Proto se nabízí, abych tyto dvě památky označila za tzv. kulturně historické dědictví.

Foltýn, Charvátová a Zahradníková (2008, s. 10) definují kulturně historické dědictví jako „*prvky krajiny, hmotné i duchovní kultury, které jsou odkazem minulosti a je ve veřejném zájmu zachovat je pro budoucnost.*“ Dále vyobrazují tematické okruhy tohoto dědictví:

č. 1

V rámci připravených exkurzí se propojují všechny tematické okruhy. Krajinné dědictví je odkazem přírodních vlivů a toho, jak tvořily krajinu, jak dokázaly lidem ulehčit život a jak jim ho dokázaly ztížit. Vybrané památky jsou zdrojem i nehmotného kulturního dědictví. Vypovídají o znalostech a dovednostech předků, o jejich zvycích a tradicích. A samozřejmě jsou samy o sobě hmotným kulturním dědictvím. Tyto tři složky se vzájemně doplňují a jejich propojením vznikne odkaz celé památky.

Havlůjová, Hudec a Indrová (2015, s. 39) uvádí, že kulturně historické dědictví je obsahem tzv. památkové edukace. Podstatou památkové edukace je „*historické prostředí, které umožňuje rozvíjet znalosti, dovednosti, hodnoty i postoje žáků jinak, než jak to dovoluje formální vzdělávací prostředí školních tříd.*“

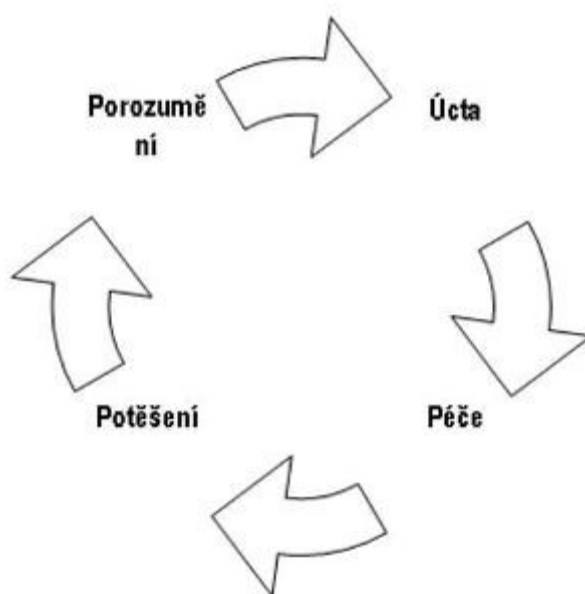
Důvodů, proč je vhodné zařazovat poznávání kulturně historického dědictví v rámci výuky je několik. Díky výuce mimo školu lze využít moderní formy výuky, jako je projektová výuka, různá mezioborová spolupráce, podpora kooperace žáků a další. Tento druh poznávání se zakládá na emocionálním prožitku, který motivuje k následné práci. V žácích vhodné aktivity rozvíjí rozumové schopnosti a představivost, estetické cítění a tvořivost. Když přejdu k vyšším cílům, které žáka nejen vzdělávají, ale i vychovávají, jde o stimulaci k aktivnějšímu zapojení se do občanského života, ve kterém se žáci nebudou snažit památky zmocnit, ale poučit se z její historie a vytvořit zodpovědný vztah k určitému místu a komunitě. V neposlední řadě jde o pochopení, co a proč je dobré uchovat pro budoucí generace (Havlůjová, Foltýn a Charvátová, 2012).

At' využijeme jakoukoliv formu výuky, je nutné připravit aktivity, které vedou k vytyčenému cíli. Pokud jsou aktivity vedeny převážně k rozvoji kognitivních kompetencí, je kulturní dědictví předmětem studia – žáci se o něm vzdělávají. Pokud mimo kognitivní stránky rozvíjíme i afektivní stránku, jde o výchovu skrze kulturní dědictví nebo výchovu prostřednictvím kulturního dědictví. Nejvyšší úroveň dosáhneme, pokud vzdělání rozvíjí i konativní schopnosti – pak jde o výchovu pro kulturní dědictví (Copeland, 2006, cit. podle Havlůjová, 2013). Havlůjová, Najbert et al. (2014, s. 77) také zmiňují, že kladením důrazu na afektivní a konativní schopnosti v rámci historického učiva se žáci „*učí [...] adekvátně a citlivě posuzovat hodnotu a význam skutečností, které je obklopují v každodenním životě.*“

Vytvořením odpovědného vztahu k danému místu vznikne nové spojení. Poznáváním svého bydliště žák více zakotví ve svém regionu a získá podněty k ochraně lokality a podpoře jejího rozvoje. Horyna (2003, s. 48) využívá pro citovou vazbu na okolí domova pojem „*lokální patriotismus*“ a chápe ho jako „*činnou lásku k místu, kde člověk žije, starost o jeho podobu a krásu i schopnost se na péči o lokalitu nebo region aktivně podílet.*“ Pokud žák porozumí tomuto vztahu, je možné pokračovat v jeho prohlubování v širším kontextu, než jen v jeho okolí, a tím uchovávat kulturně historické dědictví dál za hranicemi svého regionu. Ovšem, jak zmiňuje Parkan et al. (2008), úkolem základní školy je přednostně představit region, ze kterého žáci pocházejí.

Ve škole se žákům dostává jak vzdělání, tak výchovy. Ať dává někdo větší důraz na jednu z těch složek, nebo je vnímá v rovině, společně vytvářejí z člověka kultivovanou osobu. Toto spojení je zřetelné ve výuce s kulturně historickými památkami, kde se tyto složky příkladně doplňují. Když tuto myšlenku vyjádřím praktičtěji, mělo by platit, že když investuju čas do určité památky, když znám její historii, když vím, co je jejím odkazem, získám odpovědnost za její budoucnost a budu se na základě toho k ní chovat. Toto zjištění by mělo proběhnout v hlavě každého v jakémkoliv věku a bez ohledu na sociálně kulturní původ (Havlůjová, 2013).

Podobná myšlenka je znázorněná na následujícím schématu:

č. 2

Interpretace schématu podává Havlůjová (2008) následovně: „Na základě porozumění [...] si lidé historického prostředí váží. Pokud si lidé historického prostředí váží [...], chtějí se o něj starat. Péče [...] o historické prostředí napomáhá potěšení z něj. Pokud se lidem v historickém prostředí líbí [...], chtějí mu porozumět.“

Podobné úvahy popsal Horyna (2003, s. 46), který uvádí, že člověk je ke světu vztažen skrze domov, a označuje hlavní smysl pobývání ve světě třemi charakteristickými hesly. Podle jeho představ „Člověk pobývající ve světě [...], je ten, kdo světu vládne – a tedy za něj i odpovídá, a proto o něj také pečuje.“ Připomíná, že slovo „svět“ lze v tomto případě zaměnit slovem „domov“ a smysl myšlenky o lidském životě se nezmění. Z důvodu mého zaměření na žáky 1. stupně bych určitě tuto slovní výměnu využila, protože cílím právě na rozvíjení vztahu s domovem a blízkou lokalitou. Třemi zdůrazněnými hesly ve výše zmíněné větě jsou slova

„vládne“, „odpovídá“ a „pečuje“. Avšak autor vyjadřuje obavu z dominance pouze jednoho pojmu, a tím je slovo „vládne“. Proto bych se navrátila ke schématu Havlůjové (2008), kde heslo „porozumění“ je podle mě klíčové, a vidím za ním právě vytvoření vztahu ke kulturně historickému dědictví v rámci výuky.

Seznamování s kulturním dědictvím je v obsahu připravených tematických bloků zprostředkováno bezprostředním pozorováním objektů. Analýzu předmětů a míst lze provést z pozice tzv. objektového učení. Havlůjová a Najbert (2014) zmiňují, že princip objektového učení je už řadu let využíván v muzejní pedagogice. V tomto případě je tento pojem úzce soustředěn na pojetí vzdělání v rámci paměťových institucí, jako jsou muzea, galerie nebo výstavy, kde jsou středem zájmu vystavené sbírky. V širším pojetí objektového učení jsou zohledněny veškeré hmotné předměty, které jsou součástí kulturního dědictví.

V praktické části mé práce je naplánovaná návštěva muzea, kde se žáci zaměří na pozorování objektů a ověří si své hypotézy o daném problému, tedy objektové učení je pojato z užšího pohledu. Ovšem většina připravených aktivit je zaměřena na objekty v krajině, tedy užívám tento pojem převážně v rozsáhlejších souvislostech. V obou případech se metoda opírá o konstruktivistickou pedagogiku, ve které se poznávací proces zahajuje s žákovskými prvotními představami vycházejícími z jejich zkušeností. Právě tyto prvotní představy jsou pak v rámci objektového učení porovnávány s odborným poznáním (Brabcová, 2003).

Objektovým učením cílím na rozvíjení smyslového experimentování s předměty na různých místech. Brabcová (2003, s. 382) zmiňuje, že tato metoda vyučování *„zpřístupňuje odborné informace a vědění [...] způsobem srozumitelným návštěvníkům a využívá je pro učení.“* Havlůjová a Najbert (2014) uvádějí, že takovéto experimentování ovlivňují psychické procesy lidí. V rámci exkurzí kladu důraz na to, že bezprostředním setkáním s určitým předmětem nebo objektem se žák může seznámit s dobou, ve které byl předmět aktuální. Tím dochází k propojení formálních vzdělávacích cílů s přímým poznáváním kulturně historického dědictví.

Havlůjová a Najbert (2014) vidí jako další z cest historického poznání ústní svědectví. Historici se podle autorů přou o věrohodnosti orálních pramenů. Jako příklad uvádím tendenci přebírat prameny tak, jak je pamětník předává, ovšem bez kritického zamyšlení, a také se silným individuálním pohledem na určitou událost, která může být zkreslená osobní situací pamětníka. Už jen z těchto důvodů není vhodné dělat závěry historických událostí na základě ústního svědectví, ovšem Havlůjová a Najbert (2014) poukazují na výhodu vzpomínek, když žáci vstupují do historických témat. A právě to se žákům na 1. stupni předkládá.

Dějiny se píšou na základě písemných pramenů, které ukazují co nejvíce objektivní přístup, zato rodinné paměti jsou ovlivněny subjektivními pocity. A byť se nedají označovat jako plnohodnotný zdroj, mají schopnost přiblížit autenticky události a hodnoty lidí, vést žáky k pochopení základů naší kultury a k nalézání vlastní identity. Dokonce nevyužití orálních pramenů by se dalo označit jako vytváření překážky pro kvalitní vyučování, protože vyprávění pamětníka může být pro žáky motivací a zábavou, pamětník se může stát vzorem žáků a setkání s ním jim pomůže rozvíjet kritické myšlení. Proto jsem některé aktivity pro žáky v praktické části v rámci představení vybraného kulturně historického dědictví zvolila ve spojení se subjektivní vzpomínkou. Jelikož se nezabíhá do podrobností a historické téma se žákům pouze otevírá, jsem přesvědčena, že aktivity budou přínosem, motivací a autentickým prožitkem. Žáci si uvědomí vliv „velkých“ dějin na jejich rodinu a region, vžijí se do osob prožívající historické události nebo i kriticky zhodnotí jednání lidí (Havlůjová a Najbert, 2014).

2.4 Charakteristika regionu severní Plzeňsko

V následující kapitole blíže představím lokalitu, ve které se nachází vybrané památky. Hranice severního Plzeňska nejsou přesně ohraničené, jedná se o oblast západních Čech, konkrétně severní části Plzeňského kraje. Při snaze popsat, o jaký úsek kraje jde, by nebylo správné pojmut tuto oblast jako okres Plzeň–sever, jehož název je zavádějící, protože označuje i krajinu západně od Plzně. V knize Vladislava Dudáka (2008) je tato část vymezena jako území povodí řeky Střely od Rabštejna nad Střelou, ale toto tvrzení je také nejasné. Neviděla bych proto důležitost v hledání správného označení tohoto regionu, ale naopak bych ráda uvedla několik důležitých částí – těmi jsou od západu historická a velmi zalesněná oblast Nečtínska a Manětínska, na jihu průmyslová krajina Kaznějova a Horní Břízy, převážně zemědělská oblast Kralovicka a civilizací málo ovlivněný horní tok řeky Berounky.

2.4.1 Geologie a průmysl

Z geomorfologického hlediska patří severní Plzeňsko pod provincii Česká vysočina, na severozápad regionu malou částí zasahuje Krušnohorská subprovincie se svou Karlovarskou vrchovinou. Převážnou většinu území však tvoří Poberounská subprovincie se svou Plzeňskou pahorkatinou. Díky geologické činnosti se na tomto území vyskytují místa, která jsou pro návštěvníky velmi poutavá.

Atraktivitou pro současné turisty mohou být zaoblené žulové balvany nedaleko Žihle. Tam erozí a vyrovnáváním rozdílů zemského povrchu došlo k odhalení vrcholové partie žulového

masivu, kde tzv. kulovitou odlučností žuly došlo k tvorbě zajímavých skalních útvarů. Nejvíce navštěvované jsou žulové balvany Dědek a Bába nebo Viklany. Na západě regionu v oblasti Manětínska se vyskytují stolové hory, jejichž vrcholové partie tvoří lávový příkrov. K sopečné činnosti zde docházelo ve třetihorách v souvislosti se vznikem Krušnohorské příkopové propadliny a v souvislosti se vznikem Českého středohoří a Doupovských hor. Nejvíce navštěvované jsou Kozelka a Chlumská hora (Dudák, 2008).

Nejvýznamnější ložiska nerostného bohatství se nachází v okolí Horní Břízy a Kaznějova. Těžba kaolinu dominuje celé oblasti. V 1. polovině 19. století ovládla okolí Chrástovic, Kaznějova a Třemošné těžba černého uhlí. Nedaleko od této lokality se u obce Potvorov těžil pískovec. Těžba sprašové hlíny byla typická pro oblast Kožlan, Kralovic a Žihle. Dodnes se v Kožlanech zachovala tradice hrnčířství. V Rabštejně nad Střelou se ještě donedávna těžila břidlice pro pokrývačské účely jako střešní krytina (Bukačová, Fák a Foud, 1996).

Nejen kvůli těžbě se v 19. století proměnilo Plzeňsko v jednu z nejprůmyslovějších oblastí Čech. V tomto období byl položen základ dodnes úspěšného strojírenského a potravinářského průmyslu v Plzni – Škodovy závody, Měšťanský pivovar, Akciový pivovar Gambrinus a další. Toto je jeden z důvodů, proč obyvatelé severní části kraje mají město Plzeň jako zdroj pracovních možností a za těmi se stěhují (David, Soukup a Dobrovolná, 2005).

2.4.2 Příroda

Pokud bychom vynechali průmyslové okolí Kaznějova, kde se nachází jak těžba kaolinu, tak dříve výroba české dýmavé kyseliny sírové a jiných chemikálií, je oblast severního Plzeňska nadprůměrně zalesněná, s malým zásahem civilizace a s řídkým osídlením. Najdeme zde pásy zalesněných údolí kolem řeky Střely a Berounky, které svým nenarušeným charakterem formují základ ekologické sítě krajiny. Lesní masivy a říční údolí většiny regionu, které vytváří velkou členitost povrchu, kontrastují s jen mírně zvlněnou krajinou kolem Kralovic, kde je převaha zemědělsky využívané půdy. Neznamená to však, že okolí Manětínska a Plaska nevyužívá svou půdu k zemědělské výrobě, větší členitost reliéfu však omezuje podmínky pro polní hospodářství, naopak je zde více pastvin a luk (Dudák, 2008).

Před zásahem lidské činnosti převládaly na severním Plzeňsku listnaté lesy, dařilo se zde hlavně bukům, dubům nebo habrům. Nyní zde najdeme ale drtivou většinu smrků a borovic. Borovice mají hluboké kořeny, které snadno proniknou do zvětralinového pláště půdy této oblasti. Malý počet srážek řadí tento region do suchých oblastí (Bukačová, Fák a Foud, 1996).

Jak zmiňuje Dudák (2008) největší přírodní dominantou krajiny je řeka Střela. Pramení severovýchodně od Prachomet, které leží mimo zkoumaný region, a je levým přítokem řeky Berounky u Liblína. Protéká městečkem Rabštejnem na Střelou, kde podtéká historický kamenný most. Oblast kolem toku není příliš obydlená, ale velmi hojně se využívá k rekreaci a k dětským táborům. Výjimku v osídlení tvoří město Plasy, které se velmi odlišuje svou velikostí od osad poblíž řeky. Největší zkázu přinesla Střela v květnu roku 1872, kdy tok poničil všechny své mosty a osady v okolí (Dudák, 2008).

Další řekou, která svým kaňonem tvoří charakteristický ráz východní části tohoto regionu, je Berounka. Řeka vzniká soutokem Mže a Radbuzy na pokraji Plzně a ústí u Modřan do Vltavy. Velmi cenným faktem je malebné a málo osídlené území toku. Jediné mosty na severním Plzeňsku, které kříží řeku pro automobilovou dopravu, jsou v Dolanech, Liblínu a Zvíkovic. Romantický ráz toku podporují také zříceniny gotických hradů Věžka, Krašov a Libštejn.

Důkazem, že se severní Plzeňsko řadí mezi významné přírodní lokality, je snaha o ochranu tohoto kraje. Najdeme zde přírodní park Horní Střela, který, jak název napovídá, chrání kaňonovité údolí s meandrujícím úsekem řeky a její historické osady. Dalším přírodním parkem je Manětínská. Ten zahrnuje rozsáhlé lesy, vlhké louky a slatiniště, na kterých rostou chráněné druhy rašeliništních rostlin. Její součástí je také historická obec Nečtiny. Přírodní park Horní Berounka se snaží zachovat nedotčený kaňon na obou stranách řeky. Na Horní Berounku navazuje park Hřešihlavská, který také zahrnuje ochranu zmíněné řeky a dále jejích levých přítoků, jako je Všehrský nebo Brodeslavský potok (Bukačová, Fák a Foud, 1996).

Kvalita přírodního prostředí a atraktivita kulturních a historických památek vytvářejí dobré podmínky pro rekreaci a turistiku. Nízká nadmořská výška oblasti však není dostatečně lákavá pro rozvoj cestovního ruchu v zimním období.

2.4.3 Historie

Nejstarší zmínka z tohoto regionu je spojena s plaským klášteřem. V roce 1144 do plaského dvora kníže Vladislav II. povolal řeholníky z cisterciáckého řádu a ti z dvora o 10 let později vytvořili svou svatyni, která byla základem dnes velmi obdivovaného kláštera (Kočka, 2010). Další lokality jsou písemně zmiňovány mezi 12.–13. stoletím. Každá obec má svou historii, která je často vázána na kroky a osudy místních majitelů a správců. Nerada bych zde opomenula zajímavá historická fakta, ale v následujících řádcích se soustředím jen na významná sídla, která většinou měla vliv na formování regionu.

Jak je už naznačeno, činnosti plaského dvora měly první velký dopad na utváření lokality. Plaský církevní majetek zasahoval velkou oblast kraje, proto v něm není velký počet hradů. Nejstarší hrad Krašov byl založen v roce 1232 a v roce 1678 přešel právě pod zmíněný cisterciácký klášter (Kočka, 2010). Klášter zvelebil krajinu o mnoho objektů hlavně za doby svých nejvýznamnějších opatů Ondřeje Trojera a Evžena Tyttla. Jedním z nich je Mariánská Týnice, která za opata Trojera byla z dřevěného kostelíku přestavěna na probošství. Jeho následník Evžen Tyttl přizval architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichela, který celou budovu dotáhl do barokní dokonalosti v čele s poutním chrámem Zvěstování Panny Marie (Bukačová, Fák a Foud, 1996).

Kromě Plas měla důležité strategické postavení i obec Kralovice, ve 13. století povýšená na městečko a v polovině 16. století na město (Bukačová, Fák a Foud, 1996). Kralovice stály na křižovatce cest spojující západ s východem (cesta z Teplé do Rakovníka) a sever s jihem (cesta z Žatce do Plzně). Velkým konkurentem plaského opatství v moci nad dnešním severním Plzeňskem se stal rod Gyspeků z Gryspachu působící zde od roku 1539 (Bukačová, Fák a Foud, 1996). Jejich rozpínavá tendence a rozšiřování panství o další obce, lesy, polnosti a rybníky vzbudilo nelibost kláštera a zapříčinilo mnohé spory. Sídlem tohoto mocného rodu se stala obec Kaceřov v severovýchodní části regionu, kde si Gyspekové postavili renesanční zámek – stavbu dodnes uznávanou. Jejich působení se velmi dotklo právě Kralovic. Zde se zasloužili o lepší postavení obce a renesančně přestavěli původní gotický kostel sv. Petra a Pavla, ve kterém si zřídili rodinnou hrobku. Dnes je tento kostel významný nejen svým výjimečným stavebním slohem, ale také tím, že ve zmíněné hrobce ukrývá nejstarší mumie v Čechách. Vzájemná konkurence Gyspeků a cisterciáckého kláštera skončila samovolně vymizením obou stran. Gyspekové emigrovali nebo jim byl majetek v 17. století zabaven a klášter byl z nařízení císaře Josefa II. v roce 1785 zrušen a jeho celé panství předáno do náboženského fondu (Kočka, 2010). Do tohoto fondu jako klášterní majetek přešel i zmíněný hrad Krašov, který již od počátku 18. století z důvodu nevyužití velmi chátral, a vyzdvihovaná Mariánská Týnice, u které jako dovršení zkázy došlo v roce 1921 k propadnutí kopule chrámu (Zetek, 1932). Od náboženského fondu koupil plaský klášter kníže Klement Lothar Václav Metternich, který objekt upravil, a v dosahu areálu nechal postavit rodinnou hrobku.

Vliv na formování regionu měla také obec Manětín. První zmínky pocházejí z roku 1182 a již v roce 1235 byl Manětín povýšen na město (Zetek, 1932). Osud města je úzce spjat s blízkým Rabštejnem nad Střelou a Nečtinami. Tyto obce měly velmi často společné majitele nebo

správce panství. Od poloviny 16. století se držiteli tohoto regionu stal rod Lažanských (Kočka, 2010). Manětín leží na jazykové hranici, ale k velkému poněmčování obyvatelstva docházelo až po třicetileté válce a hlavně v období let 1700–1850, kdy úřady dbaly na naplnění požadavků císaře Josefa II. na germanizaci. V Manětíně žila menšina židovských obyvatel, kteří měli ve městě dokonce synagogu. Mnoho zdejších památek lehlo popelem při požáru roku 1712 (Kočka, 2010). Právě v důsledku tohoto ohně byla ještě ten rok Václavem Josefem Lažanským započata stavba barokního zámku, který v Manětíně stojí dodnes. Společně se zámkem se proměnil i střed městečka, kde se vytvořilo terasové náměstí s kašnami a plastikami. Pískovcové barokní sochy lemující cesty města jsou dílem předních českých umělců a celkový nadstandardní stav pozvedl město na označení barokní perly západních Čech.

Na závěr ještě zmíním obec Nečtiny a Rabštejn nad Střelou, jejichž prvním velkým pánem byl stejně jako na Rabštejně Oldřich Pluh. Na obou zmíněných místech tento zastánce Jana Lucemburského postavil hrad a založil ves. V Nečtiněch jde o hrad zvaný Preitenstein a na Rabštejně se jeho název shoduje se jménem obce. Rabštejn byl postaven na špatně přístupném místě, kde zájem o něj podporoval fakt, že stál na důležité obchodní stezce. Nikdy nebyl vojsky zpusťošen. Zato Preitenstein byl za husitských válek dobyt a vypálen. V 15. století hrad opravil Burian z Gutštejna, pán Rabštejna, a ve 30. letech tohoto století Hanuš Pluh z Rabštejna založil „Nové městečko“, které dalo za vznik dnešnímu městu označovanému názvem Nečtiny (Kočka, 2010). Ve 40. letech 16. století byl hrad jako trest českým pánům po bitvě u Mühlberka opět vypálen a v roce 1549 dostává panství Florian Gryspek a tento rod ho drží přibližně dalších 100 let. Po vpádu Sasů byl hrad naposledy dobit a vypálen, od té doby chátrá (Kočka, 2010). Zámek ve windsorském stylu v podhradí pochází z 2. poloviny 17. století a jeho současná podoba vznikla za doby rodu Mensdorff-Pouilly mezi lety 1855–1858 (Zetek, 1932). Tento rod má v obci také svou hrobku. Spojení Nečtin a Rabštejna nad Střelou jsem zde jen zmínila; podrobné historii Rabštejna se věnuji v kapitole níže.

Jižní oblast popisovaného území byla ovlivňována blízkostí města Plzně a nemá tak výrazné památky jako severní část, ale zato se může pyšnit bohatstvím v podobě tzv. lidového klasicismu, který je typický velkými zemědělskými usedlostmi se zdobnými branami a štíty domů. V době, kdy se už používaly nespálné materiály, se v této lokalitě až do poloviny 19. století stále objevovalo na stavbách tradiční dřevo (Bukačová, Fák a Foud, 1996). V 19. století otěže přebírá průmysl. Jde hlavně o těžbu břidlice a hlíny. Tímto rozvojem se začaly rozšiřovat obce v okolí Horní Břízy a Kaznějova, jejichž okolí dodávalo dostatek těchto

surovin. Některé výroby upadly ještě v témže století, malá část, jako je těžba kaolinu u Kaznějova a hrncířství v Kožlanech, přetrvává dodnes. Po zaniklých výrobních objektech zbyly už jen opuštěné, ale leckdy architektonicky cenné vilky majitelů továren.

V roce 1873 byla zahájena železniční doprava mezi Plzní a Žatcem, která má stále své důležité místo, ale nevystačí na zatraktivnění regionu, který dostává kvůli útěku obyvatel k blízkosti větších měst spíše rekreační charakter (Bukačová, Fák a Foud, 1996). A tak se v tomto kraji nenachází žádné velké centrum, ale spíše více menších městeček, které, ač jsou výše popsána jako vlivná historická místa, mají dnes jen lokální význam.

Shrnutí dosavadního celku

Kapitoly, kterým jsem se doposud věnovala, zmiňovaly vztah tématu práce s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání, blíže charakterizovaly pojem exkurze a zmiňovaly, jaké metody jsou v práci využívány. Dále obsahovaly pojetí památek jako kulturně historického dědictví, vysvětlení jeho významu ve vzdělávání a poté následovala část, která představila region s vybranými památkami z různých pohledů. Tím bych uzavřela teoretický úvod do didaktické části a uvedení zkoumané lokality. V nadcházejících kapitolách se budu věnovat teoretickému představení vybraných památek a témat, která jsou s nimi spojena. Následující řádky jsou také zdrojem pro vyučující k obohacování vědomostí a získání přehledu o znalostech, které v praktické části budou žákům předávat. Označila bych funkci následujících kapitol mimo jiné jako výbavu učitele, se kterou by měl vstupovat do tematických bloků k tomu, aby dokázal náležitě reagovat na žáky a připravil jim vhodný výklad.

2.5 Mlynářství

V této kapitole zaměřené na dějiny mlynářství bych ráda teoreticky představila rozvoj tohoto starého a významného řemesla. Věnuji se obecnému popisu mlýnského složení a principu jeho fungování. Zmiňuji také historii řemesla, jak se vyvíjela ve společnosti, jaká společenství mlynáře spojovala, jak stát ovlivňoval chod mlýnů a jak modernizace změnila jejich fungování. Dále popisuji, jak lidé ve svých omezených podmínkách prvotně drtili obilí a jaké předměty využívali, než vynalezli klasický vodní mlýn.

V praktické části na tyto informace navazuji v úkolech, které žáci budou v rámci celého bloku plnit. Mlýnské složení bude žákům představeno v expozici Muzea mlynářství, pekařství a zemědělství v Božeticích, jehož návštěva předchází samotné exkurzi a nabízí konfrontaci žakovských prvotních představ s odbornou institucí. Pomocí návštěvy muzea si žáci dokážou představit, jak zrnko obilí putovalo celým procesem, až z něj vznikla mouka, kterou dnes známe už jen jako jednoduše dostupný výrobek v obchodě, a dále chléb, který byl základem lidské obživy. O historii tohoto řemesla a o konkrétním osudu vybraného Čoubova mlýna se žáci více dozvědí při aktivitách na exkurzi. Právě tam dojde ke spojení faktů se skutečným objektem a k navození vztahu s regionální památkou. Informace o mlýnských kamenech slouží jako teoretický základ pro bezprostřední zkušenost dětí při vlastní výrobě mouky.

Jako zdroje ke kapitolám o mlynářství jsem využila publikace všeobecně se věnující tématu, které zahrnovaly i pro mě velmi cenné ilustrace k pochopení problematiky. Pro seznámení s Čoubovým mlýnem jsem vyhledala regionální literaturu. Přínosem mi byla také informační tabule s názvem „Po stopách manětínských mlynářů: Čoubův mlýn“, která stojí u popisované památky. I přes to, že jako zdroje tvorby informační tabule jsou uvedeny regionální publikace, ze kterých jsem také čerpala, obsahovala navíc podrobnosti, které jsem v publikacích nedohledala. Navíc je v ní zmíněn i záměr současných obyvatel. K načerpání dalších znalostí jsem využila i internetový zdroj s rozhovorem právě s uvedenými obyvateli. Některé informace jsem nabyla i osobním sdělením odboru výstavby Městského úřadu v Kralovicích.

2.5.1 Vývoj mlynářství

V představení tohoto řemesla se budu zabývat vodními mlýny, protože je tomuto druhu věnována praktická část práce. Mlynářství spadá pod nejstarší a nejdůležitější řemesla, jelikož úzce souvisí s obživou člověka. Vodní mlýny se stavěly u vodních toků, protože voda z řek, potoků, rybníků a mlýnských nádrží byla hnací silou celého mlýnského složení. Sklenář (2003) uvádí, jak podle druhu vodního toku byla přizpůsobena také mlýnská kola. Označení

„velké toky“ neboli „stálá voda“ získaly toky, které byly na vodu bohaté a u kterých nehrozil při nepříznivých podmínkách nedostatek tohoto zdroje. V těchto případech byl pohon vodního kola na tzv. spodní vodu. Opakem jsou „malé toky“ neboli „nestálá voda“. U těch hrozil v některém období nedostatek hnací síly, proto byl pohon na tzv. vrchní vodu. Právě druhý způsob byl využit na zkoumaném Čoubově mlýně.

Dále se mlýny lišily umístěním budovy mlýna, které záviselo na způsobu přivádění vody na vodní kolo. Čoubov mlýn spadá pod tzv. mlýny na náhonu, ke kterým je voda na vodní kolo přiváděna umělým náhonem. Náhon byl uměle vybudovaný příkop, který přivedl vodu do mlýnské nádržky, a ta dále putovala do dřevěných vantrok. Pod těmito vantroky byl prostor, kterému se říkalo lednice, ta chránila mlýnské kolo před působením mrazu, deště a slunce (Štěpán a Křivanová, 2000).

Sklenář (2003) dále popisuje, že voda, která protekla vantroky, padala na mlýnské kolo a svojí vahou ho roztáčela. Střed vodního kola je nasazen na dubovou hřídel, která byla spojnicí vnější části mlýnského zařízení s částí uvnitř budovy, mlýnicí. Na hřídel bylo v mlýnici nasazené ozubené kolo, kterému se říkalo paleční. Paleční kolo převádělo svou vertikální rotaci na horizontální rotaci tzv. cévníku, tato rotace přecházela přes cévník železnou hřídelí na tzv. zanášku a hřídel svou kinetickou energii přenášela na horní mlýnský kámen. Zanáškou bylo nazýváno patro nad mlýnicí, kde se obilí sypalo do dřevěného koše. Tento koš měl regulovatelné dno a tím propadalo obilí do středového otvoru již zmíněného horního mlecího kamene. Mlecím kamenům se také říkalo žernovy, hornímu, který byl pohyblivý, se dále říkalo běhoun, spodnímu, nepohyblivému, se říkalo spodek. Mlýnské kameny měly na plochách, kde se oba dotýkaly, rýhování. To pomáhalo posunu meliva od středu ke kraji. Melivo, které prošlo třením žernovů, propadalo přes pytlík, který byl umístěn v moučnici. Pytlík byl natřásán zařízením, kterému se říkalo hasačert. Hasačert sloužil k posunu meliva skrz pytlík a to dále cestovalo přes síto až do moučné truhly. Veškeré zařízení, které jsem nyní popsala a které se podílelo na mletí obilí, se obecně označovalo jako mlýnské složení.

Celý proces mletí obilí se ale musel několikrát opakovat, protože jeden dva cykly nezaručovaly dobrou kvalitu mouky. Proto se výrobní postup prováděl víckrát, melivo bylo znovu vzato na zanášku a sypáno do dřevěného koše. Opakováním procesu si čeští mlynáři vysloužili uznání, protože kvalita mouky byla velmi dobrá; říká se, že mleli tzv. na vysoko – tedy výrobní proces se opakoval dle druhu obilí. Žito se mlelo čtyřikrát, pšenice pětkrát. Počtem cyklů se vytvořily i různé druhy mouky (Sklenář, 2003).

Naprostým základem pro mletí obilí jsou mlýnské kameny. Ale princip drcení obilí třením dvou předmětů o sebe má mnohem delší historii, než kam sahá využití síly vodních toků. Vývoj tohoto principu bych níže ráda popsala blíže, protože se mu žáci při exkurzi budou věnovat.

Opracovávání obilí drtidlem předcházela nástroj zvaný stoupa – vypadal jako velký hmoždír – a dřevěnou tyčí se drtila zrna uvnitř nádoby; jejich použití se dochovalo až do začátku 20. století (Beranová, 2005). Dalším jednoduchým nástrojem na získání mouky z obilí bylo drtidlo. Drtidlo se skládalo ze dvou oválných nebo obdélných kamenů s rovnými plochami, ve kterých bylo umístěno obilí, a ty se o sebe třely. Větší kámen byl vespod, menším se točilo po spodním.

Vývoj drtidel se přesunul k nástrojům už blíže připomínajícím mlýnské kameny v 5. století př. n. l. (Beranová, 2005). Tyto první druhy žernovů měly ovšem mnoho nevýhod, například náročnost na rozpořívování, takže se postupně vynalézaly jednodušší formy s vyšší kvalitou výsledku. Zmíněná kvalita mouky neznamenała pouze jemnost namletého obilí, ale také ji ovlivňovaly fragmenty surovin, ze kterých byly mlýnské kameny. Takovými surovinami byl například pískovec, sladkovodní křemen nebo žula (Klempera, 2001).

Od vývoje třecích zařízení se vrátím k mlynářskému řemeslu. Bylo by mylné se domnívat, že mlynáře nepostihly špatné časy a že mlýnské složení fungovalo bez poruch. Proto, jak píše Blažková et al. (2005), museli být také zruční při opravách svého mlýna. Nejšikovnější mlynáři byli tzv. přísežní, označení vzniklo z důvodu, že byli vzatí pod přísahu. Přísežní mlynáři se účastnili jakékoliv větší vodní stavby a byli vnímáni jako znalci, bez kterých se stavba neobešla. Lidé v okolí mlýna oslovovali mlynáře pro jeho důležitost „pane otče“. Zkušenému mlynáři se říkalo „stárek“, nově vyučenému mlynáři „mládek“ a tomu, který se zaučoval, se říkalo „prášek“. Někdy do mlýna přivandroval krajánek. Krajánci byli potulní lidé, kteří neměli stálé bydlení a cestovali po světě, ve kterém se naučili mnoho dovedností, a nechali se najímat na příležitostné práce (Sklenář, 2003).

Modernizace mlýnů byla spojená především s průmyslovou revolucí. V průběhu 19. století se zavádí na podporu mlýnů namísto mlýnských kol turbíny, které podpořily rychlost procesu (Štěpán a Křivanová, 2000). Kvůli těmto změnám narůstá rozdíl mezi mlýny – malé zanikají, větší přebírají zákazníky těch menších. Ve druhé polovině 20. století moderní velkomlýny naprosto vytlačily malé.

Při mlýnech začaly vznikat také pily, hamry, nebo další zařízení, která byla uváděna v pohyb mlýnským kolem. To vynášelo mlynáři výdělek i v době, kdy nebyla úroda bohatá na obilí nebo kdy měl mlynář poškozený mlýn (Blažková, 2005).

2.5.2 Historie mlýnů

Vývoj mlynářství byl ovlivněn nejen modernizací doby, ale také svým okolím. Některé události, které se na mlýně udály, proto nelze vysvětlit jinak než ve spojení s historií a stavem společnosti. Záměrem následující kapitoly je poukázat, jak na zkoumané řemeslo působily dějiny.

První zmínka o vodním mlýnu na našem území pochází z roku 1150 na Moravě (Štěpán a Křivanová, 2000). Nejdříve se budovaly vodní mlýny při klášterních a šlechtických statcích, později i při městech, hradech a tvrzích, protože jim zajišťovaly finanční příjem. 16. století se dá označit jako století rozvoje vodních mlýnů v Čechách, protože se zlepšila hospodářská situace a mlynáři zvládali složitější stavby budov.

Pro všechny mlynáře platila pravidla dle určité doby. Ve středověku se mlynáři řídili Souborem zásad pro mlynáře. Ve 14. století vznikl Sbor zemských přísežných mlynářů, ten upravoval vztahy mezi osobami stejného řemesla a v oblasti vodního práva (Sklenář, 2003). Bylo nutné například určit, jaké výšky mohou dosahovat mlýnské jezy nebo kolik vody může mlynář zadržet, aby nedostal do problémů ostatní, kteří byli níže na toku. V 15. století vznikaly tzv. cechy (Sklenář, 2003). Uvnitř takového sdružení fungovaly cechovní artikule. To jsou zásady, kterými se musel každý člen řídit a které upravovaly poměr mezi členy příbuzných řemesel. Cechy, které spojovaly mlynáře 400 let, byly zrušeny roku 1859, kdy jejich místo zastoupil nový živnostenský řád. Tímto rokem se mlynářství stalo svobodným řemeslem.

S průmyslovou revolucí se výroba modernizovala. Velkou podporou pro mlynáře byly turbíny, které nahradily vodní kolo. Kapacita a produktivita se zvyšovala, zato cena za mletí klesala.

Je nutno upozornit, že války neničily pouze lidské životy a sny, měly velký vliv i na řemeslo ve mlýně. Plno budov bylo poškozeno křížáky během husitských válek. Další úbytek obyvatelstva a pustošení mlýnů s sebou přinesla třicetiletá válka (Štěpán a Křivanová, 2000). Pochopitelnou pohromou byly také přírodní živly – nečastěji šlo o ledy, blesky, požáry, a když ještě nebyla regulovatelná voda, tak samozřejmě i o povodně. Oheň mohl vzniknout také

jen z podstaty výrobního procesu. Uvnitř stavení se tvořil moučný prach, který mohl vzplát při kontaktu se součástí mlýnského stavu, kde docházelo k silnému tření.

Druhá světová válka přinesla do mlýna další zmar. Velká část mlýnů byla zrušena, a proto se mlynáři často uchýlovali k mletí „načerno“ a k rozdávání mouky lidem bez přidělových lístků. Tohle rozhodnutí můžeme označit za hrdinský čin, protože za něj hrozilo vězení nebo dokonce trest smrti. Hodně mlynářů bylo v odboji a snažili se všemožně škodit novému režimu. Ani po druhé světové válce nebylo dovoleno se mlynářskému řemeslu vzchopit. Po únoru roku 1948 docházelo k násilnému rušení mlýnů a v 50. letech se dokonal proces zániku soukromého mletí obilí (Štěpán a Křivanová, 2000).

2.5.3 Čoubův mlýn

U soutoku Manětínského potoka s řekou Střelou, ve velmi oblíbené rekreační oblasti se nachází malebný Čoubův mlýn, kolem kterého vede hodně využívaná turistická cesta. Proto se nejjeden cestující pozastaví u budovy a rád se informuje o původu stavení. Dnes je ve mlýně malé občerstvení, které je v širém okolí jediné. Z toho důvodu zájem o zkřížení si cesty s mlýnem stále roste. Historie objektu je bohatá a spojená s krásnou nedotčenou krajinou řeky Střely. To je důvod, proč jsem si právě tento mlýn vybrala ke zkoumání a k přípravě vlastivědné exkurze.

Ač je mlynářství velmi staré řemeslo a plno mlýnů zaniklo za minulého režimu, neznamená to, že výroba mouky přestala být důležitá. Lidem vymizela z očí stavení u vodních toků, která by jim připomínala potřebu neustálé starosti o obživu; výroba mouky se zmodernizovala natolik, že výrobní postup lidem není tak blízký a zmizel jim z přímého kontaktu. V posledních letech však téma mouky opět narůstá. Díky snaze některých lidí o co nejzdravější stravu se do povědomí opět dostávají různé druhy mouky, které dříve nebyly k sehnání nebo nebyly atraktivní pro výrobu potravin. Takže dnes běžně vidáme v obchodech mouky špaldové, pohankové, ovesné, kukuřičné, rýžové a další. Ráda bych toto téma přiblížila dětem, ukázala bych jim, že toto staré řemeslo nezaniká a je nadále klíčové pro obživu lidí. Chtěla bych jim ukázat, že dříve byl chléb váženou potravinou, a věřím, že když projdou exkurzí a uvidí, co vše stojí za výrobou mouky, pochopí, jak naši předkové byli vynalézaví a šikovní, když dokázali sestrojít složitá mlýnská složení a využít přírodních zdrojů v omezených podmínkách.

Mimo zdroj obživy je Čoubův mlýn spojen se zajímavou historií, která mlynáře dostávala do situací, které stojí za zmínku. Historický vývoj mlynářství v rámci společnosti na konkrétním

mlýně pojmám jako zástupce pro představu života a práce předků. Kombinací aktivního učení a následného osobního porozumění se vytváří vztah ke zkoumanému místu, které v žácích zakotví jako kulturně historické dědictví jejich regionu.

č. 3

Historie Čoubova mlýna

Čoubův mlýn leží ve výšce 484 metrů nad mořem, patří ke 4 kilometry vzdálené obci Vysočany; dříve na jeho místě stávala strážnice zemské stezky a je to tzv. mlýn na náhonu (Sklenář, Drchal a Mottl, 1997). Obec Vysočany spadala pod rabštejnské panství, proto je historie mlýna ovlivněna rozhodnutími pánů tohoto kraje. Pod mlýnem se vlévá Manětínský potok do řeky Střely a právě tento potok byl zdrojem vodního náhonu na mlýn. Ač se rodů mlynářů ve mlýně vystřídal několik, vždy byl označován jako Čoubův mlýn. První písemná zmínka o mlýně pochází z roku 1476, tenkrát byl mlynářem v dnes označovaném Čoubově mlýně jistý Petr Čížek (Klempera, 2001). Další zpráva z roku 1573 vypovídá o tom, že rabštejnský pán dovolil obyvatelům Vysočan prodat kus kopaniny ležící nad mlýnem mlynáři Kašparu Čoubovi. To je první zmínka o mlynáři Čoubovi, jehož jméno nese mlýn dodnes. Zda je první mlynářem tohoto jména ve zmiňovaném mlýně, nebo jde o dalšího potomka tohoto rodu, není známo.

Klempera (2001) zmiňuje, jak mlynáři navyšovali své polnosti. Velké rozšíření majetku mlýna proběhlo za mlynáře Matěje Čouby a Adama Čouby. Pozemky se odkupovaly poměrně jednoduše, protože kolem mlýna žádné osady nebyly, přístup k řece byl složitý, takže majitelé polností své pozemky prodávali z důvodu přílišné vzdálenosti od svého obydlí. Navíc spolupráce lidí v okolí byl ukázková. O náhon se mlynář nemusel příliš starat, protože o jeho čistotu a jinou údržbu pečovali majitelé luk, za svou činnost totiž mohli náhonem zavlažovat své pozemky.

Třicetiletá válka zasáhla i tento kraj. Nejsou dochovány žádné zprávy o přečkání mlýna v této době. Informace jsou pouze o obci Vysočany, ze které údajně veškeré obyvatelstvo uteklo a po válce do ní přišli noví osadníci. Kdy byl přerušen Čoubův rod, zda právě při třicetileté válce, nebo až později, není známé (Sklenář, Drchal a Mottl, 1997).

Až zmínka z roku 1783 podává nové informace, že je mlýn v držení Jakuba Zimmerhakla – rod Zimmerhaklů přišel do Čech z Bavorska a udržel si mlýn až do poloviny minulého století (Klempera, 2001). I tento rod mlýn rozšiřuje a modernizuje. Na počátku druhé poloviny 19. století měl mlýn tři mlýnská složení. Prospěšné období zastavila velká voda v květnu 1872, která dokonce zčásti strhla jez (Klempera, 2001).

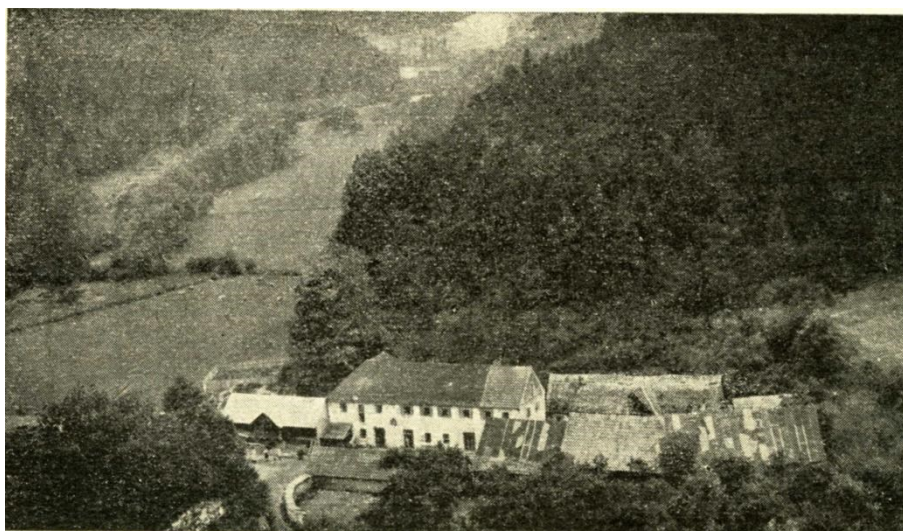
Mlýn tuto katastrofu dokázal překonat a již v roce 1895 prameny uvádí, že další mlynář Josef Zimmerhakl rozšířil mlýn o pilu, která ležela na pravé straně mlýnského potoka (Sklenář, Drchal a Mottl, 2003).

č. 4

Zastavení ledů na Čoubově mlýně při povodni v roce 1901

Roku 1909 se ve mlýně narodil poslední mlynář Pavel Zimmerhakl, který se věnoval rodovému řemeslu (Sklenář, Drchal a Mottl, 2003). Jeho otec v této době využíval jedno kolo na vrchní vodu a jednu Francisovu turbínu.

č. 5

Čoubův mlýn v roce 1932

Smutný rok 1938 znamenal zabrání majetku Čoubova mlýna Němci, nicméně mlynář se proti rozsudku vzbouřil a překvapivě mu bylo vyhověno (Po stopách manětínských mlynářů: Čoubův mlýn, 2012). Zda roli hrála pouze Zimmerhaklova statečnost, nebo německý původ, není známé. V této nešťastné době se na řece Střele vytvořila odbojová skupina „Kolo na Střele“ a její součástí byli od roku 1942 i dva obyvatelé Čoubova mlýna (Po stopách manětínských mlynářů: Čoubův mlýn, 2012). Úkol skupiny spočíval v ničení dopravy a telefonního spojení. Mlynáři se také zasloužili o pomoc při záchraně vězňů z transportů smrti, které vedly přes nedalekou Žihli. Čím blíže byl konec války, tak samozřejmě jejich odvaha a činnosti rostly.

Mlýn však už nečekala dlouhá budoucnost. Při znárodňování musel tento mlynářský rod ukončit svou činnost. Pavel Zimmerhakl zemřel roku 1964 a po jeho smrti prodala jeho žena Anna hlavní budovu Plzeňským papírnám (Klempera, 2001). Jejich zájem o objekt netrval dlouho a budova brzy začala chátrat. Stala se místem pro přenocování trampů a její část dokonce vyhořela. Dnes je objekt v rukách rodiny Krejčích. Mladá rodina se velmi zasloužila o znovuoobnovení tohoto malebného místa, dostala dotaci na obnovu mlýnského kola a v létě zde provozuje občerstvení a umělecké kurzy. Na místě původního vodního kola stojí prozatím jeho kovová replika. Stále však probíhají spory o majetek s potomky bývalých majitelů rodu Zimmerhaklů, proto je objekt stále bez elektřiny (Kalina, 2012).

č. 6

Replika původního kola, 2004

Vedle mlýna stojí od roku 1911 most, který byl stavěn tak, aby ustál potopu větší, než byla roku 1872 (Vorel, 1973). Důvod stavby mostu není objasněn a podle ústního sdělení odboru výstavby Městského úřadu v Kralovicích (2019) je v rukách státu.

č. 7

Výrazným krajinnotvorným elementem je u mlýna stojící barokní socha sv. Jana Nepomuckého z 18. století, která je od roku 2013 uznána za kulturní památku (Památkový katalog, ©2015). Patří k souboru barokních soch z Rabštejna nad Střelou, které nechal do města zakomponovat rod Lažanských v rámci barokní proměny jejich panství. Na konci 19. století byla přenesena právě k Čoubovu mlýnu.

č. 8

2.6 Rabštejn nad Střelou

Od tematiky mlynářství přecházím k uvedení Rabštejna nad Střelou, jehož kulturní bohatství je cílem dalšího tematického bloku v praktické části. Věřím, že po teoretickém představení významu památek v Rabštejně vyjde najevo, jak široké spektrum znalostí zasahující do mnoha problematik může město předat. Setkáním se skutečnými místy cílím na hlubší prožitky a pevnější ukotvení nových poznatků, stejně tak na navození hlubšího vztahu ke zkoumanému regionu. Dále tato tematika seznamuje žáky s regionálními dějinami, podporuje orientaci v čase a propojuje místní události s velkými dějinami.

V následující teoretické kapitole bych ráda představila dávnou slávu a význam tohoto městečka, stejně jako důvody, které vedly k jeho úpadku. Ale nejde jen o seznámení se s Rabštejnem, jde o vytvoření představy celkových českých dějin, protože historické události, které tvarovaly podobu a význam Rabštejna, ovlivňovaly i drtivou většinu českého území. Jsem toho názoru, že městečko má na svém malém území dostatek památek, aby dokázalo být pro dnešní populaci příkladem typického historického centra. Jsem přesvědčena, že jeho poodhalená historie nabídne žákům 1. stupně základních škol poznání dřívějšího života, s

jehož pomocí si dokážou lépe představit rozdíly v podmínkách bytí v průběhu staletí, a věřím, že si získají kladný vztah ke kulturním památkám.

Městečko Rabštejn nad Střelou se nachází poblíž severní hranice okresu Plzeň–sever na skalnatém ostrohu, který je ze tří světových stran obtékán řekou Střelou. V hornatém okolí Rabštejna se nalézají rozlehlé lesy a málo obydlené území. Rychlý pohled na současnou obec a seznámení s jejím aktuálním postavením málo napovídají o dřívější slávě tohoto místa, avšak pozornému jedinci neuniknout pozůstatky bývalých významných míst a budov rozprostřených po celém území obce, které naznačují důležitost městečka pro předchozí generace.

Toto dříve královské město je dnes označováno za nejmenší ve střední Evropě (Fák, 1997). Ale není to tak docela pravdivá informace, protože po dlouhém úpadku byl v roce 1980 Rabštejn připojen k blízkému městu Manětínu, a tím se stal jeho městskou částí (Fábera, ©2019). V roce 2011 zde žilo pouhých 25 stálých obyvatel. Snaha o vyzdvižení bývalé slávy tohoto místa vychází nejen z řad místních lidí, ale i z širokého okolí. Začínají se znovu otevírat dříve zavřené hostince, rekonstruují se obydlí, vzniklo nové infocentrum s kavárnou a také se otevřelo místní muzeum. Proto ve městě v současné době velmi rychle roste počet turistů a trampů, kteří hlavně v letních měsících mění Rabštejn opět v rušné místo plné poznání a historie.

V následujících podkapitolách se věnuji historii města jako celku, následuje bližší seznámení s konkrétními místy a v závěru se zabývám složením obyvatelstva, protože i to silně formulovalo osud Rabštejna. Zdroje, ze kterých jsem čerpala, jsou různorodé. Velmi užitečnými mi byla „Pamětní kniha obce rabštejnské“, která byla založena v roce 1927. Bohužel jméno autora knihy není známé, a tak uvádím tento zdroj pod anonymním označením. Skutečnosti v ní uvedené jsem porovnávala se sborníkem příspěvků ze semináře z roku 1997, který nese název „Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn“. Autoři své příspěvky psali velmi objektivně na základě vědeckého bádání. Třetí, značně bohatý zdroj, jsem našla ve výstavě věnované historii města v nedávno otevřeném Muzeu Rabštejn, které vede Robert Terrich. Údaje o jednotlivých významných místech v městečku jsem doplňovala dalšími dílčími publikacemi nebo internetovými zdroji. A v momentě, kdy se zdroje velmi rozcházel, jsem fakta vyložila dle ústního sdělení pracovníků odboru výstavby Městského úřadu v Kralovicích.

2.6.1 Historie Rabštejna nad Střelou

Kolem nejstaršího období osídlení zkoumaného místa jsou stále nejasnosti. Kamenická (1997) udává, že první zmínka o Rabštejně je v darovací listině, kde toto území Přemysl Otakar II. přenechává cisterciáckému klášteru v Plasích. Zato Durdík (1995) uvádí, že Rabštejn je poprvé zmiňován za doby Milhosticů, konkrétně roku 1269, kdy pod tento rod spadal. Kde a co se přesně na kamenném ostrohu nacházelo, není jasné, ale Kamenická (1997) předpokládá, že šlo o drobné šlechtické sídlo. Zdroje už se spolehlivě shodují, že někdy kolem roku 1330 koupil Rabštejn Oldřich Pluh, přední rádce Jana Lucemburského (Terrich et al., 2016).

Původní šlechtická osada se stala městem, když jí Oldřich Pluh udělil roku 1337 městské právo žatecké, které znamenalo pro měšťany lepší možnost se uživit (Anon, 1927). Jan Lucemburský přidělil Rabštejnu městský erb. Ze třicátých let 14. století také pochází hrad, který dal Oldřich Pluh vystavět buď na místě starého hrádku, nebo využil jeho stavebního materiálu a vybudoval od základu nový hrad, jehož zbytky jsou k vidění dodnes.

Oldřich Pluh a jeho syn Oldřich dali přistavět roku 1338 k hradu kapli zasvěcenou sv. Matoušovi a faru (Anon, 1927). Dosud se neví, kde přesně kaple a fara stály. Kaple sv. Matouše sloužila nejen hradním pánům, ale i měšťanům a později se stala farní kaplí.

Vnukové Oldřicha Pluha nedokázali pokračovat v krocích svého děda a otce a z neznámých důvodů se dostali do sporů s císařem Karlem IV. Kvůli tomuto zprotivení se králi jim bylo nařízeno prodat Rabštejn i s přilehlými obcemi, a tím se městečko dostalo roku 1358 do královského majetku (Kamenická, 1997). Po smrti Karla IV. přechází Rabštejn na jeho manželku, císařovnu Elišku Pomořanskou, a pak dále na jeho syna Václava IV. Starost o pozemky byla předána královským purkrabím, kteří figurovali na Rabštejně jako správci.

Zajímavá situace nastala, když si za vlády Karla IV. jeden z purkrabích Jindřich založil bezprostředně vedle stojícího hradu Rabštejna nad Střelou další hrad, dnes známý pod názvem Sychrov. Není jasné, za jakým účelem Jindřich postavil ještě druhý hrad. Tato situace je v Čechách velmi ojedinělá. Hrady byly oddělené příkopem a oba se pyšnily vysokými věžemi (Kočka, 2010).

Součástí královského majetku nezůstal Rabštejn dlouho, protože Václav IV. prodal roku 1396 hrad s městečkem a okolními vesnicemi Benešovi Čertovi z Hořovic (Kamenická, 1997). Stejně jako tenkrát Oldřich Pluh získal Rabštejn s pomocí svého přítele Jana Lucemburského, tak i Beneš Čert z Hořovic byl blízký Václavu IV.

Po pánech z Hořovic byla tvrz s městečkem v držení bratrů Jana, švagra Jiřího z Poděbrad, a Buška z rodu Caltů z Kamenné Hory. Po jejich smrti zůstávají Janovy děti pod dozorem Buriana mladšího z Gutštejna, který jim ale nedovoluje v jejich dospělosti převzít majetek po otci a strýci a sám se stává hradním pánem. Jiří z Poděbrad sice poslal vojsko, aby dobylo Rabštejn a zajistilo pro Janovy potomky spravedlnost, ale město vzdorovalo a vojsko se stáhlo.

Burian mladší z Gutštejna měl podporu dalšího krále, Vladislava Jagellonského. Sňatkovou politikou získal velké množství území pro svých pět synů. V blízkosti rabštejnského hradu dal v roce 1483 Burian vystavět karmelitánský klášter (Durdík, 1995). Této komunitě dovolil, aby si při klášteře postavila kostel zasvěcený Zvěstování Panny Marie, a světil jim i místní faru. Karmelitánský klášter ale neměl dlouhé trvání, protože roku 1532 vyhořel a s ním i kostel Zvěstování Panny Marie (Bukačová, 1997). Burianovi synové po otci zdědili urputnou a bojechtivou povahu. Rabštejn získal syn Kryštof. Za jeho spory s jiným rodem mu byl králem Vladislavem Jagellonským vzat majetek, a tím se tvrz s přilehlým územím, včetně přilehlého hradu Sychrova, stala opět součástí královského majetku. Navíc bylo měšťanstvu dovoleno pořádat týdenní trhy a lámat břidlici v místním lomu.

Ludvík Jagellonský, syn Vladislava Jagellonského, dal v roce 1518 Rabštejn s přilehlými obcemi do zástavy rodu Šliků a v jejich rukách město zažívalo rozkvět (Kamenická, 1997). Území se dostalo v roce 1542 po bratrech Albrechtu a Šebestiánu, jejich strýci Jeronýmovi až k hraběti Vavřinci Šlikovi, který byl hejtmanem Starého Města v Praze.

V polovině 16. století postihly Rabštejn dva požáry. Po prvním, v roce 1543, dostalo město od královských stavů peníze na opravy (Terrich, 2016). Šlikové po tomto požáru postavili na východní straně hradu renesanční zámek. Roku 1549 se odehrál druhý požár, který město vypálil do základů. Pak se už sláva městu nevrátila.

Až do roku 1578 byl Rabštejn držen rodem Šliků, pak císař Rudolf II. prodal celé toto území Jaroslavu Libštejnskému z Kolovrat, po jehož smrti v roce 1595 dědictví převzal Jáchym, jeden z jeho pěti synů (Kamenická, 1997).

Tricetiletá válka ovlivnila i v lesích osaměle stojící rabštejnské město. Jáchym Libštejnský se postavil na stranu povstalých českých stavů proti panovníkovi a svým politickým přesvědčením si vysloužil ztrátu majetku. A tak se ke konci první poloviny 17. století začali rychle měnit pánové panství, kteří většinou byli dosazováni králem za své služby jeho osobě – jde například o dobrodruha Leonarda Helfrieda z Meggau (Anon, 1927).

Roku 1665 se Rabštejn dostal do rukou pánů rodu z Pöttingu (Kamenická, 1997). Pöttingové byl rakouský šlechtický rod, který se po konci třicetileté války dostával v Čechách více do povědomí kvůli pomoci králi a sňatkům s českými šlechtičkami. Pánové se v čele Rabštejna sice měnili často, ale za doby vlády tohoto rodu Rabštejn vzrostl o památky, které je možné navštívit dodnes. V podstatě Pöttingové dali Rabštejnu podobu, jakou má nyní.

Kláster servitů byl postaven v roce 1666 za doby Šebestiána z Pöttingu nedaleko hradu Rabštejna nad Střelou na možném místě bývalého zpustlého karmelitánského kláštera (Terrich, 2016). Loretánská kaple, dnes městský kostel stojící na skalnatém výběžku spodního předměstí, byla roku 1671 postavena také nákladem Šebestiána z Pöttingu (Bukačová, 1997). Zásluhy tohoto muže nekončí, v roce 1680 byla v domě čp. 3 založena první škola. Synové Šebestiána Antonín a František Antonín pokračovali v konání svého otce. Hrabě Antonín dal v roce 1701 obnovit poničenou farní kapli sv. Matouše a v roce 1703 založil v čp. 38 pod Dolejší městskou branou špitál. Antonín ještě téhož roku zemřel a jeho mladší bratr František Antonín radikálně přestavěl starý zámek do současné renesanční podoby (Anon, 1927).

Vzestup města za držení rakouského rodu Pöttingů byl ukončen v roce 1714, když František Antonín prodal území Františku Josefu Černínovi, který za svého působení v Rabštejně nechal opravit loretánskou kapli (Terrich, 2016). Po jeho smrti koupila panství Anna Barbora Krakovská z Kolovrat a v roce 1748 získal panství Maxmilián Václav Lažanský, kterému patřil blízký Manětín. Tak až do poloviny 20. století Rabštejn patřil tomuto významnému rodu, který Manětín proměnil v barokní centrum a jehož stavební barokní změny proměnily i tvář Rabštejna.

Lažanští dali postavit jižně od zámeckého areálu v letech 1766–1767 podle návrhu architekta Anselma Luraga klášterní kostel Panny Marie Sedmibolestné (Terrich, 2016). I když nechal hrabě Antonín z Pöttingu na počátku 18. století farní kapli sv. Matouše obnovit, budova brzy začala chátrat. Z toho důvodu byla roku 1778 zrušena a o 14 let později kompletně zdemolována.

Jednou z obětí josefínských církevních reforem se stal i klášter servitů, který v roce 1787 musel po 119 letech ukončit svou činnost (Anon, 1927). A tak se z klášterního kostela Panny Marie Sedmibolestné stal kostel farní.

Za vlády Lažanských, kteří měli v držení mimo jiné jak Manětín, tak Rabštejn, se přesunula pozornost rodu na prvně zmíněné město. Tím důležitost Rabštejna jako správního centra klesala a nikdy nebyla obnovena.

Hraběcí rod Lažanských, který Rabštejn vlastnil po 180 let, zanikl při nabytí zákona o zrušení šlechtictví, řádů a titulů na konci roku 1918 a po 2. světové válce byl jejich majetek vyvlastněn na základě Benešových dekretů.

2.6.2 Významné památky

V předchozí kapitole jsem vylíčila historii města, jeho vzestup, majitele panství, jejich zásluhy i pád panství. Nyní bych blíže popsala památky, které je možné na Rabštejně najít. Jejich původní funkce, důvod stavby a jejich přispění do života předků tvoří představu o dřívějších potřebách a prioritách. Jednotlivé památky nemusí mít hodnotu, která by toto místo měla činit výjimečným. Ovšem více takovýchto pozoruhodností na jednom místě tvoří neobyčejný koncept, který byl roku 1992 vyhlášen městskou památkovou zónou (Památkový katalog, ©2015). Kvůli neobvyklým urbanistickým a památkovým kvalitám lze v Rabštejně najít jak sídla dřívějších panovníků, tak i cenné konstrukce domů prostých lidí, které jsou dnes považovány za podnětnou součást lidové architektury.

Hrad Rabštejn nad Střelou

Hrad Rabštejn nad Střelou je postaven na místě bývalého hrádku, který se před jeho postavením ve 30. letech 14. století nacházel v rabštejnské osadě (Fák, 1997). K jeho stavbě se využil místní lomový kámen, břidlice. Ochrana hradu byla zajištěna hlubokým příkopem, do kterého byl za vlády rodu Šliků v 16. století na východní straně postaven zámek s parkem (Anon, 1927). Na pokračování svahu příkopu stál kostel sv. Matouše a na západní straně vedle kláštera servitů dnes vede bývalým příkopem silnice.

Původní gotický hrad musel mít velké rozměry, protože dle Kamenické (1997) zaujímal plochu přibližně 250 x 50 metrů. Jádru hradu se nacházelo na pozemku dnešního zámeckého areálu a celá stavba byla na západě zakončena 19 sáhů vysokou a 3 sáhy širokou věží označovanou jako Dlouhá nebo Vysoká (Sommer, Johann Gottfried, 1838, cit. podle Bukačové, 1997). Po úderu blesku v roce 1794 spadaly první kameny, v roce 1819 se Vysoká věž zřítla úplně a od této doby je k vidění na Rabštejně pouze 4 sáhy vysoký relikt. Od věže vedla zeď hradu, která navazovala na městské opevnění. Náznak tohoto spojení je dodnes patrný. Na východě bývalého objektu stála Strážní neboli Obranná věž, jejíž zbytek se stal součástí nového zámku a dodnes je největší dochovanou částí tohoto gotického hradu a slouží jako zámecká terasa.

Hrad byl vybudován jako sídlo majitele panství, nicméně někteří ho využívali i k jiným účelům. Třeba násilný Burian z Gutštejna ho využíval jako vězení. Postupem času ztrácel

hrad na významu a kvůli zvyšujícím se nárokům na bydlení se sídlo majitele přesunulo do nového pohodlného zámku. Rod Šliků se snažil hrad renesančně zrekonstruovat, zlepšil jeho statiku a investoval do zvelebení nemalé částky. Je pravděpodobné, že po destruktivním požáru v roce 1543 Šlikům došla trpělivost a pustili se do stavby nového sídla (Terrich, 2016). Hrad chátral a jeho části měšťané využívali jako zdroj stavebního materiálu pro svá obydlí a jiné stavební úpravy. Zbytek zanikl při tvorbě zámeckého parku.

č. 9

Hrad Sychrov

V druhé polovině 14. století za vlády císaře Karla IV. si z neznámých důvodů purkrabí Jindřich, správce Rabštejna, postavil západně, vedle již stojícího hradu z dob rodu Pluhů, svůj vlastní hrad, kterému se říkalo Sychrov nebo méně často Hrádek (Kočka, 2010). Dnes je na jeho místě pouze zbytek štíhlé okrouhlé věže, která se nazývala Tupá. Těsně k hradu dříve přiléhalo gotické městské opevnění. Jakkoliv velké měl Jindřich se Sychrovem plány, jeho následovníkům dva hrady vedle sebe vhod nepřišly, proto využívali jen hrad Rabštejn. Jindřichovi potomci ještě nějakou dobu Sychrov obývali, ale postavení, které Jindřich na Rabštejně měl, nedosáhli, a tak žili ve svém hradu jako poddaní různých správců nebo majitelů panství. Po výtržnostech Kryštofa z Gutštejna připadl hrad královi a od té doby náležel Sychrov trvale k hradu Rabštejnu. V roce 1518, kdy se do Rabštejna dostal rod Šliků, začal Sychrov z důvodu nevyužití rychle chátrat a zpustl (Kamenická, 1997). Zdroje se o

Sychrovu příliš nezmiňují, je těžké se dozvědět o účelu stavby a o příčině nezájmu jeho užívání. Proto se lidé dříve domnívali, že jde o součást hradu Rabštejna nebo jeho opevnění. Skutečnost ukázal až archeologický průzkum.

č. 10

Městské opevnění

Rabštejn byl opevněným hradním městem, ale do současné doby se dochovala jen poškozená tzv. Dolejší brána, dodnes 3–4 metry vysoká (Kamenická, 1997). Ta měla původně podobu jednoduchého barbakánu. Barbakán býval ve středověku součástí bran a pomáhal k lepší obraně proti dělostřelbě. Síla zdí bývalého barbakánu se zmenšuje směrem k pokračujícím hradbám, ale u portálu dosahuje až 2,85 metrů (Terrich, 2016). Hradby pokračující od Dolejší brány vedou směrem kolmo do středu města a u domu čp. 42 využívají skálu. Zachovány jsou dvě střílny s neporušeným žulovým ostěním, které postupně zanikají. Na druhé, východní, straně od Dolejší brány není zbytek opevnění velký, hned za domem čp. 18 se ztrácí a nelze vyčíst, jak dříve vedlo.

Městské opevnění obklopovalo celé jádro historického městečka a napojovalo se na západě pod Velkou věží na tzv. Horní bránu, která měla obdobné hranolovité provedení jako Dolejší brána. Navíc se před bránou nacházel dodnes v terénu patrný příčný příkop pro padací most. Na východě se opevnění napojovalo na strmý svah a skálu, které převzaly úlohu hradeb.

V opevnění mezi Dolejší a Horní bránou se nacházely dvě bašty k jistější obraně města. Do současnosti se tato část hradeb nedochovala a zanikla v zahradách nových domů během

rozvoje města. Horní brána byla v roce 1843 na spadnutí, a proto byla odstraněna (Anon, 1927). Kámen z ní měšťané použili k dalším stavebním úpravám. Dolejší brána byla částečně odstraněna v roce 1873.

K obraně města přispívala i Strážní neboli Obranná věž, která měla velký čtyřhranný tvar a nacházela se ve východní části komplexu hradu. Její zbytky se nalézají v zámeckém areálu.

č. 11

Pohled na Rabštejn od Mauritiuse Vogta z roku 1712

Stav rabštejnského opevnění je zachycen od severozápadu na rytině Mauritia Vogta z roku 1712 (Fák, 1997). Odborníci tuto rytinu označují za jednu z nejméně spolehlivých, ale zároveň přiznávají některé její nedostatky. Dost možná autor Rabštejn vyobrazil podle starší předlohy a navíc měřítko vyobrazení je dost zkreslené.

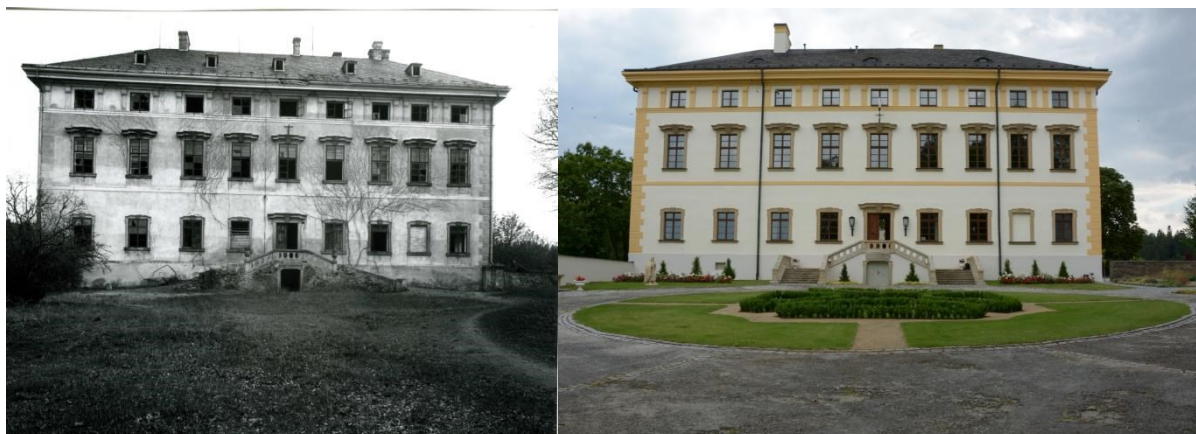
Na rytině je možno spatřit významné budovy. Před branami je vidět most a loretánská kaple, uvnitř uprostřed městečka prostorné náměstí, zámek, kaple sv. Matouše, klášter servitů, Vysoká věž a městské opevnění spolu s detaily, které jsem popsala výše. Dle Durníka (1995) se Vogt nejspíš inspiroval dřívějším stavem města a rytinu není možné považovat za přesnou

kopii stavu města v roce 1712. Ostrožna nad řekou Střelou je vyobrazena bez zalesnění, aby byly památky zřetelné, ovšem takto krajina kolem města nevypadala. Stejně tak autor nevyznačil všechny domy měšťanstva, protože by pak nevynikly významné budovy.

Zámek

Stavebně historický průzkum z roku 1972 doložil, že jádro a obvodové zdivo současného, od hradu jihovýchodně položeného, barokního zámku má původ v rané renesanci (Kamenická, 1997). Tím bylo potvrzeno, že původní renesanční zámek byl postaven rodem Šliků někdy po ničivém požáru celého města v polovině 16. století, kdy se zvyšovaly nároky na bydlení a držet hrad v dobrém stavu bylo nad jejich síly. Zámek byl postaven na místě bývalého rozlehlého hradu a zbytky tohoto objektu jsou stále na zámeckém území patrné. Hlavní budova měla obdélníkový tvar. Se vznikem nového feudálního sídla se roku 1570 zřídil krytý dřevěný most, který vedl ze zámku do věže kaple sv. Matouše a údajně i do kláštera (Kamenická, 1997). Ten je patrný i na Vogtově rytině. Není ovšem známo, kdy se nadzemní cesta zrušila. Na zdech zámku už po ní nejsou žádné památky. Po nástupu dalších majitelů panství zámek téměř sto let víceméně chátral a užíván byl bez snahy udržet ho v uspokojivém stavu. Až v roce 1705 se radikálních úprav ujal František Antonín z Pöttingu, který dal objekt barokně přestavět a zřídil park (Anon, 1927). V polovině 19. století docházelo už jen k mírným úpravám, jako je výměna dveří, oken, proměna interiéru a stavba nových schodů.

Na základě Benešových dekretů bylo toto sídlo po 2. světové válce rodině Lažanských zkonfiskováno a od té doby se jeho majitelé často měnili a objekt chátral. Dnes je zámek v soukromých rukách, je přístupný pro turisty a také se zde konají svatební obřady.

č. 12

Vlevo zámek v 2. polovině 20. století, vpravo zámek v roce 2017

Kaple sv. Matouše

Oldřich Pluh se nezasloužil jen o povýšení Rabštejna na město a o vybudování hradu, ale dal roku 1338 postavit i kapli sv. Matouše a při něm faru (Anon, 1927). Není jisté, kde přesně se kaple nacházela, nejspíš někde na svahu mezi zámekem a hradem. V roce 1570 byla do její věže zřízena nadzemní krytá chodba ze zámku (Kamenická, 1997). I když byla tato stará farní kaple za doby hraběte z Pöttingu v roce 1701 zrenovována, o 77 let později byla z důvodu špatného stavu zrušena a v roce 1792 byly zbytky zdiva kompletně odstraněny.

Kostel Zvěstování Panny Marie a karmelitánský klášter

Burian z Gutštejna uvedl karmelitánskou komunu do Rabštejna roku 1483 a dovolil jí vystavět vedle hradu klášter a při klášteře kostel Zvěstování Panny Marie. Zároveň karmelitáni dostali na starost i rabštejnskou faru (Durdík, 1995). Podoba kláštera, který byl nejstarší církevní institucí ve městě, ani kostela není známa, stejně tak se neví, kde byly umístěny. Klášter ani kostel neměly na Rabštejně dlouhého trvání, protože byly v roce 1532 zničeny plameny (Bukačová, 1997).

Loretánská kaple

Na spodním předměstí, na skalnatém návrší mimo městské brány, byla roku 1671 postavena za vlády Šebestiána z Pöttingu kaple Panny Marie Loretánské (Anon, 1927). Byla první klášterní kaplí, ve které sloužil mše řeholník z kláštera. Klášter, který se o loretu staral, byl roku 1787 uzavřen a bez péče začala chátrat i kaple. Už šest let od konce funkce servitského kláštera zbyly z budovy jen obvodové zdi a hrozilo, že bude přestavěna na obytný dům. Město ji ale nakonec opravilo a v roce 1804 vysvětilo (Bukačová, 1997). Barokní zvony z kaple byly za 1. světové války zrekvírovány a později byl vložen nový zvon. Dnes se loretánská kaple označuje jako městský kostel.

Kostel Panny Marie Sedmibolestné

Lažanští měnili Rabštejn do barokní podoby a jedním z pozůstatků jejich činů je dodnes stojící kostel Panny Marie Sedmibolestné. Byl stavěn jako klášterní kostel mezi lety 1766–1767 (Terrich, 2016). Projektantem byl Anselmo Lurago. Dvacet let po otevření kostela zanikl klášter a kostel byl povýšen na farní (místo zpusťosené kaple sv. Matouše), název si zachoval. Kostel je orientován ve směru sever–jih a jde o jednolodní stavbu. Do kostelní lodi jsou vsazeny dva gotické náhrobní kameny, které byly původně ve zdi starého hřbitova. Opravy farního kostela proběhly v polovině 19. století (Durdík, 1995). Dodnes je uznávanou barokní památkou.

č. 14

Servitský klášter

V historickém jádru města se nachází klášter servitů. Údajně je postaven na bývalých základech karmelitánského kláštera nebo velmi blízko místa, kde se klášter dříve nacházel. Pochází z doby Šebestiána z Pöttingu, postaven byl v roce 1666 (Terrich, 2016). Řád servitů byl velmi chudý, jejich existence byla závislá na kostelních nadacích. Padesát let po dokončení jeho areál již nevyhovoval, proto se přestavoval. Původně měl čtvercový půdorys s vnitřním nádvořím. Přestavbou vznikla jednopatrová budova obdélníkového půdorysu.

V roce 1787 se stal klášter obětí Josefinských reforem a po jeho zániku se prostory staly sídlem fary a školy.

č. 15

V současné době je klášter v soukromých rukách, chátrá a záměr majitele s objektem není znám.

Špitál

Rabštejn nad Střelou není zajímavý jen kvůli šlechtickým sídlům, církevním stavbám a městským budovám, ale pozoruhodně působí i lidová architektura. Dům čp. 38, stojící pod Dolejší bránou, patří mezi nejstarší a nejvýznamnější památkové domy v městečku. Byl postaven v roce 1703 Antonínem z Pöttingu a fungoval jako špitál (Anon, 1927). Dnes si pod pojmem špitál představíme pouze nemocnici, ale objekt neměl na starost pouze nemocné, ale také chudé a staré lidi.

Stavení má roubené přízemí a hrázděné patro, sedlovou střechu. Ve středu přízemí se nacházely chodba s černou kuchyní a po stranách dvě obyvatelná oddělení, v každém se nalézaly dva byty. Vše bylo vytápěno společnými kamny. V prvním patře byly k dispozici čtyři komory. Přízemí je postavené technikou roubení – vodorovným skládáním dřevěných trámů na sebe, mezi které se často vkládal hliněný materiál natřený vápnem. Patro je hrázděné. Typický vzhled hrázděných budov je takový, že jsou stavěny dřevěné trámy, které jsou různě vodorovně, svisle i úhlopříčně konstruovány v rovině. Tyto trámy nesou stavbu a jsou viditelné. Do mezer, které trámy vytvořily, se vkládal různý hliněný materiál (Bukačová et al., 2002). Tuto stavební tradici přinesli do Čech němečtí přistěhovalci, kterých v Rabštejně žilo mnoho. To je taky důvod, že se tyto stavby nachází pouze na severu a západě Čech. Dřevěné stavby měly výhodu v tom, že v lesích bylo dostatek dřeva, a byly tedy finančně

dobře přístupné. Nevýhoda byla v tom, že vznikaly často požáry. Z toho důvodu se od 19. století začaly používat nehořlavé materiály jako kameny a pálené cihly a začaly se stavět zděné stavby.

Budova měla kapacitu 6 mužů a 6 žen, kteří mohli užívat bezplatné bydlení. Zároveň špitálníci měli od panství každý rok dostat tři deputáty, které se skládaly z potravin jako pšenice, žito, ječmen, hrách, sůl, a navíc mohli bez poplatku sbírat dřevo v panských lesích. Na oplátku se od nich vyžadovala účast na mších. Jeden z ubytovaných byl jmenován tzv. otcem špitálu a plnil funkci jakéhosi dozoru (Anon, 1927).

Níže na špitál navazuje budova bývalé pastušky – jde o čp. 37 a sloužila jako obydlí pro obecního pastýře. Tato stavba je kompletně postavena roubenou technikou. Je také z 18. století a je cennou složkou městské lidové architektury (Památkový katalog, ©2015).

č. 16

Židovský hřbitov

Mezi kulturní památky se řadí i židovský hřbitov, který leží na poměrně špatně přístupném místě u cesty klesající k řece jihozápadně od kláštera. Hřbitov byl údajně založený v roce 1654, kdy se ve městě během třicetileté války usadily tři rodiny této víry, a nachází se na něm náhrobky z 18. až 20. století (Bukačová, 1997). Ohradní zdi mají branku, na které je letopočet 1787. Z důvodu nedostatku místa a kvůli nevhodnému terénu na rozšíření hřbitova došlo k nezvyklému kroku, když se starší část hřbitova navrstvila další zeminou. Toto místo je

důkazem, že židé měli v Rabštejně velké zastoupení, i když nejsou zmínky o jejich modlitebně. Novější část tohoto místa byla poničena nacisty a k opravě došlo až v 90. letech minulého století (Terrich, 2016).

Židé mají stanoveny předpisy, které musí být při pohřbívání dodrženy. Jde například o ukládání zemřelého v bílém plátnu nebo o zásadu neporušitelnosti hrobů, tedy ostatky se nesmí přenést jinam, než kde byly uloženy.

č. 17

Most

Velký otazník visí nad historií barokního mostu přes řeku Střelu, dříve zvanou Lososnice. Traduje se, že jde o druhý nejstarší most v České republice, údajně je o 20 let starší než Karlův most v Praze. Jeho vznik spadá do let 1335–1340, doby Oldřicha Pluha (Durdík, 1995). Je jisté, že nějaká jednodušší lávka nebo mostek musel existovat, protože přes Rabštejn vedla důležitá stezka z Chebu do Prahy. Objekt je vyobrazený i na Vogtově rytině z roku 1712, ale jde opravdu o dvouobloukový kamenný most? Na rytině most připomíná spíše lávku. Další zdroj se o mostu zmiňuje až v 19. století, když byl poškozen pilíř při tání ledů (Anon, 1927). Domanický (1997) připomíná, že stavební vývoj mostu odpovídá 19. století. S tímto názorem se ztotožňuje i odbor výstavby Městského úřadu v Kralovicích (2019), který má k dispozici výsledek rekonstrukce mostu z konce roku 2018, kdy se při rozebrání ledolamů zjistilo, že jeho základy jsou z 19. století. O čem hovoří různé kroniky a jiné historické zdroje není jasné. Možná se zde před kamenným mostem nacházel opravdu jednoduchý dřevěný most, jen autoři jasně neurčili jeho materiál.

Dříve na mostu dlouhá léta stávala socha sv. Jana Nepomuckého, ale neopatrnou manipulací při převozu dřeva v roce 1948 byla stržena do Střely (Domanický, 1997). Z vody byla vyňata a vložena do skály, která se tyčí opodál mostu. Vzhled mostu a konstrukce jsou stále původní. Dnes přes most vede silnice II. třídy a jako technická památka regionu stále slouží svému původnímu účelu.

Umístění mostu v kaňonu obklopeném lesním srázem a jeho romantický vzhled je pro mnohé filmové produkce natolik ojedinělým místem, že je tuto stavbu možno spatřit ve velkém počtu filmů nebo také v hudebním klipu kapely Depeche Mode k písni Personal Jesus.

č. 18

Sto let stará fotografie kamenného mostu; mezi pilíři je možné spatřit malou sochu sv. Jana Nepomuckého, která je dnes vystavená na vedlejší skále; dlouhý dům za mostem je bývalý pivovar a velká stavba napravo je hostinec

Škola

Škola v Rabštejně byla založena v roce 1680 Šebestiánem z Pöttingu v domě čp. 3 (Terrich, 2016). Ještě v roce 1790 byla stále jednotřídní farní školou, kam chodilo 86 žáků, ale později se kvůli zvyšování počtu dětí musela o jednu třídu rozšířit. V roce 1822 se škola z kapacitních důvodů přestěhovala do bývalých přízemních místností kláštera, který v této době už své původní funkce nenaplňoval.

V roce 1869 bylo nařízeno, že školství musí být odděleno od církve (Anon, 1927). Škola od té doby už nebyla farní. I přes to, že zde žili převážně obyvatelé s německou národností, byla na

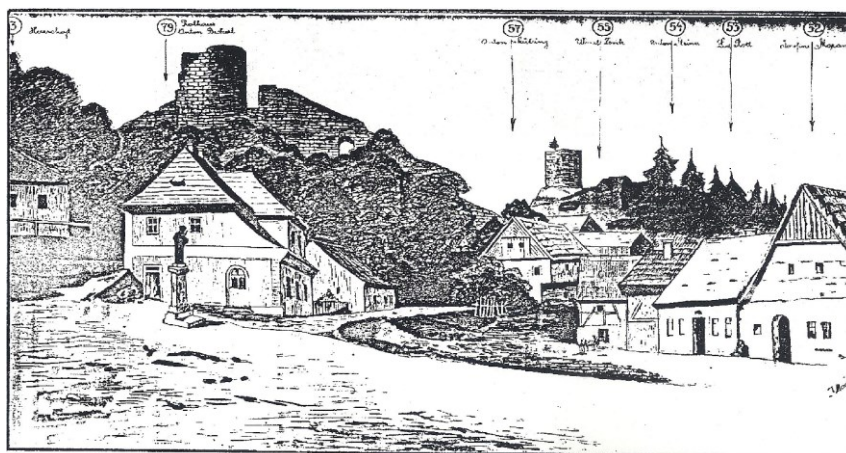
Rabštejně česká škola, protože se na venkově podporovalo češství; německá škola byla v Manětíně. Na počátku druhé poloviny 20. století byla škola z důvodu malého počtu žáků uzavřena.

Pošta

Poštovní úřad v Rabštejně započal svou činnost v roce 1869 a obsluhoval některé okolní vesnice (Terrich, 2016). Jeho umístění se měnilo, původně sídlil v domě čp. 14. Jeho posledním sídlem bylo čp. 86. Z ekonomických důvodů byl zrušen v roce 1998.

Obecní místnost

Rabštejn neměl nikdy radnici, existovala pouze schůzovní místnost. Poblíž náměstí byla část pozemku přenechána pro stavební účely Antonínovi Ambergerovi. V roce 1822 odkázal Amberger postavený dům čp. 42 městu se záměrem, aby v něm byla vytvořena obecní světnice pro konání městských schůzí (Bukačová, 1997).

č. 19

Vyobrazení rabštejnského náměstí v roce 1889: je možné vidět hrad Rabštejn se zbytky hradeb a vzdálenou věž hradu Sychrova, za sochou Ecce Homo je dům s obecní světnicí

Pomník padlým a pomník T. G. Masaryka

Pomník padlým z 1. světové války byl zřízený pod bývalým hradním příkopem u silnice na Manětín vedle domu čp. 3 na základě sbírky obyvatel v roce 1922 (Terrich, 2016). Text je psán německy a v překladu zní: „Památce synů naší domoviny padlých ve světové válce. Poklekněte v hluboké úctě před hrdinstvím, věrností a smrtí.“ Dále následuje letopočet 1914–1918. Vedle jmen, dat narození a úmrtí jsou uvedeny i příslušnosti k vojenské jednotce. Po únorovém převratu byl pomník odstraněn a vrácen až po sametové revoluci.

V roce 1936 byl vytvořen pomník T. G. Masaryka, jehož slavnostní odhalení bylo využito jako manifest české menšiny na Rabštejně. Tato socha umístěná na náměstí ale neměla dlouhého trvání, protože fašistický a komunistický režim této památce nepřál. Po roce 1989 se pomník obnovil (Fábera, ©2019).

Pivovarnictví a mlynářství

V polovině 14. století byl pod mostem mimo městské opevnění postaven panský pivovar (Terrich, 2016). Byl v provozu až do roku 1910, kdy svou činnost ukončil jako jeden z nejstarších pivovarů v regionu. Budova ale dodnes u mostu stojí.

Důležitějšími budovami, než byl pivovar, byly pro obyvatelstvo nepochybně vodní mlýny. Překvapivě se při Rabštejně nacházely dokonce tři: Podměstský mlýn, stávající pod starým pivovarem za mostem, U Lišáků, starobylá roubená technická památka, a Horův mlýn, opodál stojící brodem přístupné stavení. Ve městě se nacházel i vodní hamr.

Četnická stanice

Stejně jako sídlo poštovního úřadu, tak i četnická stanice několikrát své sídlo změnila. V roce 1882, kdy byla založena, sídlila v čp. 32, ale od roku 1908 už byla natrvalo v čp. 11 (Anon, 1927). Většinou drželi službu 2 muži. Dnes je tento dům stále označován jako četnická stanice, ale funguje jako informační centrum a kavárna.

Hasičská zbrojnice

Do roku 1877, než byl založen sbor dobrovolných hasičů, platil starý zákon, který každé domácnosti nařizoval mít tzv. požární vědro naplněné vodou a umístěné tak, aby bylo hned po ruce (Anon, 1927). Dále při požáru měli lidé povinnost jeden druhému pomoci.

Smírčí kříž, barokní kaple a sochy

Historický ráz městečka utváří i drobné, většinou sakrální památky při cestě vedoucí Rabštejnem. Na pravé straně kousek za mostem směrem na náměstí se nachází smírčí kříž. Je na něm vytesán letopočet 1584. Smírčí kříže byly stavěny na místech dávného neštěstí; většinou šlo o ublížení druhým. Kříž musel vyhotovit viník jako symbol pokání a smíru s pozůstalými. Stavění křížů je zvyk, který trval mezi 14. a 16. stoletím na západě a severu našeho území (Karel, 1997). Nejsou dochovány písemné prameny, které by vysvětlovaly původ tohoto kamenného kříže.

Dalšími prvky, které lze při cestě městečkem spatřit jsou sochy a drobné kaple při silnici. Kaple mají barokní původ a jsou zasvěcené sv. Janu Nepomuckému, Antonínu Peduánskému,

sv. Josefu a sv. Antonínu. Mimo kaple lze najít ve městě různé sochy: sochu Ježíš přítel dětí, sochu sv. Barbory, sochu Mater Dolorosa, sochu Ecce Homo, sochu sv. Vavřince a sochu sv. Augustina.

č. 20

Lom

Ve svahu pod rabštejnským zámekem je možné najít tři břidlicové lomy. Surovina z nich se využívala jako kvalitní střešní krytina. Durdík (1995) uvádí, že lomy byly otevřeny už ve středověku v době staveb hradeb města. Důvodem, proč se dá břidlice dobře lámat na střešní krytinu, jsou rovnoběžné struktury a nepřítomnost křemenných látek v hornině. Štěpnost a dobré izolační vlastnosti z ní udělaly ideální materiál pro výrobu šindelů (Žáček, 1998).

Při procházce městečkem si nelze nevšimnout, že břidlice se využívala na stavbu hradu, městského opevnění a jiných místních staveb. Lomy zajišťovaly měšťanům dostatečný přísun stavebního materiálu. Stavby z břidlice měly tu výhodu, že se břidlice dokázala na slunci dokonale zahřát a teplo dlouho udržet. Proto, když začalo horší počasí, místnosti uvnitř budov zůstaly teplé. Údajně místní břidlice byla natolik kvalitní, že byla použita i na střechu katedrály sv. Víta v Praze, hradu Karlštejna nebo Prašné brány. Dále byla vyvážena do ciziny. Nepoužívala se pouze ve stavebnictví, ale bylo možné ji využít i jako psací tabulky ve školách, na které se psalo křídou. Z důvodu vysokých nákladů na těžbu byla činnost v lomech

ukončena v roce 1972 (Terrich, 2016). Dnes je možné se k lomům dostat po naučné stezce Rabštejnem.

č. 21

Závěrem uvádím výčet památek, které dosud stojí a které již zanikly. Stále existuje zámek, klášter, kostel Panny Marie Sedmibolestné, Loreta, židovský hřbitov, kamenný most, zbytky městských hradeb a Dolejší brány, zbytky hradu, městské domy, kaple u cesty a jiné drobné památky a kříže. Kostel Zvěstování Panny Marie, kaple sv. Matouše a karmelitánský klášter už neexistují.

2.6.3 Obyvatelstvo

Umístění Rabštejna na osamoceném skalnatém ostrohu bez dostatku kvalitní půdy k obdělávání má své odůvodnění. V historii vedly přes naše území obchodní stezky, které zajišťovaly spojení se sousedními zeměmi a měly vliv na kolonizaci pohraničních území. Na trasách vznikala královská a poddanská města, která poskytovala jistotu pro obchodníky, vybírala mýtné, fungovala jako strážnice, opravovala cesty a jiným způsobem se starala o čistý chod obchodování. Rabštejn byl jedním z těchto měst, procházela jím jižní větev Sedlecké stezky, tzv. Erfutská stezka (Terrich, 2016). Vedla z Prahy na německé území. Mýtnice stála u rabštejnského mostu a v době využívání stezky byl Rabštejn významným šlechtickým sídlem. Do Čech se nejvíce dovážela sůl, plátno a hedvábí, zbraně, víno, jižní

ovoce a různá koření. Naopak obilí, máslo, sýry, sladkovodní ryby, pivo nebo med se z Čech vyvážely.

Vzhledem k dobrému postavení Rabštejna v rámci poddanského území českých králů žilo na tomto nepříliš vhodném místě dostatek obyvatel. Německé obyvatelstvo na Rabštejně žilo spolu s českým dlouhá staletí a nejsou známy neshody, které by toto soužití dvou etnik způsobovalo. Ale v roce 1638, když městečko získal Leonard Helfried z Meggau, získali lidé německé národnosti převahu (Fábera, ©2019). Tento fakt se až do konce 2. světové války nezměnil. Spolu s příchodem Němců přišly i 3 židovské rodiny, které našly v tomto malém šlechtickém městě útočiště.

První sčítání obyvatel proběhlo v roce 1850, kdy na Rabštejně žilo 563 lidí a jen pětina byla české národnosti (Fábera, ©2019). Největší zásah do počtu lidí přinesla 2. světová válka a události, které jí předcházely. Kvůli nové německé ideologii počet obyvatel tohoto malého města klesl, protože se Rabštejn stal součástí Sudet a čeští a židovští obyvatelé museli své domovy opustit.

č. 22

Městské hasičské slavnosti

Po 2. světové válce se sice vzhled města nezměnil, ale obyvatelstvo ano. I přes snahy o poválečné dosídlování se jejich počet už nedokázal být jen přiblížit předválečnému stavu. Tento fakt měl za následek, že Rabštejn přestal být městem a od roku 1980 spadá pod nedaleký Manětín (Fábera, ©2019). V roce 2011 zde žilo pouhých 25 stálých obyvatel; proto

se před dvaceti lety začala zavírat místa, která dávala Rabštejnu pocit alespoň malé samostatnosti – pošta, obchody nebo hostince. Avšak dnes dobrovolníci tyto objekty opět zpřístupňují. Kvůli jejich činnosti i lepší dostupnosti informačních zdrojů zájem o městečko stoupá.

3. Praktická část

Druhá část diplomové práce obsahuje návrhy exkurzí na vybraná místa. Vycházela jsem z teoretických poznatků z první části a snažila jsem se pomocí nejvhodnějších metod navést žáky k praktickému poznávání regionálních skutečností. Cílem zvolených aktivit je porozumění důležitosti památek, upevnění vztahu ke svému regionu, probuzení zájmu o minulost a o kulturní dědictví. Seznámením se s jedinečností lokality vzniká pocit příslušnosti ke zkoumaným objektům. Vhodnými modelovými situacemi a názornými pomůckami se žák setká s dějinami různých profesí, s životem obyčejných lidí, s jednáním vládnoucích vrstev, s architekturou předchozích staletí, s hrozbou nedemokratických režimů, s činností člověka v přírodě a s mnoha dalšími souvislostmi, které ovlivňovaly tvorbu naší kultury a historie. Skrze památky a objekty žák pozná dobu, kterou objekt reprezentuje, a využitím orálních nebo jiných subjektivních pramenů působí kontakt s dějinami více autenticky. Představením kulturního bohatství regionu vzniká zodpovědný vztah mezi lokalitou a žákem. Aktivity jsou zvoleny tak, aby naplňovaly vytyčené cíle a navazovaly na požadavky RVP ZV. Mimo to jsem aktivity tvořila tak, aby byly pro žáka prožitkem, motivací a rozvíjely jeho tvořivost; dále aby prohlubovaly klíčové kompetence a zaměřovaly se nejen na kognitivní složky žáka, ale i afektivní a konativní.

Didaktická náplň tematiky mlynářství

Tematiku mlynářství jsem si vybrala jako zástupce příkladu starého řemesla, jehož činnost je stále aktuální a důležitá. Důvodem, proč je mlynářství stálou potřebou, je výroba mouky jakožto základu lidské obživy. Proto toto řemeslo nabízí pohled do způsobu obživy našich předků a do porovnání se současností, protože se s výrobky z mlýnů stále setkáváme a jsou v podstatě prvkem každodenního života. Samy o sobě jsou objekty mlýnů u vodních toků často lákadlem už jen proto, že jsou jako budovy atraktivní – typické stavení osamoceně zasazené do krajiny. Ač se zaměřuji na vodní mlýn, proces drcení obilí probíhal ve všech mlýnech bez rozdílu druhu pohonu, a proto lze výrobu mouky stáhnout nejen na vodní mlynářství. Na činnostech, které v těchto objektech probíhaly, chci představit minulost, navazuji totiž na očekávané výstupy z RVP ZV. Mezi takové výstupy patří například „žák srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik“ nebo „žák využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek“ případně „žák rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a

současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifíků“. Ovšem v této tematice nalezneme zastoupení i z mnoha jiných výstupů. Neopomínám ani skupinovou práci, při které žák musí svůj názor vyložit, obhájit, popřípadě přiznat omyl a respektovat jiné návrhy. Mimo to směřuji k tomu, abych v žácích vzbudila zájem o minulost a o ohleduplný vztah ke kulturnímu dědictví regionu, mezi které vybraný mlýn patří.

Didaktická náplň tematiky Rabštejna nad Střelou

Toto malé historické městečko splňuje mé představy k naplnění některých obsahů vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět. Využila bych proto jeho kulturního i přírodního bohatství, abych vhodně vytvořenými úlohami a praktickým poznáváním rozšířila znalosti žáků v regionální historii, ve zvycích tradiční rodiny, v problémech společnosti, v místní architektuře a dalších okruzích. Můj záměr je ukotvený v RVP ZV ve výstupech jako jsou „žák vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického“, „žák pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy“, „žák rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifíků“ nebo „žák srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifíků“. I další výstupy se dotýkají poznatků, které jsou žákům předkládány. Aktivitou ve skupině je žák veden, aby připustil omyl a dohodl se na společném postupu řešení, ale i k jiným výstupům RVP ZV, které jsou založeny na spolupráci žáků a jiných kooperačních pravidel.

Poznáváním regionálních skutečností směřuji k orientaci v časovém a místním propojování historických a kulturních informací, ke zdůvodnění základnímu významu kulturních památek a k probuzení pozitivního vztahu k jejich regionu. Poznáním našeho domova – jeho kultury, vývoje společnosti a historie – se snažím navázat citovou vazbu žáka k místu, kde je jeho život založen. Žáci se setkají s kulturně historickým dědictvím, které ztělesňuje společenskou paměť. Když mu porozumí, budou si ho vážit a pečovat o něj.

Části připravených tematických celků

Připravené návrhy tematických celků jsou složeny z několika částí. V jednoduchosti jde o fázi před exkurzí, pak následuje hlavní exkurze a na závěr shrnutí doprovázené reflexí. Na následujících řádcích v krátkosti zmíním sled dílčích částí tematických celků.

Fáze před exkurzí tematiky mlynářství je uvedena formou diskuze, která propojí dosavadní zkušenosti žáků a motivuje je k poznání. Následuje návštěva muzea, která předchází exkurzi na vybranou památku. Důvodem, proč jsem zvolila tento postup, je přesvědčení o tom, že když se žáci mají učit o historii určité památky, měli by rozumět její funkci a dokázat si ji představit. To, jak je mlýn zařízený, jak dříve vypadalo mlýnské složení a nástroje na úpravu obilí, jaké předměty lidé dříve používali a mnoho dalšího, bude žákům představeno právě v muzeu, protože mlýnské složení a historické předměty nejsou na Čoubově mlýně, který je cílem vlastní exkurze, dochované.

Pak už následuje hlavní část – exkurze na Čoubov mlýn, kde se žáci dozvědí o osudu konkrétního objektu, všimnou si přizpůsobení krajiny pro mlýn v praxi, setkají se s osudem určitých lidí a využijí podmínky místa k tomu, aby poznávali skrze činnosti.

Jako závěrečnou část tematického celku jsem pro upevnění získaných znalostí navrhla shrnutí práce ve škole, kdy žáci z nabytých vědomostí vytvoří nástěnku o probrané tematice. Nechybí ani reflexe, která dává zpětnou vazbu učitelům.

Fáze před exkurzí tematiky Rabštejna nad Střelou má také motivační záměr a cílem je získání prvotních informací. Tyto informace budou žáci získávat formou rozhovoru s pamětníkem a dále je zpracují ve škole ve skupinové práci při tvorbě myšlenkové mapy.

Hlavní část exkurze do Rabštejna nad Střelou představí památky historického města, žáci poznají způsob dřívějšího života.

V závěrečné fázi, která probíhá ve škole, si žáci myšlenky utřídí pomocí tvoření reklamního plakátu. Dále jsem navrhla pracovní list na zjištění žákova vztahu ke zkoumanému místu a reflexi, která opět dává zpětnou vazbu učitelům.

Není vyloučené, aby vyučující pokračoval po této části dál (ať se jedná o první nebo druhý tematický celek). Například Parkan (2008) v rámci svého projektu zjistil, že se osvědčila další práce s výsledky z exkurze a ze shrnujících úkolů. Jako příklad uvádí, že je vhodné prezentovat výsledky exkurze rodičům nebo žákům z jiných tříd, dále je přínosná spolupráce žáků na úpravě podkladů k exkurzi pro další skupiny, motivace mladšího žáka starším, organizace výstav či vytvoření publikace apod.

3.1 Exkurze Čoubův mlýn

V následující kapitole se věnuji dílčím krokům exkurze s využitím památky Čoubova mlýna.

3.1.1 Diskuze na téma mlynářství

TÉMA A CÍLE:

Před získáváním nových poznatků ohledně tématu mlynářství navrhuji vést krátkou školní diskuzi na toto téma. Žákům se otevírá nový okruh znalostí, s jehož základy se už v běžném životě setkali. Na těchto zkušenostech bych ráda diskuzi založila. Jejím úkolem je propojit předměty běžného života jako je mouka, obživa, pečivo a chléb s navozením předmětu celého vyučovacího bloku. Učiteli se tím naskytne příležitost zjistit žákovské prvotní představy a jejich zkušenosti. Cílím hlavně na to, aby žáci chápali, proč se s touto problematikou mají blíže setkat, proč se o ní mají učit, a snažím se vytvořit situaci, že se o ni budou chtít sami zajímat. Nejdůležitější úlohou úvodní diskuze je motivace žáků k učení na základě vlastní dosavadní zkušenosti.

ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 1 vyučovací hodina

ZPŮSOB: diskuze ve třídě

ZADÁNÍ: Vytvořte ideální situaci pro diskuzi – například v kruhu na koberci, ve školní klubovně, v okolí školy apod. Zamyslete se nad následujícími otázkami a diskutujte o nich:

- Jak často jíte pečivo? Které máte nejraději?
- Který druh pečiva má podle vás nejdelší tradici?
- Kam chodí vaši rodiče kupovat chleba?
- Kdo do obchodu chléb dováží?
- Kdo chléb peče?
- Peče vaše rodina chléb doma? Máte domácí pekárnu?
- Které suroviny jsou v chlebu nejdůležitější?
- Kde a jak se mouka vyrábí?
- Z čeho se mouka vyrábí?
- Jaké obilí znáte?

Očekávám, že předmět diskuze je dětem blízký a budou rády hovořit o svých zkušenostech. Na závěr předpokládám, že vyučující naláká děti na následný tematický blok tím, že jim sdělí, že se o mouce a o pečení chleba více naučí v muzeu, kam se brzy vydají. Bude jim tam

představeno mlynářské řemeslo a mlýnské složení, které mouku vyrábí, pekárna, kde se peče chléb, a předměty, které byly v historii nezbytné v domácnosti a pro řemeslo.

3.1.2 Návštěva Muzea mlynářství, pekařství a zemědělství Božetice

TÉMA A CÍLE:

Před samotnou exkurzí do Čoubova mlýna jsem zvolila první setkání s mlynářstvím v muzeu. Muzeum mlynářství, pekařství a zemědělství v Božeticích je komplex několika budov, které byly součástí mlýna. Hlavní budova bývala samotný mlýn, druhá budova stáj, zde se nyní nachází expozice řemeslných nástrojů potřebných nejen k mlýnu, další domek býval ubytováním pro mlýnské pomocníky, čtvrtá část – stodola – dnes nabízí expozici zemědělských strojů, pátý domek je pekárna.

Využiji proto výstavu muzea, aby žáci získali povědomí o tom, které stroje mlynář obsluhoval a jaká byla jejich funkce, jak využíval vodní tok, jaké činnosti k řemeslu patřily a jaké nástroje se neodmyslitelně k mlynářské domácnosti a celkově dřívější domácnosti vztahují. Stroje, které uvnitř mlýna jsou, jsou po zániku tradičního mlynářství po 2. světové válce více méně vzácné, a v Čoubově mlýně by nebylo možné je představit. Velmi se také hodí přítomnost bývalé pekárny, která už je žákům známá z dnešní doby, ale slouží jako spojení toho, co dnes stále potřebujeme, a původního řemesla, které se o obživu dříve staralo.

Představení tematiky mlynářství je žákům v rámci expozic zajištěno interaktivními obrazovkami, které jsou v místnostech umístěny. Velmi přehledně se v nich žák dozví více informací k vystavovaným předmětům. Navíc věřím, že jako digitální předmět budou pro děti lákavé. Další výhodou je, že expozice je jednoduše představená, velmi přehledná a neobsahuje zbytečné informace. Informace, které jsou na obrazovkách zmíněny, jsou jasně a srozumitelně podány.

Výuka v muzeu využívá principy objektového učení. Předměty, které jsou v muzeu vystavené, slouží k setkání s minulou dobou, reprezentují vývoj historického řemesla a domácnosti. Vedu žáky k zamyšlení nad významem objektů pro naše předky, zda mají význam i v současnosti. Cílem je využít při pozorování všech smyslů a intelektuálních schopností. Žák je směřován k rozvoji představy komplexu – systému zařízení, jehož je vystavený předmět součástí. Po návštěvě muzea reflektuje význam a potřebu řemesla, srovná způsob života a práci předků v minulé době a v současnosti. Dále kladu důraz na práci ve skupinách, kde si žáci radí mezi sebou, zamýšlí se nad získanými informacemi, respektují názor druhých a umí vyjádřit svůj.

Návštěva muzea navazuje na diskuzi o této tématice, která proběhla ve školních podmínkách, a uvádí téma mlynářství obecněji jako ukázkou starých řemesel, mezi které patřilo. Právě zde by se žákům měly potvrdit, vyvrátit a obohatit prvotní zkušenosti.

ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 2 hodiny

ZPŮSOB: návštěva muzea

POMŮCKY: pracovní listy, psací potřeby

ZADÁNÍ: Vytvořte 3 větší skupiny. Každý ve skupině bude mít svůj pracovní list, ale zároveň si můžete společně radit. V areálu se budete zabývat expozicí zařízení mlýna, expozicí řemeslných nástrojů a expozicí pekárny a pekařství. Ke každému místu je připraven jeden pracovní list. Vaším úkolem je pomocí zjištěných informací z výstavy správně splnit zadané úkoly. Střídejte se tak, aby u každé expozice byla vždy jen jedna skupina.

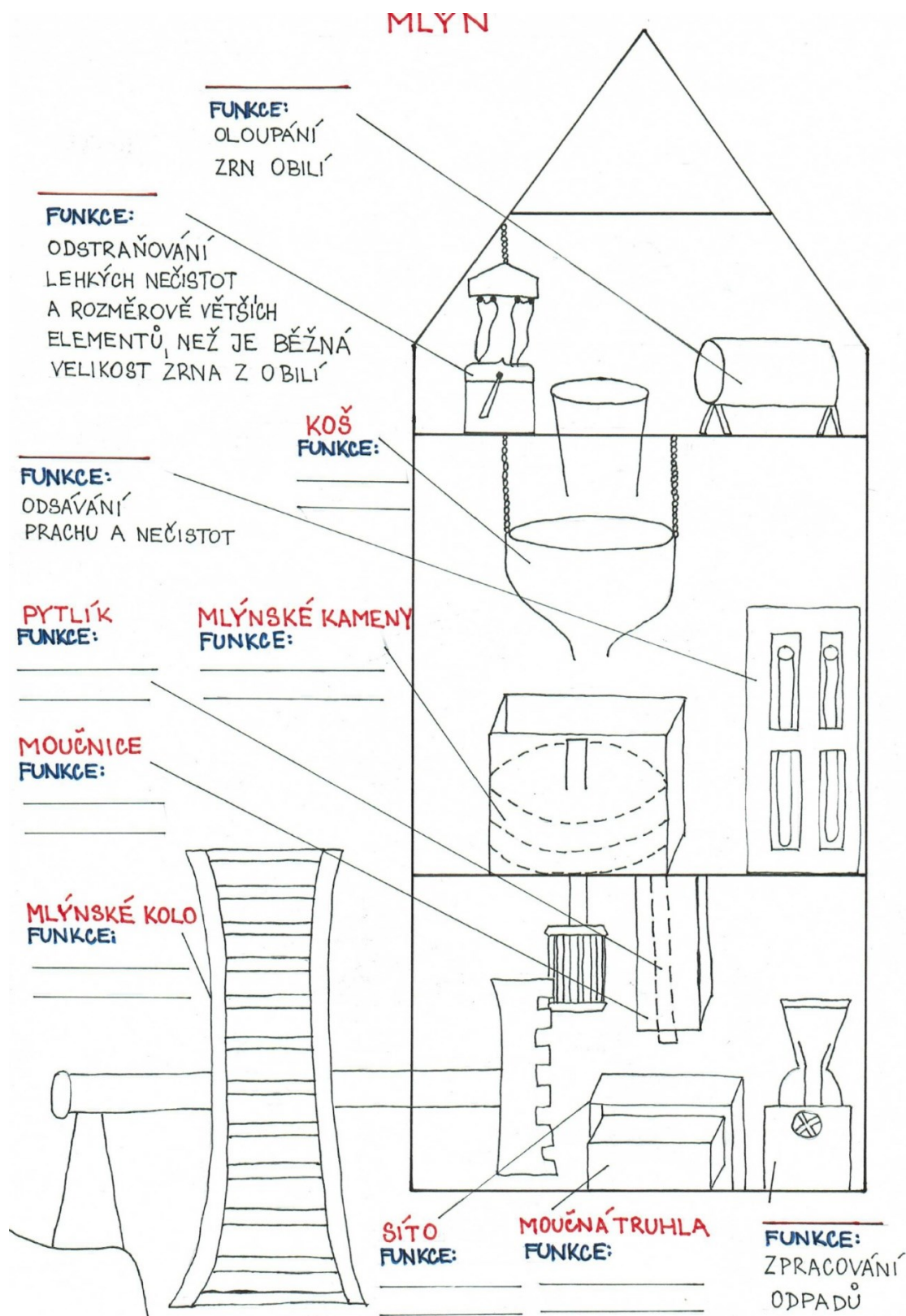
A. Expozice zařízení mlýna

ZÁMĚR A VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

V expozici zařízení mlýna se žáci naučí, jakým procesem prošla obilná zrna a které stroje se na opracovávání podílely. Na pracovním listu je znázorněný příčný řez budovou mlýna a v něm vyobrazeny základní objekty potřebné k mletí meliva. Poměr velikostí předmětů a budovy znázorněné na obrázku je zkreslený. Žáci se musí zorientovat, najít znázorněné objekty v muzeu, informovat se o jejich účelu a správně doplnit jejich název, nebo funkci. U složitějších předmětů žáci doplňují název a u jednodušších funkci. Dále jsou na pracovním listu otázky, které se zaměřují na elementární pochopení přívodu vodního toku na mlýn. Žák by měl odcházet se základními znalostmi o procesu mletí obilí a o potřebách objektu mlýna jako takového. Expozice je rozmístěná v hlavní budově v přízemí a dalších dvou patrech. Žáci se pohybují ve skupině, komunikují spolu a společně nacházejí řešení.

EXPOZICE ZAŘÍZENÍ MLÝNA

- Níže vidíš obrázek, který znázorňuje mlýnské stroje, přes které cestovalo obilí a měnilo se v mouku. Tyto stroje najdeš v muzeu. Ke každému volnému místu napiš název stroje, nebo jeho funkci:

- Zakroužkuj, který pohon má vyšší výkonnost.

VODNÍ TURBÍNA

VODNÍ KOLO

Proč? _____

- K čemu slouží na řekách a potocích jezy?

- Je více vody nad jezem, nebo pod jezem?

NAD JEZEM

POD JEZEM

- Jakou úlohu mělo stavidlo?

B. Expozice řemeslných nástrojů

ZÁMĚR:

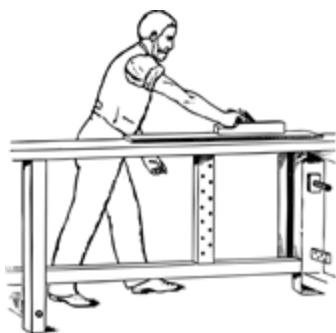
Naši předci byli šikovní a velmi zruční. Mimo předměty, které přímo souvisely s řemeslem mlynářství, se velmi často museli uchýlovat k výrobě jiných nutných věcí pro domácnost. Činnosti člověka v minulé době se lišily od současných. Navíc některá historická řemesla neměla trvání až do současné doby. V lepším případě stále existují, avšak pod jiným označením. A právě o těchto faktech se žáci v budově řemeslných nástrojů dozvědí více. Budou jim představeny objekty, které se přímo dotýkají mlynářství, ale i předměty, které byly nutné k zajištění běžného chodu rodiny a domácnosti. Na ukázkách zhodnotí zvyky a práci lidí, porovnají minulost a současnost a poznají, jak se život a věci vyvíjejí a jakým změnám podléhají.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

V první úloze se žáci dozvědí, jaká řemesla byla dříve potřebná, a přiřadí k nim výrobky, které řemeslníci vytvářeli. Dále se blíže věnují cepu, který se přímo používal k přípravě zrna. Cílem následujícího úkolu je představit výrobky, které si lidé dokázali bez odborníka vytvořit sami. Další dva úkoly se týkají ženské práce v domácnosti – žáci hledají výrobky, které se užívaly v kuchyni, a dále se věnují máselnici. Na tuto úlohu navazují v následné exkurzi na Čoubův mlýn, kde se principu máselnice využívá při experimentální výrobě másla. V předposlední otázce se věnují rozdílu mezi šindelovou a doškovou střešinou, které byly v historických budovách běžnou střešní krytinou. V závěru nechávám skupině volné ruce při výběru konkrétního předmětu, který je zaujal, a navádím je na cestu samostatného získávání informací o objektech, které je upoutají.

EXPOZICE ŘEMESLNÝCH NÁSTROJŮ

- K vybraným výrobkům z expozice přiřaď řemeslníka, který ho vyrábí:

*výběr řemesel: zámečník, provazník, kovář, každý sám,
košíkář, truhlář, bednář*

podkova _____

másebnice _____

nůše _____

jarmara _____

mlýnek na kávu _____

ošatka _____

síť _____

- Nakresli cep a napiš, k čemu ho mlynáři mohli použít:

- Napiš tři výrobky, které si hospodáři doma vyráběli sami a nebyla na jejich výrobu potřeba znalost řemesla:

- Napiš pět předmětů, které se využívaly v kuchyni:

- Popiš, jak fungovala másebnice a k čemu sloužila:

- Jaký je rozdíl mezi doškovou a šindelovou střechou?

- Který předmět tě nejvíc zaujal a proč? K čemu sloužil?

C. Expozice pekárny a pekařství

ZÁMĚR:

Velkou výhodou tohoto muzea je, že se v něm nachází představení způsobu pečení chleba. V souvislosti s diskuzí před návštěvou muzea se právě zde nejlépe navazuje na zkušenosti dětí z jejich života, protože chléb je blízkou potravinou pro všechny, ať mají jakýkoliv stravovací návyk. Žákovi bude v budově pekárny představen proces pečení chleba a uzavře se jím celková představa putování zrnka obilí přes proces výroby mouky až k lidem na stůl. Dále se setká s nástroji, které byly při pečení používány, a uvidí staré pece, kde se chléb ještě v 70 letech 20. století pekl (Fara a Stejskal, 2015).

Cílem je setkat se se zvyky a povinnostmi v dřívější domácnosti. Zároveň jde o představení kultury, protože chléb byl nutný pro všechny regiony a vrstvy lidí. Opět lze v této budově srovnávat minulost a současnost, práci a předměty našich předků. Skupině bude představen význam řemesla mlynářství a bude spojen s dalšími potravinářskými řemesly, jako jsou pekařství, perníkářství a další.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

První úloha je na pracovním listu pojatá jako popis postupu výroby chleba ve smyšlené pekárně. Nejde o klasický recept, spíše o představení sledu kroků, které byly v pekárně vykonávány. Některá slova jsou ve zmíněném postupu vynechaná a úkolem je zasadit je správně do textu, aby dával smysl. Tímto úkolem se představí objekty v expozici a předměty nutné pro pečení chleba. V druhém úkolu se opět snažím v žácích vybudovat snahu se samostatně informovat o objektech a požaduji, aby si jeden vybrali, namalovali a napsali jeho funkci. V závěru si žáci zkusí vzpomenout, zda někdy slyšeli pořekadlo, ve kterém se zmiňuje slovo „chléb“. Obsah pořekadla také může napomoci vyzdvihnout chléb jako důležitou historickou potravinu.

EXPOZICE PEKÁRNY A PEKAŘSTVÍ

- Po prohlédnutí pekárny doplň vhodná slova do textu o pečení chleba.

výběr slov: dřevo, v teple, šamotový, světlík, koště, ošatka, kvásek, dřevěná lopata, oheň, uhelná lopata, díže, mokrý, uhlí, pometlo, mouka

Vítejte v naší pekárně. Dnes si společně upečeme chléb a vy nám s ním pomůžete. Základem těsta na chléb je _____, ke kterému se přidá dostatek mouky a pak sůl, následně těsto vykyne. Těsto se dělalo ve speciální velké nádobě, která stojí pod levým oknem, říká se jí _____, a její název znáte z pohádkové písničky, kde také zpívali o pečení chleba. Aby těsto dobře kynulo, musí být přikryté víkem a musí být _____, proto se často přes něj přehazovaly peřiny. Další den, když bylo těsto vykynuté, se z něj dělaly bochníky. Ty se dávaly do moukou vysypaných _____ – to jsou takové misky ze slámy – a tam ještě více vykynuly. Pak se vyklápěly na _____ a na ní se _____ rukou pohladil povrch bochníků, aby byla kůrka hladká a lesklá.

Správná pec musela být ze speciálních _____ cihel a dlaždic. Tyto cihly, když jsou správně dobře nažhavené, zbělají. Pec se většinou vytápěla _____, později _____. Když se pec rozhřála na potřebnou teplotu, _____ se uhasil a pomocí _____ a _____ se vymetl popel. Jestli je pec správně roztopená, se zjišťovalo rozhozením _____ – když hned ztmavla, byla pec přehřátá, když pouze žloutla, byla málo vytopená.

Chléb se peče něco málo přes hodinu, ale stejně se stav bochníků kontroloval _____ – to jsou petrolejové lampy, kterými se pec osvětlovala, a vidělo se, jak chléb tmavne. Když se bochníky vyndají, jsou nejlepší ještě teplé s trochou soli.

- Vyber si z pekárny jeden předmět, který se používal při pečení chleba, a namaluj ho:

K čemu se předmět používal? _____

- Vzpomeneš si na alespoň jedno pořekadlo, ve kterém je obsažené slovo chléb?

3.1.3 Exkurze na Čoubův mlýn

TÉMA A CÍLE:

Hlavní částí vyučovacího bloku o mlynářství je návštěva Čoubova mlýna. Tento mlýn se nachází u soutoku Manětínského potoka a řeky Střely. Patří pod nedalekou obec Vysočany a vedou k němu dvě cesty z vesnic Štichovice a Černá Hať. Ve mlýně je v teplých měsících občerstvení a před budovou možnost posezení s ohništěm. Současní majitelé chovají u mlýna dobytek, takže se okolo stavení nachází několik ohrad se zvířaty.

V předchozí části se žáci naučili základ o procesu mletí, o mlýnském složení, o řemeslech, která byla s hospodářstvím spojena, o důležitosti řemesla pro výrobu chleba a o předmětech potřebných k pečení. Od expozic ve mlýně se tato část tematického bloku liší tak, že zde nebude podstatou zkoumání mlynářské zařízení, ale život ve mlýně a práce spojené s tímto povoláním. Žáci se seznámí s konkrétní budovou, s jeho historií a obyvateli. Dále poznají, jak lidé dokázali využít přírodní podmínky ve svůj prospěch. Děti si samy vyzkouší vlastní činnosti, jak se lidé starali o obživu. A v závěru si samy vyrobí mlýnek, aby pochopily využití vodní energie.

Cílem návštěvy Čoubova mlýna je poznání konkrétní regionální památky bezprostředním způsobem přímo na jejím místě. Vhodnými aktivitami je žákovi představen osud konkrétní budovy, nenásilným způsobem se dozví o její historii i o jejím současném stavu. Záměrem je budování zájmu o minulost a budování vztahu mezi objektem a žákem, kvůli kterému si bude památky vážit. Na konkrétních historických událostech ovlivňující vybrané místo se dítě seznámí i s rozsáhlejšími dějinami. Kognitivní aktivity pomáhají porozumět místu, mezi ně jsem se ale snažila zařadit i úkoly působící na afektivní i konativní složku žáků, které povzbudí činnou lásku k lokalitě. Směřuji k výstupům z RVP ZV, aby si žák dokázal představit, jak se život vyvíjí, jaké byly problémy ve společnosti, jak člověk dokázal využít přírodu ve svůj prospěch ohleduplným způsobem; aby věděl, jaké profese lidé obstarávali, aby pracoval s časovými údaji a orientoval se v jejich chronologii. Žákovi je představena jinakost života v minulosti a práce s ní spojená. Některé nově získané znalosti jsou upevněny pomocí prožitkových situací, při kterých žák tvoří výrobek, jehož výrobou a následnou prací s ním si propojí získané informace.

ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 4 hodiny

ZPŮSOB: exkurze u objektu mlýna a jeho okolí

POMŮCKY: pracovní listy, psací potřeby, buzoly, fáborky, hmoždíř, pšeničná zrna, pitná voda, sůl, hladká mouka, sítko, sirky, ešus, noviny, dřevo (může být na místě z lesa), kuchyňský nožik a vidlička (pouze po jednom kusu, přinese učitel), sklenice s těsnícím víčkem, vysokoprocentní smetana (vystačí 1 kelímek pro 3 skupiny), tenké rukavice, vteřinové lepidlo, dřevěné lékařské špachtle, velikostně totožná víčka od pet lahví, uříznuté části 1,5 litrových pet lahví (viz návod), špejle

Pomůcek je poměrně dost, ale protože se pracuje ve skupinách, je dobré si promyslet rozdělení žáků dopředu a zaúkolovat každého člena donesením tří čtyř potřeb. Ale přesto jsem vypsala všechny pomůcky dohromady. Učitel, který se seznámí s popisem úkolů a jejich pomůckami nejvhodněji zvolí, co donese sám a co uloží dětem. Další bližší popis k potřebám je k nalezení v popisu úvodu ke každému učebnímu tématu níže.

ZADÁNÍ: Exkurze je rozdělena na čtyři části. Pro každou z nich je připravený pracovní list. Postupujte podle charakteru aktivit. První část se zabývá umístěním mlýna a řemeslnými záležitostmi. Druhá část využívá informační tabule u mlýna, ze které lze vyčíst historii a současnost obyvatel. Třetí část je praktická – tam si vyzkoušíte z obilných zrn vytvořit trochu mouky. Následně zkusíte na ohni upéct placky ze základních surovin a utlouct smetanu na máslo. Tuto a následující část budete plnit ve skupinách. V závěrečném úseku zhotovíte mlýnek a jeho funkci otestujete na spodní i horní vodě.

A. Povinnosti u mlýna

ZÁMĚR:

V prvním představení mlýna se žáci dozvědí o životě, který mlynáři žili. Bude jim představeno řemeslo a zvyklosti, které se k němu vážou. Zároveň jsou informace propojeny s Čoubovým mlýnem.

Tímto úsekem exkurze cílím na poznávání náležitostí, které byly nedílnou součástí mlýna, a jejich funkcí. Žákům je představeno řemeslo jako součást lidské společnosti a jako profese, která se řídila pravidly, které platily pro všechny stejně. Žákům je nastíněn běžný život mlynáře a jeho rodiny – jejich kultura, zvyky a problémy – hodnotí je a srovnává. Žák pochopí práva a povinnosti plynoucí z charakteru profese a využití přírody k lidské práci, avšak ne zneužití. Mimo jiné tyto aktivity podporují i orientaci v okolí budovy pomocí mapy, v rámci kterého může být nutné určit světové strany. Nesměřovala jsem otázky k hlubokému pochopení řemesla, ale k základním všeobecným znalostem pro pochopení života mlynářů a jejich povinností.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

První otázka je směřovaná na budovu mlýna, na které je vyznačený rok první písemné zmínky mlýna. Žáci rok a jeho význam napíšou do vyznačené věty. Žáci si tím uvědomí, o jak hlubokou historii se budou zajímat a jak dlouho se řemeslo na tomto místě nacházelo.

Druhá otázka navádí žáky na druh mlýna a na jeho podstatu. Pochopí, jakým způsobem se voda dostala na vodní kolo.

Třetí úkol doporučuji kvůli náročnosti provést v menších skupinkách. K němu je přiložena historická vojenská mapa z roku 1879 – jsou na ní vidět tři vodní toky. Aktuální mapy nevyznačují náhon jako vodní tok, proto nebylo možné využít jinou, aktuálnější mapu. Dva z vyznačených vodních toků jsem označila – Manětínský potok a řeku Střelu. Šipkou je zvýrazněna budova mlýna. Třetí, nejtenčí, vodní tok je náhon. Byl poměrně dlouhý a dnes z něj zbylo jen vyschlé koryto. Žáci mají za úkol se v mapě zorientovat (mohou použít buzolu) a najít náhon. Při úvodní orientaci základních bodů jim může pomoci vyučující. Náhon se nachází na pomezí louky a lesa. Kousek náhonu označí fáborky a podle mapy nebo podle logiky usoudí, z jakého vodního toku je náhon napájen – to již jde o čtvrtou otázku. Přikládám fotografii současného stavu náhonu:

č. 26

Pátá otázka se týká předcházení problémů, které mlynáře mohly postihnout. Poukazuje na vynalézavost mlynářů a další využití přírodních podmínek pro ulehčení činnosti lidí.

Šestý úkol se skládá z otázek a následných vypsání odpovědí, kde je vždy jen jedna správně. Prověřují základní informace správného pochopení tradice profese a řemeslné společnosti.

U sedmé otázky si žáci uvědomí, jaká neštěstí ohrožovala stavení u vodních toků.

V osmé otázce si žáci uvědomí statečnost některých mlynářů a kriticky zhodnotí jejich počínání během 2. světové války.

POVINNOSTI U MLÝNA

1. Na budově mlýna je letopočet. Jaký a co znamená? Doplň do věty:

Rok _____ označuje _____.

2. Co znamená, že Čoubův mlýn byl mlýn *na náhonu*?

3. Podívej se na vojenské mapování oblasti z roku 1879. Na něm je šipkou ukázaná budova mlýna. Zorientuj se a najdi na mapě náhon, který mlýnu přiváděl vodu. Pak si vezmi fáborcky a ve skupině po čtyřech žácích najděte zbytek náhonu a označte přibližně 50 metrů, kudy dříve vedl.

4. Zakroužkuj, z jakého vodního toku byl mlýn napájen:

MANĚTÍNSKÝ POTOK ŘEKA STŘELA

5. Co se při Čoubově mlýně postavilo, aby mlynáři nestál výdělek, když byla malá úroda obilí?

6. Zakroužkuj správnou odpověď:

Co znamená mlít *na vysoko*?

- A) Budova mlýna měla tři a více pater.
- B) Mlynáři byli vysocí, aby mohli sypat obilí do koše.
- C) Mletí obilí se opakovalo několikrát.

Kdo nebo co byl *prášek*?

- A) Velmi jemně rozmleté obilí.
- B) Člověk, který se zaučoval ve mlýně.
- C) Moučný prach, ze kterého často vznikaly požáry.

Co byly *cechy*?

- A) Povlečení na peřiny.
- B) Sdružení osob stejného řemesla.
- C) Očíslování mlýna na vodním toku.

7. Napiš alespoň 3 události, které ohrožovaly chod mlýna:

8. Popiš, jak se někteří mlynáři chovali během 2. světové války.

Jak jejich počínání hodnotíš? Umíš si představit, že bys byl v jejich kůži?

B. Příběh Čoubova mlýna

ZÁMĚR:

Následuje část, která seznámí žáky s konkrétními rody a jejich osudy na Čoubově mlýně. Dětem je představena regionální historie, která ovlivňovala život mlynáře a jeho postavení mezi lidmi v regionu. V této části přecházím od obecných znalostí z minulých částí tematického bloku ke konkrétním informacím. Taková fakta se žáků blíže dotýkají, protože poznají skutečné dopady událostí na určitou osobu nebo rodinu. Tím se vytvoří i užší vztah mezi žákem a zkoumanou lokalitou. Dalším cílem je, aby žáci ocenili historickou hodnotu, vzbudila se v nich snaha o péči o toto místo a respektovali ho.

K otázkám, které jsou na pracovním listě, není potřeba tvořit výklad. Ráda bych využila informační tabule, která stojí před mlýnem. Její obsah je z velké míry z publikací, které jsem využila i v teoretické části, a navíc tabule obsahuje přídavek o záměru současných majitelů budovy. Výhodou textu je, že je psaný jednoduše a je lehce pochopitelný. Žáci se musí v textu zorientovat a zformulovat získané znalosti do výstižných odpovědí.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

První otázka se zaměřuje na strategické místo budovy, které mělo svůj účel ještě dříve, než se na něm postavil mlýn.

V rámci druhé a třetí otázky žáci uvedou dva významné mlynářské rody, které řemeslo budovaly a rozšiřovaly mlýn.

Čtvrtá otázka směřuje ke konkrétnímu případu neštěstí a k ukázce toho, že příroda je nevyzpytatelná a člověk není jejím pánem.

Pátou otázkou se dotýkám jedné z povinností, které patřily k udržování stavu mlýna. Ptám se blíže na náhon, který už žáci zkoumali na předchozím pracovním listu.

Šestá otázka vyzdvihuje činnost obyvatel za 2. světové války, jejich boj za svobodu a zdůrazňuje i vliv politiky na život obyčejných lidí. Požaduji po žácích zamyšlení se nad jejich statečností.

Poslední, sedmá otázka navazuje na informaci o současných obyvatelích. Majitelé jsou si vědomi historické hodnoty místa a ráda bych, aby byli kvůli svému počinání a své péči o objekt žákům příkladem.

PŘÍBĚH ČOUBOVA MLÝNA

1. Co bylo dříve na místě, kde je dnes mlýn?

2. Proč se mlýn jmenuje Čoubův?

3. Který rod držel mlýn nejdéle, až do konce provozu?

4. Kdy byla největší potopa?

Největší potopa byla v roce _____.

Jaké škody potopa způsobila?

5. Jak se udržovaly náhony?

6. Co se při mlýně dělo za 2. světové války?

Jaké činnosti skupina prováděla?

Zamysli se, jaké vlastnosti museli lidé mít, aby tyto činnosti provozovali.

7. Co mají v plánu noví majitelé?

Souhlasíš s jejich záměrem?

ANO NE

Proč ano? Proč ne?

C. Obživa předků

ZÁMĚR:

Dostáváme se do druhé poloviny exkurze, která je více praktická. Žáci budou pracovat ve skupinách, protože to náročnější charakter úkolů vyžaduje. Také pro učitele je organizace dětí jednodušší.

V této části si žáci autentickým prožitkem vyzkouší drcení zrněk pšenice, svůj výtvar přidají do koupené mouky a z této směsi si opečou na ohni placky. Dále zde navazují na funkci máselnice jako zástupce předmětu používaného v dřívější domácnosti, jejíž téma bylo otevřeno v muzeu. Využívám vhodné situace, kdy si žáci utlučou smetanu na máslo a s plackami ho ochutnají. Bezprostřední zkušeností cílím na motivaci a trvalejší uchování teoretických znalostí. Na praktické situaci žáci pochopí, jak důležitou roli hrálo mlynářství v obživě člověka, jak využití vodního toku k rozpohybování mlynářského kola usnadnilo lidem drcení meliva, a dokážou si představit princip výrobního procesu másla.

Záměrem doplňovacích otázek u zážitkových úloh je zpětná reflexe výsledků a ujištění správného pochopení významu vyzkoušených činností. Děti si mohou vytvořit názor na některé povinnosti našich předků pomocí vlastní zkušenosti.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

V následujících úkolech budou děti pracovat s pšenicí. Aby pochopily, že každá plodina je vhodná k jinému využití, připravila jsem pro ně na úvod rozpoznání základních čtyř druhů obilnin na základě jejich vzhledu a z nich vyrobených produktů.

V dalších třech úkolech se žákům nabízí přímá zkušenost s probíraným tématem. Při drcení obilí nemusí žáci vyrobit příliš mouky. Stačí, aby si proces vyzkoušeli a viděli výsledek. K výrobě placek je potřeba, aby vyučující rozdělal oheň na ohništi u mlýna. Žáci budou mít za úkol pomáhat, takže přinesou dva velké kameny, které se do ohniště vloží, a nasbírají dříví. Až bude oheň úměrný velikosti kamenů, vloží se mezi kameny víko od ešusu, které se bude od spodního ohně ohřívat. Na víko se vloží vyrobené placky a upečou se. Placky vyrobí děti v mezidobě, kdy učitel bude rozdělávat oheň a přizpůsobovat jeho velikost kamenům. Žáci dostanou tři základní suroviny – hladkou mouku, sůl a vodu. Do přidělené hladké mouky (můžou ji mít v dalších dílech ešusu) si přisypou svou vytvořenou mouku. Přidají vodu a sůl a vytvoří placku. Každá skupina bude mít svou placku. S ohněm by měl operovat pouze učitel (je dobré si vzít vidličku na otáčení placek a nožik na krájení). Přikládám fotografii ohniště u mlýna:

č. 30

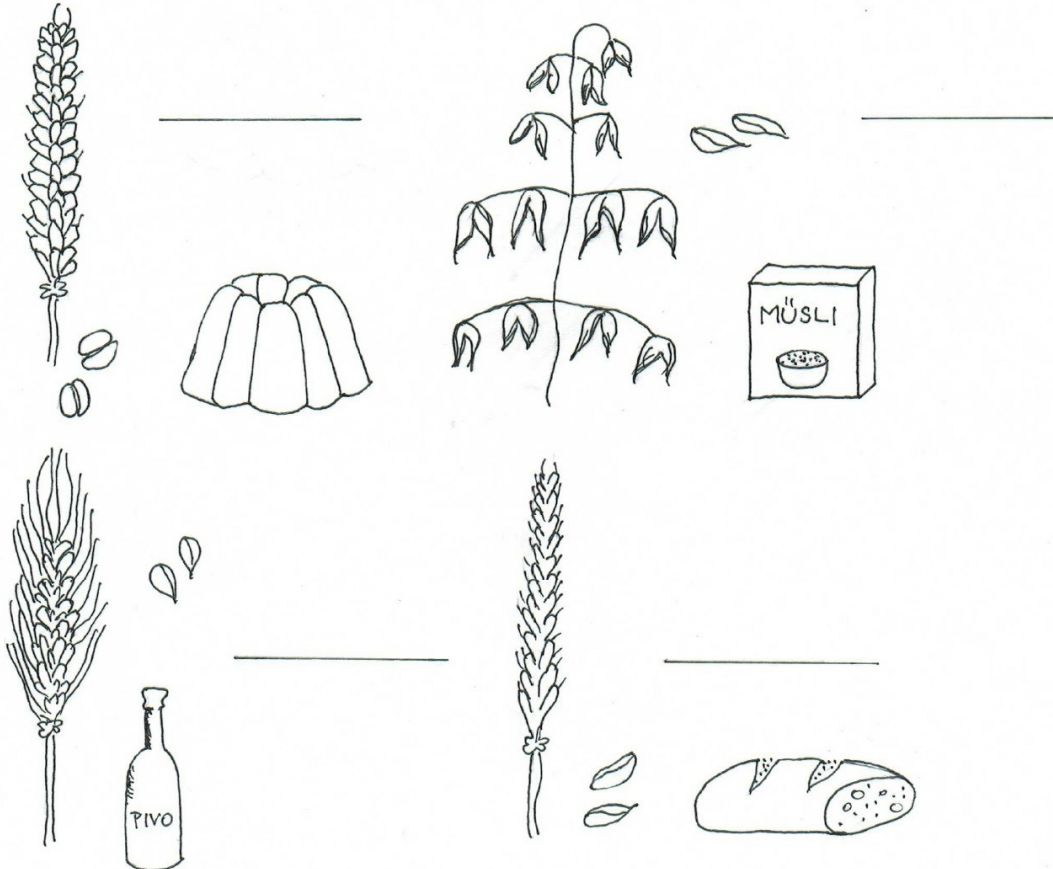
Při tlučení másla děti použijí místo máselnice klasickou sklenici s víčkem, stačí menší, ale je důležité, aby těsnila. Do sklenice se nalije trocha vysokoprocentní smetany (stačí 1 kelímek pro 3 skupiny) a sklenice se zavíčkuje. Během pečení placek tak děti budou mít za úkol třást sklenicí, dokud smetana nezhoustne na máslo. Navrhuji, aby se žáci střídali. Celý proces trvá cca 10 minut a postup je takový, že smetana tuhne, až je z ní šlehačka. Je nutné nepřestávat, protože se šlehačka změní opět v řídkou hmotu. Pak už nezbývá dlouhá doba ke ztuhnutí na máslo.

Upečené placky mohou žáci ochutnat samotné i s namazaným máslem.

OBŽIVA PŘEDKŮ

- Na následujících obrázcích máte znázorněné obilniny. Přiřaďte k nim název podle jejich klasu, zrn a výrobků.

doplň: *ječmen, pšenice, žito, oves*

- Ve skupinách si zkuste vyrobit mouku. Do hmoždíře nasypte několik zrn pšenice. Paličkou rozmělněte obilí na co nejmenší části, až vám vznikne poprašek – mouka. Výsledek prosejte sítkem do nádoby (ešusu).

→ Jak kvalitní mouku jste dokázali vyrobit? Jste s výsledkem spokojeni?

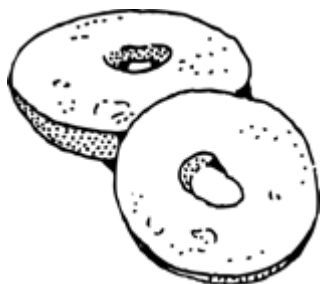
→ Byla výroba mouky bez mlýnů náročná? ANO NE

Zdůvodni:

• Než předci znali chléb, jedli místo něj placky. Ty nebyly kynuté. Vytvořte každá skupina jednu placku:

Najděte dva podobně velké kameny. Vyučující rozdělá oheň a k ohni tyto kameny přiloží, tak, aby se mezi ně vešlo víko od ešusu, které bude od kamenů podpírané.

Od vyučujícího dostane každá skupina přiděl hladké mouky, pitné vody a sůl. Do přidělené mouky vsypte vaši vyrobenou v prvním úkolu. Máte tři suroviny, ze kterých ve skupině vytvořte jednu menší placku.

Na rozpálené víko od ešusu postupně vložte placky a opékejte je.

Placku si rozpůlíte a polovinu ochutnejte ve skupině.

→ Jak se vám placky povedly? Udělali byste něco jinak?

→ Dokázali byste je jíst každý den jako naši předci?

ANO

NE

Zdůvodni:

• Do jedné skleničky ve skupině si nalijte trochu smetany. Pevně zavřete skleničku víčkem a třeste ze strany na stranu, dokud smetanu neutlučete na máslo – střídejte se v práci s členy skupiny.

Vzniklé máslo si namažte na druhou půlku placky a ochutnejte.

→ Jak se dříve vyrábělo máslo? Co to byly máselnice?

D. Tvorba mlýnského kola

ZÁMĚR:

V závěru, ve kterém hrozí, že žáci začnou ztrácet pozornost, jsem zvolila praktický úkol. Na něm si vyzkouší zhotovení domácího vodního mlýnku, aby v praxi viděli, jak vodní síla dokáže roztočit kolo a na jakém principu byla mlýnská kola stavěna. Na pracovním listu je připraven popis pracovního postupu s obrázky, které jednodušeji vysvětlují požadavek. Záměrem je tvořivou motivační aktivitou dovést žáky k situaci, která jim znázorní, jak voda svou vahou roztáčí mlýnské kolo dvěma způsoby. Navíc žáci uvidí v praxi teoretický poznatek, který je pro některé žáky možná složitě představitelný.

V závěrečném shrnutí poznatků si urovnají získané znalosti z posledního pracovního listu.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

Žáci budou mít ve čtyřčlenných skupinách za úkol zhotovit mlýnské kolo pomocí dřevěných lékařských špachtlí a víček z pet lahví (Tran, 2016). Kvůli práci s vteřinovým lepidlem doporučuji tenké gumové rukavice. Dřevěné špachtle je nutné si nechat doma od rodičů proděravět, stejně jako nádobky z pet lahve (případně tyto pomůcky připraví učitel). Víím, že je tato příprava organizačně náročná, ale je to nejjednodušší cesta, jak mlýnku v přírodě docílit. Postup je rozepsán na pracovním listu a jsou u něj přiložené fotografie některých kroků.

Zhotovené mlýnky si žáci sami vyzkouší – jeden z žáků bude mlýnek držet na špejli a druhý kelímkem s vodou bude shora polévat mlýnek, aby se roztočil. Tak si žáci vyzkouší kolo na vrchní vodu. Pak pomocí rozpůleného kelímku (viz návod) umístí mlýnek do řeky a poznají kolo na spodní vodu. Ideální místo pro vyzkoušení mlýnku v řece je po levé straně mostu z pohledu od mlýna. Je tam brod a malý kamenný jez. Voda je pod ním rychlá a mělká.

V závěru žáci shrnou své vyzkoušené poznatky, které pomocí zkušenosti zjistili, a doplní je do vět.

V krátkosti popíšu, co je nutné, aby si žáci z domova donesli. Každý mlýnek je složen z osmi dřevěných lékařských špachtlí (prodávají je v lékárně). Každá špachtle bude ve svém středu proděravěná. Velikost dírky je nutno zvolit tak, aby jí prošla s rezervou špejle. Každý mlýnek potřebuje osm velikostně totožných víček od pet lahví a jednu špejli. K práci je dále potřeba vteřinové lepidlo, rukavice (ideálně tenké uklízecí) a uříznutou spodní část pet lahve asi 16 cm ode dna. Tato spodní část lahve je rozříznutá svisle v polovině a asi 1–2 cm od původního

dna láhve je proděravěná na velikost špejle. Z důvodu práce ve skupině záleží na učiteli, jak rozdělí úkol donést zmíněné předměty mezi žáky. Domácí vytvořené části mlýnku jsou na následujících fotografiích:

č. 34

č. 35

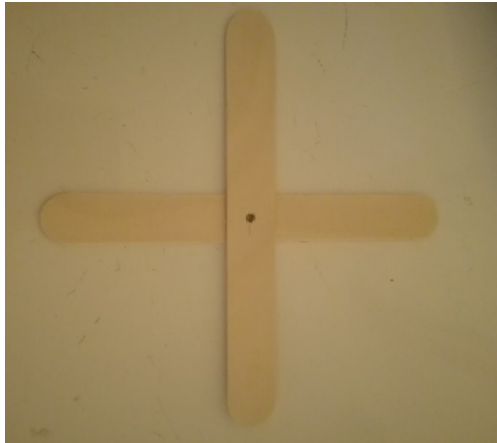

č. 36

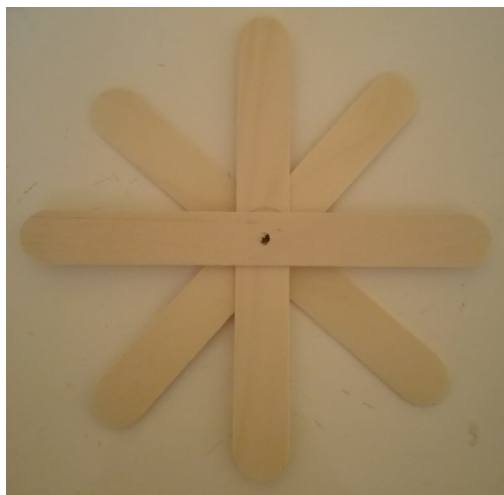
TVORBA MLÝNSKÉHO KOLA

- Ve skupinách si vyrobte mlýnské kolo podle následujícího návodu:

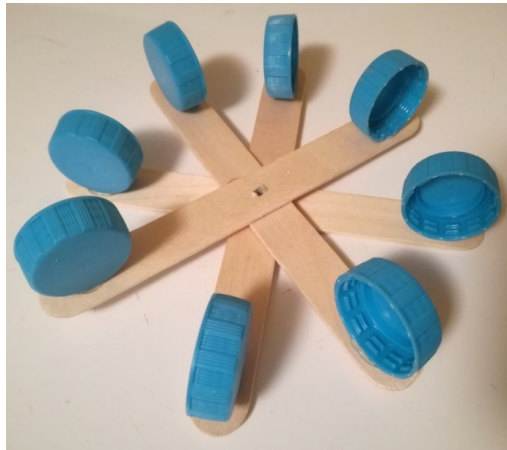
1. Každé dvě dřevěné špachtle slepte k sobě tak, aby tvořily pravý úhel a dírkami mohla stále projít špejle. Na práci použijte rukavice a vteřinové lepidlo. Vzniknou vám čtyři vyobrazené kříže:

2. Každé dva kříže slepte k sobě, aby vytvořily hvězdičku. Dírky na dřívkách musí být na sobě, aby špejle stále prošla otvory. Vzniknou dvě tyto hvězdičky:

3. Na konce dřívek hvězdičky nalepte víčka tak, aby jejich otevřená strana směřovala u všech stejným směrem:

4. Na víčka naneste lepidlo a přiložte druhou dřevěnou hvězdicí. Ujistěte se, že špejle bez problému prochází otvory.

5. Skrz otvory protáhněte špejli a vyzkoušejte si činnost vodního kola na vrchní vodu (z ešusu polévejte mlýnek shora).

6. Mlýnek nechte na špejli a každou stranu špejle protáhněte otvory v polovině nádoby z plastové lahve. Každou půlku plastové nádoby vložte do mělké části řeky, kde tok bude sahat do poloviny nejspodnějšího víčka mlýnku. Stabilitu plastových nádobek zajistěte kamínky. Vyzkoušejte kolo na spodní vodu.

• Jaký druh vodního kola měl Čoubův mlýn?

• Doplně:

Mlýnská kola na spodní vodu se stavěla _____

_____. Mlýnská kola na vrchní vodu se

stavěla _____

_____. Rozdíl mezi spodní a vrchní vodu byl

_____.

3.1.4 Uzavření tematického bloku a reflexe

ZÁMĚR:

Úvodní diskuzí o dosavadních zkušenostech žáků, návštěvou muzea v Božeticích, setkáním s opravdovým mlýnem a seznámením s konkrétním osudem objektu žáci absolvují tematický blok, který je sice obecně shrnut pod pojmem „mlynářství“, ale zasahuje do více okruhů, které rozšiřují znalosti žáků ve více směrech. Je nezbytné, aby po načerpání tolika nových informací došlo ke shrnutí poznatků a také k zpětné vazbě pro učitele. Závěrečné shrnutí si klade za cíl vrátit se k získaným informacím, urovnat žákovské znalosti a utřídit si je. Některé poznatky mohou až právě zde do sebe „zapadnout“ a žák porozumí celkovému procesu, kterému se věnoval několik hodin. Jako uzavření celého bloku následuje vyplnění reflexe, která má za úkol hlavně udělat představu učiteli o názorech žáků, jejich nadšení do tématu a vhodném zvolení metod. Také cílím na zamyšlení dětí nad vlastními výkony, prací ve skupině, schopností diskutovat a přijmout jiné názory. Od toho se může vyučující odrazit v dalších krocích.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

Jako shrnutí jsem připravila práci ve skupinách, ve kterých žáci mohou mít své vyplněné pracovní listy. Úkolem bude vytvořit nástěnku, která bude obsahovat základní pojmy, poznatky, vysvětlení, zajímavé informace nebo i ilustrace, které vystihují určitý okruh. Okruhy jsou dopředu dané, jde o téma „Čoubova mlýna“, „2. světové války ve mlýnech“, „řemesel a prací ve mlýně“ a „mlýna všeobecně“. Čtyři témata znamenají i vytvoření čtyř skupin a každá z nich bude řešit jeden okruh. Děti dostanou přidělenou kartičku (je nutné si je nejdříve nastříhat) s názvem tématu a u něj několik hesel. Tato hesla jsou vodítkem k tomu, co by žáci měli u své práce zmínit, vysvětlit, nakreslit nebo jakkoliv popsat. Tyto pojmy jsou ale jen vodítkem ke správné představě pochopení úkolu. Je žádoucí, aby si děti vzpomněly na další informace k okruhům. Nástěnka bude vypadat tak, že ve svém středu bude mít obrázek jakéhokoliv mlýna. Ten můžou děti namalovat při výtvarné výchově nebo si vyučující vypomůže internetovými obrázky. A od této středové ilustrace mlýna se na čtyři strany bude rozcházet vždy určité, výše zmíněné téma. Informace k tématům budou žáci ve skupině psát na listy velikosti A4 a doplní je o vlastní ilustrace. Vznikne tím celkový přehled o nabytých informacích a vyučujícímu se naskytne přehled toho, co na žáky zapůsobilo, co si odnáší a jak tomu rozumí.

Reflexe je další pracovní list, kde děti kroužkují a vypisují odpovědi, které odpovídají jejich názoru. Otázky nutí žáky ohodnotit jejich působení v tematickém bloku.

ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 3 vyučovací hodiny

ZPŮSOB: práce ve čtyřech skupinách, reflektování práce

POMŮCKY: vyplněné pracovní listy z exkurze, listy formátu A4, vystřižené kartičky, obrázek mlýna (vytvořený dětmi nebo vytištěný), list s reflexí, psací potřeby, barevné tužky a fixy

ZADÁNÍ:

1. Vytvořte čtyři skupiny. Každá skupina si zvolí/vylosuje jedno téma:

- Čoubův mlýn
- 2. světová válka ve mlýně
- řemesla a práce ve mlýně
- mlýn

Po rozdělení do skupin a zvolení témat si každá skupina vezme kartičku podle svého výběru okruhu:

✓ ČOUBŮV MLÝN → MLÝN „NA NÁHONU“ → ZDROJ VODY → NÁZEV MLÝNA → RODY → OHROŽENÍ MLÝNA → UKONČENÍ MLETÍ → SOUČASNÍ MAJITELÉ	✓ 2. SVĚTOVÁ VÁLKA VE MLÝNĚ → ODBOJOVÉ SKUPINY → MLETÍ „NAČERNO“ → PŘÍDĚLOVÉ LÍSTKY → KONKRÉTNÍ ČINNOSTI SKUPIN → „ODVAHA“
--	--

<p>✓ŘEMESLA A PRÁCE VE</p> <p>MLÝNĚ</p> <p>→ PEKÁRNA</p> <p>→ CHLĚB A PLACKY</p> <p>→ PŘEDMĚTY V DOMÁCNOSTECH</p> <p>→ MÁSELNICE</p> <p>→ POTŘEBNÁ ŘEMESLA U MLÝNA</p> <p>→ KDO POMÁHAL VE MLÝNĚ</p>	<p>✓MLÝN</p> <p>→ ÚPRAVA OBI LÍ PŘED MLETÍM</p> <p>→ MLECÍ KAMENY</p> <p>→ CECHY</p> <p>→ JEZ A NÁHON</p> <p>→ DRUHY VODNÍHO KOLA</p> <p>→ MLECÍ PROCES</p>
--	--

Vezměte si list formátu A4, na něj napište název tématu. Na tento list pište znalosti o svém okruhu. Hesla na kartičce vám můžou pomoci s informacemi, které byste měli při práci zmínit. Avšak přidejte jakékoliv další poznatky, které jste si odnesli. K práci je možné využít vyplněné pracovní listy. Na další papíry můžete nakreslit obrázky, které se k vašemu tématu hodí a doplní vaši prezentaci okruhu.

Na nástěnku ve třídě připíchněte obrázek jakéhokoliv mlýna a do čtyř stran od obrázku přidejte své výtvořky, které tím vytvoří ucelené informace ohledně mlynářství.

Prohlédněte si práci dalších skupin.

2. Vyplňte reflexi. Zamyslete se nad svým záplem do vyučování ohledně mlynářství, nad svým výtvořem, zhodnořte svůj přínos pro skupinu a schopnost spolupracovat.

Následuje pracovní list *Reflexe*:

REFLEXE

- Ze tří částí tématu „mlynářství“ se mi nejvíce líbilo:

MUZEUM

ČOUBŮV MLÝN

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Zdůvodni proč:

- V muzeu mi vyhovovalo, že jsem sám z expozice vyčetl informace o vystavených předmětech. ANO NE

Proč? _____

- Na Čoubově mlýně jsem rád pracoval v přírodě a poznával okolí mlýna. ANO NE

Proč? _____

- Ve skupinové práci jsem měl pocit, že na mém názoru ZÁLEŽÍ NEZÁLEŽÍ.

Proč? _____

- Bavilo mě diskutovat se spolužáky a domloutvat se na společném řešení. ANO NE

- Při výrobě placek a mlýnku jsi chtěl více tvořit, nebo jsi práci nechal na druhých? Proč?

- U závěrečného shrnutí ve škole jsem byl rád/byla ráda, že už jsme zpátky ve třídě.

ANO NE

Proč? _____

- Poznal jsi spolužáky při exkurzi více, než jsi je znal ze školy? ANO NE

Pokud ano, co se změnilo? _____

-
- Chtěl bys téma mlynářství a starých řemesel poznat více, nebo tě téma neláká?

Proč? _____

- Co bys na exkurzi změnil?
-
-

- Máš návrh na další téma, které bys chtěl při další exkurzi poznat?
-

3.2 Exkurze Rabštejn nad Střelou

V následující kapitole představím dílčí části exkurze s využitím památky historického městečka Rabštejna nad Střelou.

3.2.1 Život našich předků

TÉMA A CÍLE:

Uvedením do tématu bude rozhovor mezi dětmi a jejich prarodiči. Žáci se budou doptávat na vzpomínky, které si pamětníci pamatují od svých rodičů a prarodičů. Tudíž se nebudou ptát pouze na jejich zkušenost, ale i na to, co oni znají od svých babiček a dědečků. Tím bychom se mohli dostat do vyprávění o počátku 20. století. Sice se v průběhu exkurze potřebujeme dostat do pozdějších dat, ale toto povídání alespoň zobrazí některé změny, které ve společnosti proběhly. Žák k rozhovoru přinese pracovní list s otázkami, na které se bude doptávat. Při tvoření tohoto listu jsem směřovala pozornost k následujícím oblastem: „zaměstnání“, „volný čas“, „vrstvy obyvatel“, „žákovo bydliště v historii“, „školství“ a „rodina a domácnost“. Předpokládám, že povídání pamětníka neskončí pouze u odpovědí na žákovy otázky, ale že se vyprávění rozšíří o další podrobnosti. Věřím, že žáka bude zkoumání bavit nejen proto, že jde o jejich rodinnou historii, která se ho týká, ale zažije zkušenost, že se něco dokáže naučit i od svých prarodičů a že učení je celoživotní proces nevázaný jen na školu. Důležité je, aby při rozhovoru s pamětníkem nepoužívali knihy, které by jim napověděly informace, které si již jejich prarodiče nepamatují; jde nám totiž o jejich vzpomínky, a ne o fakta napsaná v knize. Proto, když dítě o nějaké oblasti nebude mít poznámky, není třeba na vyplnění klást důraz.

Ráda bych žáky přivedla k poznání, že nejen knihy a učebnice jsou zdrojem faktů a vědomostí. Chtěla bych, aby si uvědomili, že velký zdroj poznání najdou ve své rodině a že toto poznávání s sebou nese nejenom dávku znalostí, ale především přirozenou radost ze setkání generací a jejich vzpomínkami. Cílem této části je vstoupení do minulosti na základě autenticky přiblížených událostí, ve kterých se žák může vžít do role pamětníka a pochopit vliv „velkých“ dějin na jeho rodinu a region.

ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 2 hodiny

ZPŮSOB: domácí úloha

POMŮCKY: list s tematickými okruhy, psací potřeby

ZADÁNÍ: Vydejte se navštívit své prarodiče a zeptejte se na jejich vzpomínky z vyprávění jejich rodičů a prarodičů (nebo dalších předků). Vezměte si s sebou psací potřeby a pracovní list s otázkami, který jste dostali ve škole. Pokud pamětníci nebudou znát odpovědi, nechte místo na odpověď prázdné, nesnažte se je vyčíst v knihách. Zapamatujte si také další zajímavosti, které pamětník při vyprávění zmíní.

ŽIVOT NAŠICH PŘEDKŮ

1. Čím bylo dříve tvé místo bydliště zajímavé a popřípadě proč tomu už tak není.

.....

.....

.....

.....

2. Do jakých škol tví předci chodili a jaké předměty se vyučovaly?

.....

.....

.....

3. Jak pamětníci trávili volný čas?

.....

.....

.....

4. V jakém domě nebo bytě tví předci bydleli? Kolik dětí bylo v rodině pamětníka?

.....

.....

.....

5. Jaké povolání vykonávali rodiče a prarodiče pamětníků?

.....

.....

.....

.....

6. Měli se všichni lidé v obci nebo ve městě stejně? Kdo se měl líp a kdo hůř?

.....

.....

.....

3.2.2 Mapování dřívějšího života

TÉMA A CÍLE:

Plánem je v této části pracovat s myšlenkovou mapou. Třída se rozdělí na skupiny po 4 žácích a ve skupině dostanou předvyplněnou myšlenkovou mapu na velkém papíru. Středem mapy je název “Život našich předků” a z tohoto středu vedou spojovací čáry k tematickým oblastem, kterých se děti dotkly v předchozím úkolu. Tím předvyplněná mapa končí a školním úkolem je k jednotlivým heslům připsat další spojovací čáry s novým výrazem, který vystihuje jejich znalost. Žáci si musí utřídit své myšlenky a zvolit hesla, která vyjadřují vzpomínky, které zjistili. Učí se tím uspořádat své poznámky do ucelené formulace. Mohou připsat i další detaily, které se od pamětníků dozvěděli a souvisí s tématem. Při práci se spolužáky je nutné, aby dokázali přijmout názor ostatních, argumentovat, najít kompromisy a společně se dohodnout, protože jde o práci všech členů skupiny a o společnou vizitku, na které se každý podílí rovným dílem.

U myšlenkových map bývá velmi časté, že hesla z jedné větve mohou být i výstižným výrazem druhé větve. Je proto běžné, že se tato příbuzná vyjádření spojí přerušovanou čarou. Děti si mohou různé společné okruhy vybarvit jednotnými barvami a propojit tak hesla, která podle jejich citu mají něco společného. Dále mohou svůj výtvar obohatit o kresby. V podstatě se meze fantazii nekladou a není zde prostor pro chybování, protože žáci mapují dosavadní zjištění. Myšlenková mapa, která po této úloze vznikne, opravdu “mapuje” žákovské představy a dosavadní informace o tomto tématu. Tímto prostředkem také děti ukážou učiteli, jaký mají pojem o tematicce, a učitel by měl z tohoto zjištění vycházet v exkurzi například tím, že dá na nějaké úkoly větší důraz a u některých, které žáci ovládají, nemusí trávit více času.

Dále u předvyplněné myšlenkové mapy přikládám ke každé oblasti další otázky, které učitel může žákům pokládat při plnění úkolu a které mohou žáci zohlednit při zapisování poznatků. Nebo může otázky položit při reflexi úkolu a mohou o nich ve třídě diskutovat.

Záměrem školní části práce se vzpomínkami pamětníků je zorientovat se ve zjištěných informacích. Žáci diskuzí ve skupině a vyjádřením svých představ zformulují poznatky do reprezentativní formy. Ve skupině je nutno naslouchat, respektovat jiný pohled, kriticky se zamýšlet nad zjištěnými fakty a chápat, že subjektivní názory různých rodin se mohou lišit. Žáci se proto setkají s historickými fakty ovlivněnými osobním názorem a uvědomí si, že události lze hodnotit vícero způsoby.

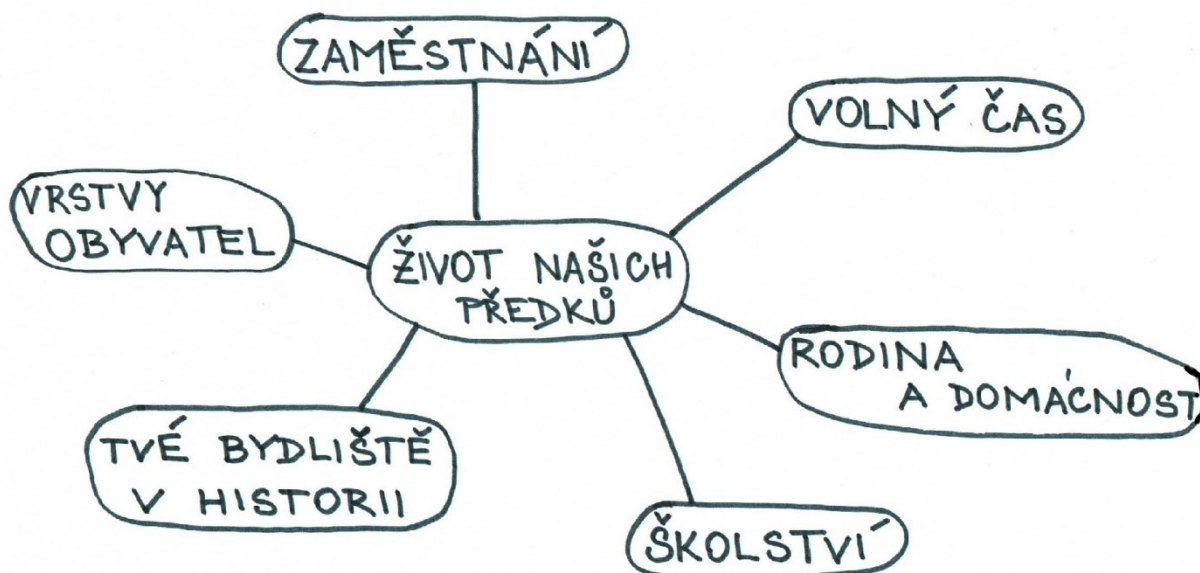
ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 2-3 vyučovací hodiny

ZPŮSOB: práce s myšlenkovou mapou ve skupinách

POMŮCKY: vyplněný pracovní list z rozhovorů s pamětníky, list formátu A3 s připravenými hesly myšlenkové mapy, psací potřeby (ideálně výrazné černé fixy), barevné tužky a fixy

ZADÁNÍ: Vytvořte skupiny po 4 žácích. Každá skupina dostane předvyplněnou myšlenkovou mapu s okruhy. Úkolem je dát ve skupině dohromady informace, které jste zjistili při rozhovoru s pamětníky, a doplnit zjištěné vědomosti vždy k tomu heslu, kterého se týkají. Vyprávějte si navzájem, o jakých vzpomínkách vám pamětníci povídali, diskutujte o nich, říkejte svůj názor a zapisujte je. Zvýrazněte si zapsané informace barvami tak, abyste viděli, které spolu souvisí. Můžete doplnit mapu o vlastní ilustrace. Až budete hotovi, vystavte si mapy na společné místo a porovnejte svou práci s pracemi ostatních skupin.

Předvyplněná myšlenková mapa:

č. 47

OTÁZKY, KTERÉ MOHOU PRÁCI DOPROVÁZET:

žákovo bydliště v historii: Jak se dříve v místě tvého bydliště žilo? Jaké významné budovy tvého bydliště už nestojí a proč? Je v okolí místo nebo město, které bylo pro předky důležité, ale dnes je jeho význam malý?

školství: Jakým jazykem se ve škole mluvilo? Jak dlouho chodili předci do školy?

volný čas: Jezdili tví předci na dovolenou? Popřípadě kam?

rodina a domácnost: Měli tví předci domácí mazlíčky? Žila s nimi nějaká zvířata? Popřípadě k čemu zvířata chovali a kde přebývala? Kolik osob spalo v jedné místnosti? Jak se oblékali?

zaměstnání: Měl tvůj předek povolání, které už dnes neexistuje nebo kterému se dnes říká jinak? Dědilo se nějaké povolání ve vaší rodině?

vrstvy obyvatel: Jak lidé mohli získat lepší postavení?

DOPORUČENÍ NA POKRAČOVÁNÍ:

Po této aktivitě se učitelé nabízí uvést téma o Rabštejnu nad Střelou. Je na něm jak městečko představí. Záleží na tom, zda se v myšlenkových mapách některý žák o Rabštejně zmínil; to je asi nejjednodušší vodítko. Může se stát, že žádný pamětník si na význam Rabštejna nevzpomene nebo místo bydliště žáků není Rabštejnu dostatečně blízko, proto je závěr této části otevřený. Podstatné však je, aby žáci pochopili, proč za domácí úkol vyzpovídali prarodiče a vyplňovali následnou myšlenkovou mapu. Je nutné jim vysvětlit, že se v nejbližších dnech vypraví na exkurzi do Rabštejna nad Střelou, které kdysi bývalo důležitým obchodním a královským městem, kde stál rozlehlý hrad a krásný zámek, kde žilo množství obyvatel, kteří na náměstí pořádali trhy a slavnosti, že se zde vařilo u historického mostu místní pivo, že se na tomto místě nacházel klášter s barokním kostelem, ale dnes je toto místo zapomenuté v lesích a v současné době zde najdou jen stín slavné minulosti. Ale jak jistě ví, vše zapomenuté skrývá nějaká tajemství, a proto žakovským úkolem bude objevit, co vše se v tomto městě nacházelo, zjistit, jak zde lidé žili, a srovnat, jestli měli něco společného s tím životem, o kterém jim vyprávěli prarodiče.

Na závěr se může vyučující zeptat, jestli nějaký žák o tomto místě už slyšel, jestli někdo městem projížděl nebo ho navštívil. Učitel může rozdat žákům mapu, která značí trasu exkurze a připravená stanoviště. Některé budovy jsou označeny turistickými symboly, ale není u mapy legenda. Děti mohou po prohlédnutí mapy hádat, co vše je čeká, co asi uvidí, o čem se naučí a kudy povede trasa. Tato část může sloužit jako motivace, ale je na učitelé, jak odhadne třídu a zda tuto aktivitu vloží na závěr školní přípravy, nebo na úvod samotné exkurze.

3.2.3 Exkurze do Rabštejna nad Střelou

TÉMA A CÍLE:

Vlastní exkurze přivádí výuku mimo školu do města Rabštejn nad Střelou. Cílem této hlavní části je nastínit žákům, jak fungovalo dřívější město v historii, jaké nezbytné objekty se v něm nacházely, jaký vedli měšťanův život a co jejich život ovlivňovalo. Při plnění úkolů budou žáci propojovat dosavadní znalosti s novými poznatky. Vybraná lokalita má funkci určitého prototypu historických měst. Žáci si neodnesou pouze povědomí o konkrétním městě, ale představu o fungování města ve středověku. Záměrem je, aby děti dokázaly zhodnotit a porovnat minulé a současné, pojmenovat pozorované skutečnosti, chápat vývoj společnosti a orientovat se v událostech a v časech. Žáci jsou vedeni od poznávání událostí ovlivňující jejich rodinu a region k setkání s „velkými“ dějinami. Vyšším cílem je získání vztahu k historickým místům a regionálním památkám. Bližším poznáním konkrétních míst vznikne přirozený vztah mezi dítětem a objektem, což je počátkem ochrany takových lokalit. Mimo zmíněné cíle žáci budou také prohlubovat orientaci podle mapy, zakreslovat do ní body a hlídat si aktuální polohu.

Zmíněná mapa, se kterou budou žáci putovat po městě, je vytvořena právě pro tuto událost. Vzdálenosti na mapě jsou pouze orientační a ne všechny objekty jsou na ní vyznačené – některé žáci budou muset doplňovat v rámci úkolů, jiné jsem při tvorbě plánu vynechala, protože nejsou pro žáky podstatné. Na mapě jsou pomocí turistických značek označena významná místa, trasa procházky a zvýrazněná stanoviště. Mimo to najdou na mapě zapsaná řemesla, která se v různých domech provozovala. Toto specifikum mapy jim pomůže řešit úkoly na několika stanovištích. Vedlejším úkolem mapy je také procvičit žáky v orientaci a ve schopnosti dokázat najít, kde se aktuálně nachází.

V průběhu trasy, která je přibližně tři kilometry dlouhá, budou žáci na pěti hlavních a třech doplňkových stanovištích plnit úlohy. Při tvoření úloh jsem vycházela ze samotné historie místa, kterou jsem popsala v teoretické části, a snažila jsem se na základě toho, co objekty na stanovištích přináší, spojit příbuzné údaje k tomu určitému místu. Aby úlohy odpovídaly věku dětí, jsou předávány pouze povrchové informace bez zbytečných složitostí, které se stanou základem pro následující vzdělávání.

Ráda bych upozornila na náročnost exkurze. Jsem si vědoma, že aktivit na žáky čeká mnoho a všechny je absolvovat nemusí být pro některé reálné. Naskýtá se proto možnost, aby exkurze do Rabštejna byla naplánována na dva dny. Myslím si, že toto rozdělení podpoří kvalitnější

zpracování poznatků. Ovšem nechávám na vyučujícím, aby usoudil, zda je exkurze realizovatelná v jednom nebo dvou dnech, protože on třídu zná nejlépe. Také může být ke zvážení zakomponovat exkurzi do Rabštejna v rámci školy v přírodě. V blízkosti historického městečka se totiž nachází dvě centra, která zázemí pro školu v přírodě nabízí. Dále budu exkurzi představovat jako jeden ucelený blok.

ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 5 hodin

PROVEDENÍ: exkurze s orientací v mapě a plněním úkolů s pracovními listy na vybraných stanovištích

POMŮCKY: pracovní listy, psací potřeby, barevné tužky, mapa, pevnější desky, menší kladívko, pracovní rukavice, ochranné brýle, navíjecí metr, bílá křída

Všechny pracovní listy dostane každý žák před vycházkou. Je vhodné žákům doporučit, aby si vzali pevnější desky, které jim umožní lepší psaní na papír v terénu. Spolu s pracovními listy obdrží mapu, pomocí které se budou jak orientovat, tak plnit i úkoly. V rámci každého zastavení se žáci nejdříve s místem seznámí při výkladu, který není vždy jen slovní, ale někdy i písemný anebo se využívají informační tabule v místě. Žáci mohou plnit úkoly jednotlivě, ve dvojicích nebo skupinách, pokud to u úlohy není výslovně specifikováno.

POPIS TRASY:

Začátek exkurze jsem zvolila u mostu. Stanoviště se nachází asi 400 metrů od náměstí, ale je možné zastavit autobusem kousek od něj u parkoviště hostince U Kamenného mostu. Procházka bude pokračovat strmým svahem k budovám pastušky a špitálu a dále na náměstí, kde se nachází další zastavení. Mimo zimu je na náměstí otevřená bývalá budova četnické stanice, která slouží jako informační centrum a kavárna, je proto možné počítat na trase s občerstvením (avšak doporučuji si otevírací dobu zkontrolovat na internetových stránkách Rabštejna nad Střelou). Kolem pomníku padlých se skupina dostane k zámku a kolem kostela a kláštera k hradu. Při vstupu do areálu kláštera a hradu je umístěno upozornění, že vstupujete na soukromý pozemek, ale neznamená to, že je na místo zákaz vstupu (ověřené dotazem v informačním centru). K následujícímu stanovišti vede svažité cesta dolů k židovskému hřbitovu a dále trasa pokračuje podél horní hřbitovní zidky po značené naučné stezce k břidlicovým lomům. Celá stezka kolem lomů skupinu vyvede na hlavní silnici asi 200 metrů pod náměstím u domu čp. 22 a další kroky jsou na vyučujícím.

připravená mapa pro exkurzi:

č. 48

A. Kamenný most

ZÁMĚR:

V blízkosti kamenného mostu lze provést výklad na obou stranách mostu na kamenných cestách, které vedou podél řeky proti proudu. Než učitel místo dětem představí, skupina se zorientuje v mapě, ve které si ukážou, kde stojí a co je podle mapy v dohledu. Mimo orientaci v mapě vyučující seznámí žáky se strategickým umístěním města v dobách jeho slávy a s důležitostí obchodních cest pro české země. Na tomto stanovišti dojde k porovnání potřebných dovážených surovin dříve a dnes. Zároveň se žáci v krátkosti dozvědí o podobě mostu a jeho účelu. Jako příklad potrestání zločinců v minulosti využijí přítomnost nedalekého smírčího kříže.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

První a druhá aktivita směřuje k připomenutí si významu mostu přes řeku Střelu a k zamyšlení se nad tím, co jeho existenci mohlo ohrožovat.

Třetí a čtvrtá otázka se týká konkrétní stezky, která přes Rabštejn vedla a účelu města jako místa pro vybírání cla. Žákům by měl být představen důvod placení cla, jelikož je to stále aktuální téma.

Pátá, šestá a sedmá otázka vede žáky k porovnání významu českých zemí v rámci obchodu v minulosti a dnes. Děti si uvědomí, co je typické pro jejich domovinu, co v ní má původ a naopak.

Osmá otázka vede žáky k orientaci v mapě a zakreslení nového objektu. Tím je uzavřena tematika mostu a stezek. Přikládám fotografii sochy sv. Jana Nepomuckého, která stojí na skále nad silnicí vedoucí od Žihle:

č. 49

Při deváté otázce se žáci krátce zamyslí nad smyslem smírčího kříže, který jim připomene způsob, jak se trestali viníci.

KAMENNÝ MOST

- Napiš, čím byl most pro město důležitý a proč.

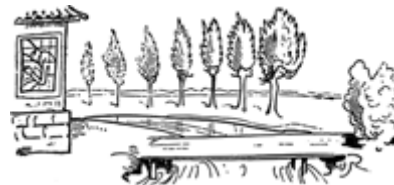
.....

.....

- Vymysli, která dvě přírodní neštěstí most nejvíce ohrožují?

.....

.....

- Odkud a kam vedla Erfutská stezka?

.....

- K čemu sloužily mýtnice a proč se na obchodních stezkách nacházela opevněná města?

.....

.....

- Co se dříve do českých zemí dováželo za zboží?

.....

- Zamysli se a napiš tři výrobky, které stále z ciziny musíme dovážet.

.....

.....

- Co se naopak dříve z českých zemí vyváželo a v zahraničí po tom byla poptávka?

.....

- Na mostě stála v minulosti socha sv. Jana Nepomuckého, ale z nedbalosti byla svržena do řeky. Z řeky byla vyzvednuta a dnes je umístěna na skále poblíž mostu. Najdete ji? Zakresli si do mapy místo, kde socha stojí.

• Směrem do města se po pravé straně kousek od mostu nachází smírčí kříž. Prozkoumej kříž a napiš, jaký letopočet je na něm vytesán. Dále zapiš, co se na tomto místě v uvedeném roce mohlo stát.

.....

.....

.....

B. Pastuška a špitál

ZÁMĚR:

Asi 300 metrů od první zastávky se nachází druhé stanoviště. Výklad a bezpečné stání je možné přímo naproti dvěma zkoumaným domům čp. 37 a 38 nebo pod domem čp. 37. Cílem této zastávky je zaměřit se na zmíněné objekty, které patří do chráněné lidové architektury zapsané jako kulturní památky. Jde o poznání roubených staveb, které si zachovaly původní půdorysy a vzhled. Žáci se seznámí s určitým druhem historických staveb a rozpoznají její charakteristické rysy. Dále navazují na historický význam budov a jejich funkci. Špitál představí rozdíly mezi dnešním pohledem na lidské zdraví, dávnou péči města o své obyvatele a vzájemnou pomoc obyvatel v různých životních situacích. Pastušku jsem zvolila jako vzor domácnosti a žáci se naučí, jaké zázemí rodina v 18. století měla. Žákům tedy bude představen způsob života našich předků. Na tomto místě bych nerada opomněla, že nad špitálem dříve vedly městské hradby a dnes je jejich zbytek, včetně Dolejší brány, možné rozpoznat. Proto jsem na závěr pracovního listu zvolila úkol, kdy zbytky hradeb žáci vyznačí do mapy. Je dobré žáky na tomto místě upozornit na materiál, ze kterého hradby a zbytek brány jsou – jde o břidlici, která byla hlavním stavebním materiálem města.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

Záměrem prvního a druhého úkolu je zdůraznit historický typ lidových obydlí, jejich způsob stavění a pro ně typickou dobu.

Třetí a čtvrtá otázka směřují k bývalé funkci staveb, kterou dnes už nenaplňují.

Pátá a šestá otázka prohlubuje představu o vývoji lidské péče o zdraví a hygienu. Žáci si uvědomí, jaké ohrožení v minulosti lidem hrozilo a jakých nemocí se předci obávali.

K sedmému a osmému úkolu je připraven text, ze kterého žáci vyčtou poměry domácnosti z 2. poloviny 18. století. Vytvořené úlohy požadují po žácích, aby porozuměli textu a dokázali shrnout poznatky. Bližší informace o domácnostech naší historie jsem čerpala z publikace Lenderové, Jiráňka a Mackové (2017).

Následuje tvořivá úloha, ve které žáci aplikují svou představu o domácnosti v 18. století. Na půdorysu budovy, kam umístí potřebné předměty, se ukáže, zda rozumí prostému řešení obydlí a jeho zvykům. Právý půdorys pastušky se v archivech nenachází, proto jsem tento půdorys vytvořila na základě popisu jiných podobných budov stejné konstrukce, které jsou vyobrazené v publikaci Bukačové (2002).

V závěrečném, desátém úkolu žáci znázorní do mapy zbytky opevnění. Sami zachytí, kam až sahalo historické jádro městečka a kde byl do něj vstup.

PASTUŠKA A ŠPITÁL

- Jakou část mají obě budovy společnou a jak se tomuto druhu stavby říká?

.....

.....

.....

Dokážeš jednoduše popsat, z čeho jsou tyto druhy staveb vytvořeny?

.....

.....

- V jakém století byly obě zkoumané stavby postaveny?

.....

- Napiš, co znamená slovo *pastuška*?

.....

- Vzpomeň si, k čemu všemu se dříve používala budova *špitálu*?

.....

• Špitál mimo jiné sloužil i jako místo pro nemocné. Některé nemoci, které nás dnes příliš neohrožují, byly dříve pro lidi dokonce smrtelné. Níže najdeš seznam různých nemocí. Rozřaď je do tří skupin. První skupina bude obsahovat nemoci, které byly v historii velmi obávané, do druhé skupiny přiřaď nemoci, které jsou i dnes stále nebezpečné a do třetí skupiny napiš nemoci, které většinou dříve ani dnes zdravého člověka neohrožují. (Je více možností řešení.)

výběr: chřipka, mor, klíšťová encefalitida, pravé neštovice, tuberkulóza, tyfus, rýma, zápal plic, cholera, linská borelióza, kašel, kopřivka (vyrážka), malárie

nemoci nebezpečné v historii	stále nebezpečné nemoci	nemoci, které zdravého člověka většinou neohrožují

- Vymysli dva důvody, kvůli kterým nás některé dávné nemoci tolik neohrožují.

.....

→ Nyní si přečti následující text, ze kterého se dozvíš více o vedení dřívější domácnosti:

I když se nám pastuška může zdát na dnešní poměry malým domkem, dříve v takové domácnosti žilo mnoho osob. Tato pastuška měla dva pokoje, které sloužily k přespávání obyvatel – často v jedné místnosti žila mladá rodina a druhá místnost sloužila jako tzv. „vejminek“. Na vejminku žili staří rodiče – bývalí hospodáři. Obě tyto místnosti oddělovala černá kuchyně. Černá se jí říkalo proto, že se v ní vařilo na otevřeném ohni a zdi byly od ohně černé. Otevřený oheň byl velmi nebezpečný, protože mohl způsobit požár, který se v těchto dřevěných stavbách rychle rozrůstal. To byl také důvod, proč černé kuchyně měly kamenné zdi, i když zbytek domu byl dřevěný. Navíc každá domácnost musela mít na dobře přístupném místě připravené vědro s vodou a tím uhasit jakýkoliv první náznak nechtěného ohně. Kromě postelí, na kterých spalo i více osob společně, a nejnnutnějších potřeb nebylo v místnostech místo na zbytečnosti. Velmi často byla obytná část domu napojena na chlévy, kde žil dobytek. Dobytek znamenal pro lidi zdroj obživy a bylo nutné, aby se mu dařilo. Proto bylo běžné, že chlévy a stodoly byly dobře udržované a opravované, za to obydlí rodiny zaostávalo.

- Shrňte z textu, jak se dříve v domech žilo?

.....

.....

.....

.....

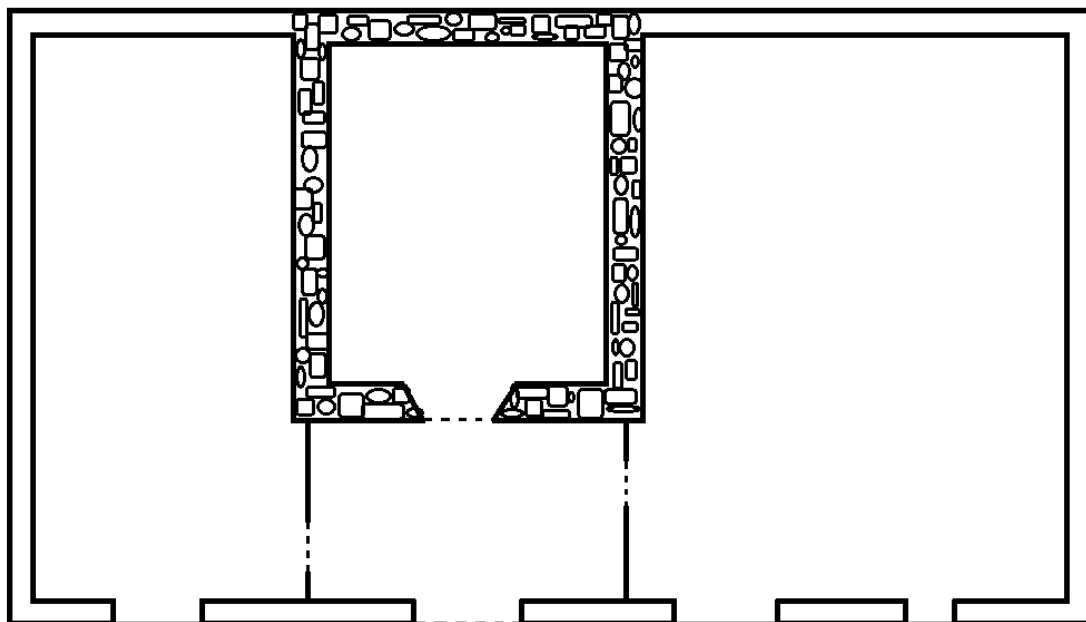
- Vybavíš si, proč se kuchyně nazývala „černá“ a čím byla nebezpečná?

.....

.....

.....

- Prohlédni si nákres půdorysu pastušky. Na něm vidíš klasickou domácnost z 18. století s dvěma hlavními místnostmi, kuchyní a chodbou, kde žijí mladí manželé s třemi dětmi a dva staří prarodiče. Zahraj si na architekta a zakresli do obytných prostor předměty, které lidé dříve potřebovali, a zkus je vhodně po domě rozmístit. Předměty máš na výběr, ale vhodně zvaž, které opravdu rodina mohla využívat v 18. století a které si mohla dovolit v malém domku.

předměty do domácnosti: postele, stůl, dříví, televize, moučná truhla, sprchový kout, židle, truhla, rádio, rotoped, necky, gauč, ohniště, piano, vědro s požární vodou, lustr

- Nad špitálem vidíš pozůstatek Dolejší městské brány a ruiny městského opevnění. Vyznač na mapě, kde se brána nachází, a zvýrazni si, kam vedou zbytky hradeb.

C. Náměstí

ZÁMĚR:

Po 50 metrech od špitálu a pastušky dojdeme na náměstí, kde je kdekoliv dostatek místa na provedení výkladu. V domě čp. 11, kde byla četnická stanice, se nachází infocentrum, kde je možné si koupit drobné občerstvení. Exkurze pokračuje u řady domků naproti infocentru u čp. 45 a pokračuje až na konec cesty. Cílem zastávky je představit žákům typické domy charakterizující lidovou architekturu, které jsou na Rabštejně k vidění. Z náměstí jsem vybrala domy čp. 45 a dům čp. 51 (Uvádím označení, která jsou fyzicky na budovách. Na internetových mapách se dům čp. 51 najde pod ev. 77.). Žáci poznají regionální stavební zvláštnosti, jak se vyvíjel způsob budování obydlí a přijdou na jejich výhody a nevýhody. Dále budou využívat mapu, kde jsou u různých domů napsaná řemesla, která lidé, žijící v 19. století, provozovali (Anon, 1927). V úkolu, který se k tomuto tématu váže, se zamyslí, proč některá řemesla zanikla, jaký byl jejich účel, a srovnají práci předků v minulosti a současnosti.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

V prvním úkolu se žáci rozdělí na tři skupiny a každá skupina dostane za úkol popsat jeden typický dům. První skupina bude mít čp. 37 (pastušku) z minulého stanoviště, druhá čp. 45 (hrázděný dům), třetí čp. 51 (zděný dům). Jejich úkolem bude zahrát si na agenturu, která prodává domy, a představit svůj dům podle dosavadních znalostí. Aby dokázali dobře představit nemovitost, budou mít na pracovním listu body, o kterých se při prezentování objektu mohou opřít. Skupině stačí na přípravu 6–8 minut. Následuje představení objektu dalším skupinám, které se můžou doptávat a hodnotit, jak dobře agentura představila dům. Úkolem této činnosti je, aby si žáci všímali detailů a způsobu stavby, aby dokázali vystihnout její klady a zápory na základě znalostí a svého pozorování. Cílem je, aby žáci zvládli charakterizovat prvky základů lidové architektury ve městě.

Druhý, třetí a čtvrtý úkol se zaměřuje na profese předků. Žákům se představí vývoj pracovních příležitostí v historii. Ke splnění úkolu není třeba žádný výklad (pouze mapa), k výsledkům by žáci měli dojít pomocí vlastní úvahy a zkušeností (např. z pohádek, z vyprávění, apod.). Zároveň pochopí, jaké potřeby byly pro obyvatele dříve důležité, ale dnes pro nás už nejsou. Této látky se žáci mohli dotknout při vypravování předků v první části tohoto tematického bloku, proto v závěrečné úloze navazují na jejich zkušenost z této části.

Předem upozorňuji, že některé výsledky úkolů mohou být různorodé a neexistuje jen jedno správné řešení. Důležité je, že dokážou svůj výsledek obhájit.

NÁMĚSTÍ

• Vytvořte tři větší skupiny, které se promění v realitní agentury, které prodávají objekty. Každé skupině bude přidělen jeden dům – roubený, hrázděný nebo zděný. Vaše skupina má za úkol popsat svůj objekt, představit v čem je zajímavý, popsat jeho výhody a zmínit jeho úskalí. Svou prezentaci představíte dalším skupinám. Jako správná agentura musíte být připraveni i na různé dotazy. Všechny skupiny se v prezentaci vystřídají. Která skupina by svůj dům prodala, ta vyhrává – hlasujte.

Níže máte pomůcky, které vám slouží k lepšímu pojetí úkolu. Můžete se jich držet, ale nemusíte. (Pokud budete mít čas, můžete stavbu nakreslit a použít jako inzerát na prodej domu.)

V prezentaci se může zmínit:

jaké jsou náklady na bydlení (zda se musí hodně protopit,...)
zda je dostatečný průchod světla okny
z jakého století pochází stavba
jaká je velikost pozemku jaký je materiál stavby hrozí zničení ohněm
má objekt půdu nebo sklep
jakou technikou byl dům postavený zda se jedná o řadový dům a jaké má soukromí
jaká je historická hodnota domu zda je postavený na vhodném místě

místo pro poznámky:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

• Na mapě máte u různých staveb napsaná řemesla lidí, kteří v nich bydleli v 19. století. Znáte je všechna? Zkus přiřadit zaměstnání k větě, kterou pracovník mohl říci:

ponocný	„Beze mě by byla v hostinci nuda. Díky mému umění mohou štamgasti mastit mariáš.“
sládek	„Má práce je radost, protože výrobky, které vyvážím, jsou velmi oblíbeným nápojem. K jejich výrobě potřebuji hodně vody, ale také obilí a chmel.“
tkadlec	„Mými zákazníky jsou hlavně ševci, kteří dokážou z mého produktu ušít boty měšťanům, ale i střevíce pro princezny.“
koželuh	„Málo se vyspím, protože každou noc obcházím město a hlídám, jestli se neděje něco mimořádného. Kdyby se dělo, zatroubím na roh, který nosím u sebe.“
tesař	„Rozhlídněte se kolem! Vidíte ty krásné hrázděné domky? Ty dřevěné trámy jsem dělal já, a vlastně všechno, co je ve městě ze dřeva, mám pod palcem já.“
malíř karet	„Jak by beze mě mohly žít dámy na zámku, když bych jim nedodal krásné látky na zdobné šaty?“

- U následujícího řemesla zakroužkuj odpověď, jestli se stále zaměstnání v dnešní době provozuje. Pokud zakroužkuješ odpověď NE, napiš do dalšího sloupečku, jak říkáme povolání, které jeho funkci převzalo.

	Stále se povolání vyskytuje?		Jak se dnes povolání jmenuje?
švec	ANO	NE	
hajný	ANO	NE	
malíř karet	ANO	NE	
porodní bába	ANO	NE	
ponocný	ANO	NE	
rolník	ANO	NE	

- Podívej se do mapy, kde máš napsaná řemesla. Znáš všechna? Dědilo se nějaké zaměstnání ve vaší rodině? Dokážeš spolužákům, kteří jeho náplň neznají, vysvětlit, o co v něm šlo? Pracujte ve skupinách.

D. Památník 1. světové války

č. 56

ZÁMĚR:

Nad náměstím se nachází pomník padlým v 1. světové válce. I tento objekt je vzpomínkou na událost, která malým městem otřásla, a v podstatě její konec byl začátkem dalších necelých třiceti let, kdy se projevil rozdíl mezi německým obyvatelstvem, které na Rabštejně bylo ve většině, Čechy a židy.

Místo pro představení pomníku žákům je přímo na prostranství před ním. Způsob provedení této části vycházky jsem pojala jinak než předchozí zastávky. K tomuto pomníku není třeba žádný výklad, zdrojem informací je sám objekt. I když je v němčině, není nutné mu doslova rozumět. Žáci se budou orientovat na základě dat a jmen. Dále jsem do pracovního listu vložila úryvek z kroniky okolní obce Křečova (Anon, 1914), který přibližuje pohled obyvatel na válku a popisuje strach, ale i odhodlání mužů bránit svou vlast a rodinu.

Účelem této zastávky je představit žákům, jak „velké“ dějiny ovlivňovaly obyčejné lidi, jaké závazky a povinnosti obyvatelé měli a cítili ke své zemi. Děti budou pracovat s významným datem a spojí s ním regionální událost. Na námětu první světové války budou žákům představena obyčejně lidská témata, jako je statečnost a oddanost mužů – obyčejných vojáků – kteří byli součástí důležitých okamžiků historie.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

První úkol vede žáky k uvažování nad významem památky bez pomoci učitele.

V druhém, navazujícím úkolu žáci spojí dosavadní znalost ze školy se vzpomínkou, kterou pomník reprezentuje.

Třetí úloha evokuje v žácích vzpomínku na další podobná místa. Záměrem je, aby si žáci uvědomili, že osud lidí všech obcí byl podobný.

Ve čtvrté úloze se děti zamyslí, proč jsou na památníku jména a komu mohou patřit. Setkají se tedy s konkrétními jmény lidí a více se jich dotknou události války.

Pátým úkolem cílím na propojení školních znalostí a sledovaného pomníku.

Šestá úloha obsahuje úryvek z kroniky blízké obce o vyhlášení mobilizace. Žáci se setkají s představením události očima kronikáře. Na text navazují otázky o počátku války, ale také o odvaze lidí. Žáci hodnotí vojáky z pohledu obyčejných mužů od rodin a snaží se vcítit do jejich role.

PAMÁTNÍK

- Prohlédni si památník a napiš, na kterou událost je to vzpomínka?

.....

- Zamysli se a napiš, co jste se ve škole učili, že se při této události odehrálo.

.....

- Znáš i jinou obec, ve které se nachází památník této události? Zkus si vzpomenout alespoň na dvě tři obce.

.....

.....

- Proč jsou na pomníku jména? Čí jsou?

.....

- Pamatuješ si ze školy, za jakou zemi naši vojáci v této válce bojovali a jaký stát po této válce vznikl na našem území?

.....

.....

- Přečti si úryvek z kroniky z nedaleké obce, ze kterého vyčteš odpovědi na následující otázky:

Jako úder blesku působila zpráva, kterou v neděli dne 26. července přinášeli příchozí od Kralovic a Manětína, že nařízena byla mobilizace vojska a že bude válka. „Válka je tady!“ – ta slova se rozlehla bleskurychle po celé vesničce. V neděli a pondělí ve dne i celou noc jezdili po celém okrese úředníci a věšeli mobilizační plakáty svolávající vojiny do zbraně k práporu, aby jmění, krev i život dali za císaře, za svou vlast. V pondělí ráno stáli obyvatelé zdejší vesničky s bledou tváří, chvějícím se tělem před těmito plakáty a mlčky, zdrceni četli jejich obsah. Sotva vešly vyhlášky ve veřejnou známost, již nastal šum a ruch nebývalý. Mnozí z povolanych ani nepoužili jim poskytnuté 48 hodinové lhůty, ale spěchali hned na dráhu, aby se u příslušných vojenských úřadů ku konání své vojenské povinnosti

přihlásili. A pak už to všechno šlo známým chodem. Narukující mužstvo, tklivé loučení v domácnostech, poslední políbeček milých a drahých, smutný odchod na dráhu a – na bojiště.

→ Jakého měsíce roku 1914 válka začala?

.....

→ Dokážeš z textu porozumět, co znamená slovo *mobilizace*?

.....

→ Jak dlouhý měli povolání muži čas na rozloučení se s rodinami, než se museli přihlásit u vojenských úřadů?

→ Myslíš si, že vojáci chtěli do války? Zakroužkuj: ANO NE

Zdůvodni:

.....

→ Za co vojáci bojovali? Myslíš, že jejich snaha za to stála?

.....
.....

→ Jsou pro tebe vojáci hrdinové? Zakroužkuj: ANO NE

Zdůvodni:

.....
.....
.....

→ Napiš tři vlastnosti, které museli vojáci mít:

.....

E. Hrad a klášter

ZÁMĚR:

Nad pomníkem vede cesta k zámku, od které se napravo u zámecké brány nacházejí schody, které vedou ke kostelu. Po pravé straně podél zdi kostela vede cesta ke klášteru a ke zbytku věže hradu Rabštejna. Již jsem výše upozorňovala, že při vchodu do areálu je k vidění informace, že se vstupuje na soukromý pozemek, ale majitel vstup nezakazuje. Skupina se dostane na prostorný plac, kde je možné provést výklad. Na hrad i na klášter je vidět z jakéhokoliv místa. Pokud by si žáci chtěli prohlédnout hrad zblízka, vedou na něj tři vyšlapané pěšinky z různých stran věže. Pěšinky nejsou zabezpečené, proto je vhodné děti předem upozornit na obezřetnost. Dále je toto místo ideální na poukázání materiálu, který je po celém Rabštejně. Zídka, která zabraňuje pádu do bývalého příkopu je z břidlice, stejně tak jako zbytky hradu.

Na této zastávce směřuji k poznání významu bývalého hradu jako šlechtického sídla a jeho původního stavu. Hrad pojmám jako objekt, který stál na místě od rozšíření osady na městečko až doposud. Žáci by měli odcházet s povědomím, jaké funkce hrad zajišťoval a co k tomu využíval. Klášter na této zastávce zastupuje téma náboženství jako vlivného prvku naší historie. A zmiňuji jeho pozdější využití jako budovu školy k dalšímu srovnání života v minulosti a dnes.

VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

V prvním a druhém úkolu si žáci připomenou důvod stavění hradů jako opevněných sídel a využití přírodních prvků v krajině, které pomáhaly funkci hradů plnit.

Třetí a čtvrtá úloha se zaměřuje na městský erb a na pochopení, co erb znamená a co vyjadřují vyobrazení na štítu (Čarek, 1985). Děti si přečtou, co lze z rabštejnského erbu vyčíst, a vymyslí vlastní erb, který vystihuje jejich charakter. Touto aktivitou si více zapamatují podstatu erbů.

Z rozměrného hradu zbyly jen relikty. Aby pro žáky bývalá rozloha objektu nebyla jen představou, vyzkouší si v páté aktivitě odměřit výšku bývalé Dlouhé věže. Místa na měření je dostatek. Pro převod historických jednotek do současných jsem využila informace z webové stránky Converter (Bureš, ©2002).

Šestá aktivita představuje druhý rabštejnský hrad Sychrov. Využila jsem historického písma (Voit, 2006), aby se žáci setkali s dalším prvkem minulé doby. Navíc aktivita přirozeně

podporuje další hledání a orientaci v mapě. Ke správnému pochopení následují doplňující otázky.

Sedmá úloha prověřuje znalost ohledně budovy kláštera. Není důležité, aby si žáci odnesli podrobné informace. Cílím pouze na vysvětlení funkce budovy a na představu o životě lidí v klášteře jako o další skutečnosti regionální historie.

Osmá aktivita cílí na problematiku žákovi blízkou. Cílem je srovnat předměty ve škole v 19. století a dnes. Žák si uvědomí vývoj a dokáže situaci porovnat se současností. Vypsané historické předměty jsou vybrány z vysvědčení žáka druhé třídy z roku 1834 (Anon, 1927).

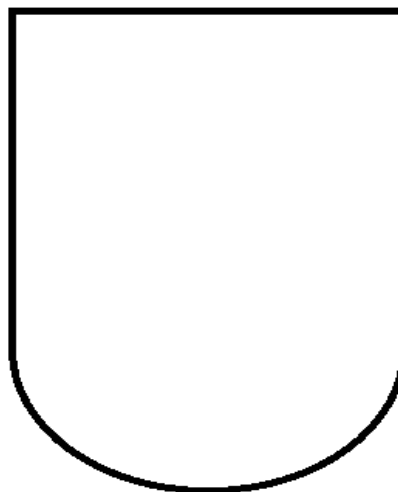
HRAD A KLÁŠTER

- Vzpomeneš si, z jakého důvodu se stavěly hrady?

- Vmysli, jaké prvky v krajině pomáhaly nedobytnosti hradu?

- Co dostalo město Rabštejn od Jana Lucemburského?

• Následující obrázek znázorňuje městský erb, který získal Oldřich Pluh pro Rabštejn po postavení hradu. Ve štítu je k vidění v horní polovině český dvouocasý lev s korunkou a v dolní polovině orlice; to vše na červeném pozadí. Tato zvířata užívaly ve znaku pouze významné rody. Jejich vyobrazení symbolizuje statečnost, odvahu, sílu a udatnost. Erb je znak, který označuje určitou osobu a rod. Zamysli se a uvažuj, jak by vypadal tvůj vlastní erb; jaké máš vlastnosti, co máš rád, co je pro tebe typické. Vytvoř si vlastní erb vedle rabštejnského:

• Věž hradu, u které se nacházíme, měřila 19 sáhů. Tato jednotka se ale už nepoužívá. Dokážeš 19 sáhů převést na metry, když víš, že 1 sáh = 1,8 metrů? Ukaž si se spolužáky, jak dlouhá věž byla – odměřte si vzdálenost pomocí metru. Začátek měření proved' u břídlíkové zídky.

Dlouhá věž měřila _____ metrů.

- V době, kdy hrad Rabštejn zažíval svou největší slávu, se psalo písmem, kterému se říká *švabach*. Dokážeš vyluštit zprávu psanou švabachem, abys odhalil tajemství, které bylo dlouho zapomenuto?

Já, Jindřich, správce Rabštejna, jsem nechtěl využívat rabštejnský hrad, chtěl jsem svůj vlastní, jen pro sebe a své potomky. Postavil jsem si proto druhý hrad – Sychrov. Bohužel mí následovníci nechali hrad zchátrat. Dnes jeho památku připomíná dřívě vysoká Tupá věž. Najdi ji a chvíli obdivuj její krásu, ať není navždy zapomenutá, anebo mylně označovaná jako další věž hradu Rabštejn. Dám ti radu, abys měl šanci ji najít – v bývalém příkopu, který odděloval můj Sychrov a hrad Rabštejn dnes vede silnice. Možná ti pomůže i tvá mapa.

→ Co jsi ze vzkazu porozuměl, že se mylně na Rabštejně označuje?

→ Jak se jmenuje druhý hrad? Co po něm zbylo?

- Vzpomeň si z výkladu, pro koho byl klášter postavený a jak se tento řád živil?

- Níže najdete předměty, které se v první polovině 19. století vyučovaly ve 2. třídě na farní rabštejnské škole v budově kláštera. Napište, do jakého současného předmětu by ty historické patřily.

HISTORICKÝ PŘEDMĚT	KAM BYS HO ZAŘADIL/A DNES?
náboženství	
čtení německé, psaní latinkou	
kraso – pravo – diktando – pis	
počítání z hlavy a s číslicemi	
návod k písemným slohům	

Další místa v Rabštejně nad Střelou

Předchozí zastavení sledovaly mou myšlenku předvést život předků nejen v konkrétním Rabštejně nad Střelou. Vyobrazené pracovní listy byly didakticky přínosné a představovaly naplnění zmíněných očekávaných výstupů a prohlubovaly vztah žáka k vybranému místu.

Tímto jsou vytyčené cíle zrealizovány, avšak město nabízí i další objekty, které stojí zato pozorovat. Proto jsem se pro úplnost využití této lokality věnovala dalším třem zastavením a připravila jsem na ně pracovní listy. Ale z důvodu příliš širokého záběru je na tomto místě vynechám a zmíním zde pouze jejich záměr. Pracovní listy k těmto zastavením jsou vloženy jako příloha práce.

Nedělám si tudíž nárok provést vším, co město nabízí, ale nechávám na zvážení, zda se učiteli materiály do výuky hodí a nabízím je tímto způsobem.

ZÁMEK A KOSTEL

Na tomto zastavení si žáci vyslechnou povídání o zámku. Směřuji k tomu, aby žáci neodcházeli pouze s vědomostmi, kdo stál za budováním objektu, ale také s pochopením, proč se zámky stavěly a proč je už nevlastní původní majitelé. Kostel by cíleně neměl být představený, protože o něm není dostatek informací, a raději jeho přítomnost využiji pro seznámení s jeho stavebním slohem. K tomu žáky případně vede úkol v pracovním listu. Informace o stavebních slozích jsem čerpala z publikace Odehnalové (1997).

ŽIDOVSKÝ HŘBITOV

Pokud učitel zvolí návštěvu židovského hřbitova jako součást exkurze, nebude nutné pro žáky připravovat výklad. Část informací dětem poskytne smyšlený zápis z deníku, který je vložen v příloze práce před pracovním listem k této zastávce. K dalšímu získání znalostí slouží informační tabule u hřbitova, která je součástí naučné stezky.

Záměrem tohoto zastavení je představení židovství jako dalšího náboženství, které mělo v Rabštejně a okolí silné zastoupení. Nelze vynechat judaismus jako střet konfliktu ve společnosti v 1. polovině 20. století, který se přeměnil v protižidovský fanatismus 2. světové války. Žákům je na tomto místě představena další kultura a obyčej, znázorněno soužití více etnik a vylíčený změny ve společnosti.

BŘIDLICOVÝ LOM

Na místě bývalého břidlicového lomu si mohou žáci vyzkoušet tuto surovinu opracovávat. Měli by mít proto s sebou rukavice, ochranné brýle a kladívko. Cílem této zastávky je

vyzkoušet si pracovat s materiálem, který byl nejen v Rabštejně velmi důležitý pro stavebnictví, a pochopit jeho vlastnosti, které lidem na stavbě vyhovovaly. Pochopení důležitosti břidlice pro stavebnictví bylo podporováno už v průběhu exkurze, kde měli žáci možnost sledovat, na kterých stavbách byla využita. Žáci si také dokážou lépe představit, jakou práci museli předci ručně vykonávat a jak lidé dokázali využít neživé přírody ve svůj prospěch.

Návrhy pracovních listů k těmto třem zmíněným zastavením nabízím v příloze.

Pokud exkurze skončí na místě bývalého lomu, doporučuji pokračovat pěšinou dále. Přijdete blíže k řece, minete bývalý mlýn U Lišáků a kolem podzámeckého jezu se dostanete na hlavní silnici vedoucí od mostu na rabštejnské náměstí.

Pracovní listy si žáci nechají a vše, co si při exkurzi zapsali, si přinesou nejbližší den do školy, kde proběhne shrnutí celé exkurze. Je podporováno, aby své nové poznatky a zážitky žáci vyprávěli svým blízkým. Ti jejich znalosti mohou obohatit a prohlédnout si pracovní listy, u kterých jim mohou představit své vědomosti.

3.2.4 Uzavření tematického bloku a reflexe

TÉMA A CÍLE:

Na nejbližší dobu po návratu žáků do školy jsem připravila aktivity, které pomohou dětem urovnat zjištěné informace, shrnout nejpodstatnější, pokusit se reflektovat jejich spokojenost s vykonáním úkolů a zjistit celkový pohled na exkurzi. Žáci nepředstaví pouze své znalosti, ale také postoje a vytvořený vztah k poznanému místu. Záměrem reflexe je informovat učitele o žakově práci a spokojenosti, o zvolení vhodných metod a o jeho zaujetí probranou tematikou. Připravila jsem proto na následující den po vycházce aktivity, které cíle naplňují.

Tématem uzavření je hra na turistickou kancelář, která láká zájemce na výlet do Rabštejna nad Střelou. Tato část probíhá jako skupinová práce. Pak následuje individuální vyplnění pracovního listu o postoji k památkám ve městě a závěrečná reflexe.

ČASOVÝ PŘEDPOKLAD: 3 vyučovací hodiny

ZPŮSOB: práce ve skupinách po 4, jednotlivé vyplňování pracovního listu, reflektování práce

POMŮCKY: vyplněné pracovní listy z exkurze, list formátu A2 (nebo list z flipchartu), listy s úkolem a s reflexí, psací potřeby, barevné tužky a fixy

ZADÁNÍ A VYSVĚTLENÍ AKTIVIT:

1. Hra na turistickou kancelář

Tato část se týká využití získaných znalostí v praxi. Bude probíhat ve skupině. Výsledkem prvního úkolu je plakát, který je vhodné využít jako výzdobu třídy, protože bude i nadále žákům připomínat nabyté vědomosti. Motivace při tvorbě tématu je hra na turistickou kancelář, která je složena ze čtyř pracovníků – specialistů na čtyři různá odvětví. Specialisty se stanou samotní žáci a vytvoří lákavou nabídku pro turisty. První člověk má za úkol krajinu (přírodní bohatství, řeky, skály, silnice a cesty, různé překážky v přírodě, mosty, umístění náměstí,...). Další osoba je specialistou na obyvatelstvo (počty obyvatel a jejich úbytek, složení vrstev, náboženské skupiny a jejich památky, zajištění chudých a nemocných, povolání osob, trestání zločinců, znaky typické domácnosti,...). Třetí specialista je zaměřený na architekturu (významné památky, lidová architektura a její stavební technika, umělecké slohy, městské opevnění,...). Poslední osoba je historik (poutavé historické zajímavosti o objektech, které zmínili jeho kolegové, znalost důležitých letopočtů a faktů, historie města,...). K vytvoření plakátů budou mít žáci u sebe vypracované pracovní listy z exkurze. Je nutné, aby měl každý svou práci, aby se na tvorbě podílel každý člen. Pokud bude nějaké

odvětví nedostatečné, je očividné, kdo svou práci odbyl. Dále je nutné, aby žáci diskutovali – jednomu se bude zdát zbytečné něco zmiňovat, druhý nebude mít dostatečné informace v pracovním listu, atd. – to vše musí společně zjistit a přijít na ideální cestu, aby byli s plakátem spokojeni všichni. Je také nutné, aby hodně objektů žáci nakreslili a vymalovali, aby byl výtvar lákavý. Na závěr je možné hlasovat, kdo by nejvíce přesvědčil turisty na výlet do Rabštejna.

Zadání pro žáky: Vytvořte skupiny po 4 žácích. Tím přestáváte být žákovská skupina a jste nově turistická kancelář. Vymyslete si, jak se vaše kancelář jmenuje. Vaším úkolem je naplánovat pro veřejnost jednodenní výlet do Rabštejna nad Střelou. Vaše kancelář sídlí na Moravě, proto je nutné představit městečko místním obyvatelům dostatečně lákavě, aby byli ochotni jet do Rabštejna přes celou Českou republiku. Ve vaší kanceláři pracují 4 lidé. Každý umí a dělá něco jiného. Zvolte si, kdo z vás čtyř bude jaký specialista. Ve vaší skupině pracuje odborník na krajinu (zná přírodní bohatství, řeky, skály, silnice a cesty, těžbu v přírodě, různé překážky v přírodě, mosty, umístění náměstí,...), odborník na obyvatelstvo (zná počty obyvatel a jejich úbytek, složení vrstev, náboženské skupiny a jejich památky, zajištění chudých a nemocných, povolání osob, trestání zločinců, znaky typické domácnosti,...), specialista na architekturu (vyzná se ve významných památkách, v lidové architektuře a její stavební technice, v uměleckých slozích, v městském opevnění,...) a historik (líčí poutavé historické zajímavosti o objektech, které zmínili jeho kolegové, má znalost důležitých letopočtů a faktů, zná historii města,...). Všichni čtyři jste zruční malíři, proto je nutné mít na plakátu plno obrázků, které znázorňují, o čem píšete, jsou hezky vybarvené, lákají a zdůrazňují zajímavosti. Každý odborník je zodpovědný za splnění svého oboru. Dohodněte se, jak svůj plakát pojmete, rozvrhněte si předem zaplnění plochy a dejte se do práce. Až budete hotovi, pověste všechny plakáty na nástěnku a hlasujte, se kterou turistickou kanceláří byste jeli na výlet.

2. Můj pohled na památky v Rabštejně nad Střelou

Po plakátu bude následovat pracovní list, který prověří poznatky, které není možné zpracovat předchozím způsobem. Tento úkol budou žáci vypracovávat jednotlivě. Zamyslí se u něj nad celkovou hodnotou památek a jejich vztahem k poznanému místu. Cílím na přemýšlení o působení objektů a jejich historie na žáky třeba i do té míry, že ovlivní jejich představu o budoucím zaměstnání.

Zadání pro žáky: Vyplňte pracovní list o vašem vztahu k památkám v Rabštejně. Zamyslete se, jak na vás objekty ve městě působily a zda ve vás zanechaly nějaké pocity.

Následuje pracovní list *Můj pohled na památky v Rabštejně nad Střelou*:

MŮJ POHLED NA PAMÁTKY V RABŠTEJNĚ NAD STŘELOU

- Jaká památka na Rabštejně tě nejvíce zaujala a proč?

- Který poznatek z exkurze se ti zdá nejzajímavější? Popiš ho:

- Máš jiný vztah k Rabštejnu po poznání jeho historie? ANO NE

Vysvětli:

- Dokázal bys bojovat proti odstranění památky, kterou jsi zmínil v první otázce? Odůvodni:

- Chceš se do Rabštejna někdy vrátit? ANO NE

Proč? _____

- Máš chuť předat nové vědomosti dalším osobám? Chtěl bys je v Rabštejně provést?

ANO NE

- Umíš si své povolání představit jako historik, architekt nebo archeolog? Co by se ti na této práci líbilo, nebo co by se ti nelíbilo?

3. Reflexe

Závěrečná část tohoto shrnutí je reflexe, kdy se každý z žáků zamyslí nad svou prací, pílí, zaujetím a vnímáním kulturně historických památek. Zpětná vazba procesu učení je vhodná pro vyučujícího, který zjistí, jak žákům vyhovovaly použité metody a tematika a jestli si odnesli z exkurze obohacení, které učitel očekával.

Zadání pro žáky: Vyplňte zpětnou vazbu o vaší práci. Zamyslete se nad otázkami, které se vztahují k celému vyučovacímu bloku o Rabštejně a o jeho historii. Zhodnoť svou práci, zapálení a zaujetí.

Následuje pracovní list *Reflexe*:

REFLEXE

• Níže najdeš různé otázky, které hodnotí celý učební blok. Zamysli se a odpověz:

→ Jaká část celého vyučovacího bloku tě bavila nejvíce?

ZPOVĚĎ PAMĚTNÍKŮ

MAPOVÁNÍ DŘÍVĚJŠÍHO ŽIVOTA

EXKURZE

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Zdůvodni:

→ Zhodnot', zda ti více vyhovuje samostatná nebo skupinová práce:

SAMOSTATNÁ SKUPINOVÁ

→ Myslíš, že jsi byl ve skupinové práci pro skupinu přínosem?

ANO NE

→ Zhodnot', jestli raději pracuješ ve škole, nebo mimo školu:

VE ŠKOLE MIMO ŠKOLU

Zdůvodni:

→ Dělá ti problém diskutovat a respektovat názor druhých?

ANO NE

→ Jaký úkol při exkurzi ti nejvíce vyhovoval?

→ Byl pro tebe tento učební blok přínosem?

ANO NE

Zdůvodni:

→ Zjistil jsi o sobě při exkurzi něco nového? Překvapilo tě něco o sobě samotném?

ANO NE

Pokud ano, co to bylo? _____

→ Napiš, co bys pro příští exkurzi změnil nebo udělal jinak:

→ Navrhni, které místo bys rád poznal a v rámci další exkurze navštívil:

4. Závěr

V diplomové práci jsem se zabývala přípravou exkurzí na dvě vybrané kulturní památky v oblasti severního Plzeňska.

Spojením dějin míst a didaktického základu práce jsem se zaměřovala na kulturně historický odkaz, který nemá žáky nejen naučit znát objekty, dokázat převyprávět jejich historii, vyjmenovat majitele a správné letopočty, ale vnímat je jako svědectví o časech, které ono místo potkaly, které ho ovlivnily a na které bychom neměli zapomínat. Cílila jsem na přirozenou povahu člověka, která, pokud není nelidsky poničena, má ve zvyku mít vztah k předmětům, které známe, na které máme vzpomínky, ze kterých si odnášíme zážitky. Člověk neničí to, čeho zná hodnotu, na čem se svou snahou podílel, čemu obětoval čas. Naopak tato místa začne chránit, i když nedokáže přesně popsat proč; jednoduše má najednou to místo svým způsobem rád. A o takovém procesu jsem přesvědčena i u objektů, které poznáme, ale nejsou pro nás zajímavé, jejich historie nebo aktuální stav nejsou spojeny s tím, co nás baví, a nemáme nutkání se na ta místa vracet. Ale uvědomujeme si, že pro někoho je ono místo důležité a významné, proto tento vztah respektujeme.

Abych dokázala mít dostatek informací, ze kterých jsem vybírala ty, které budou pro žáky užitečné, musela jsem se seznámit s detailními popisy artefaktů muzea, podrobnými informacemi památek, budov a se studiem kontextu historických událostí. Na začátku jsem netušila, jak náročná tato práce bude, protože je velmi složité některé prameny dohledat. Žiji bohužel v době, kdy pamětníci významných událostí 1. poloviny 20. století nežijí, a těch, kteří jsou ochotni bádát a sepsat získané informace, je velmi málo. Mým záměrem totiž bylo, abych čerpala hlavně z regionální literatury. Nakonec jsem ale přece jen některé autory objevila. Regionální literaturu jsem doplnila o zdroje zabývající se podobnou tematikou, a tím jsem rozšířila práci o všeobecná fakta. Při bádání jsem dokonce objevila instituce v mém bydlišti, které nabízely historické prameny, ale neměla jsem o jejich existenci poněti. V neposlední řadě jsem se setkala s velkou ochotou lidí, kteří byli vstřícní v poskytnutí informací a rad, a to mi vždy dodalo dávku energie pro další hledání.

I přes to, že cílem bylo psát didaktickou práci, jsem musela řešit otázku dohledání zdrojů a správných citací. Setkala jsem se totiž se zdroji, které mi poskytovaly ideální informace, ale neměly zmíněného autora nebo jiné potřebné podklady pro citaci. Rabštejnskou pamětní knihu založenou roku 1927 proto uvádím pod anonymním označením. Stejný případ se pak týká kroniky obce Křečova a také informační tabule u Čoubova mlýna. V této situaci jsem se

snazila dohledat požadované údaje na internetu, kde jsem se dozvěděla rok a instituci, která tabuli vytvořila. Další problém s řešením citací na mě čekal při použití zdrojů Muzea Rabštejn a Muzea mlynářství, pekařství a zemědělství Božetice. V těchto případech jsem přistoupila k telefonickému hovoru s osobami, které jsou vedeni na internetu jako kontakt a zjistila jsem potřebná data. Telefonickým hovorem jsem také zjišťovala autory článků na webových stránkách Rabštejna nad Střelou. Na základě osobních konzultací jsem získala informace z odboru výstavby Městského úřadu v Kralovicích. Způsob zapsání citace v závěrečném seznamu literatury u anonymních zdrojů a muzejních expozic jsem konzultovala s Národní knihovnou ČR v rámci jejich programu „Ptejte se knihovny“. Zároveň jsem některé způsoby zápisů projednávala s knihovnou v Mariánské Týnici.

Ráda bych také zmínila, že jsem si vědoma rozsáhlosti předložené diplomové práce. Důvod spočívá v jejím charakteru. Nejde totiž o kompaktní dílo. Je to práce, která se skládá z různorodých částí – zahrnuje historickou i didaktickou kapitolu, návrh výuky s doporučením i konkrétními pracovními listy. Aby práce byla dostatečně kvalitní, nemohla jsem její složky zanedbat, a to vedlo ke zmiňovanému obsáhlejšímu rozsahu.

Teoretickou část bych rozdělila na dvě části. V té první jsem se věnovala didaktickému popisu přibližujícímu exkurzi jako organizační formu výuky, její pozitiva a úskalí, pokračovala jsem v naplnění klíčových kompetencí v rámci exkurzí a dále jsem se zabývala pojetím objektů jako kulturně historické dědictví a výukou s ním spojenou. Druhá část je představení vybraných památek. U mlynářství jsem se více dotkla samotného řemesla, jeho vývoje a potřeb s ním spojené. V závěru tématu mlynářství jsem se věnovala historii Čoubova mlýna. Na tematiku mlýna jsem navázala historií Rabštejna nad Střelou. Město jsem blíže popsala z pohledu jeho historického vývoje a dále jsem pokračovala v představení jednotlivých památek, které jsou v městečku k nalezení.

Praktická část obsahuje nejdříve připravený vzdělávací blok o mlynářství a následně o Rabštejně. Použila jsem slovo vzdělávací blok, protože každá exkurze na vybranou památku s sebou nese i přípravnou část na určené téma a zároveň shrnutí s reflexí. Přípravná část předchází exkurzi a tvoří pro žáky určitý základ, na kterém při exkurzi staví další poznatky. Cílem je, aby děti měly ponětí o tématu, měly čas nad ním přemýšlet a samy se snažily připravit na exkurzi. Pak jsem připravila samotné exkurze. V rámci nich žáci vyplňují pracovní listy a poznávají hodnotu památek. Úkoly na pracovních listech jsou tvořeny tak, aby podporovaly aktivitu žáků, nejen pasivní přijímání informací. Některé vědomosti žáci nabudou jiným způsobem než výkladem, a to podporuje atraktivitu úkolů. Odlišnými pracemi

s určitou památkou vzniká sled úloh, který motivuje žáka k poznávání. Snažím se, aby si žáci některé poznatky sami vyzkoušeli, protože jsem přesvědčená, že tento druh práce nejen dovolí žákovi si mentálně odpočinout, ale také vlastní žakovskou tvorbou vytvoří hlubší poznání. Protože exkurze sahají do více tematických oblastí, je nutné shrnout znalosti, aby si žáci utřídili, co se vlastně naučili. Tomu pomůže odpočinek, tedy shrnutí proběhne až následně ve škole, a vymyšlená aktivita, u které mohou mít žáci pracovní listy z exkurzí. Výsledek závěrečných aktivit je vymyšlený tak, aby mohl být ve třídě na očích po delší dobu – jedná se proto o plakát nebo vytvoření nástěnky. V průběhu celých vzdělávacích bloků pracují žáci jak samostatně, tak i ve skupině, kde je podporována diskuze a společné vyhodnocení výsledků.

Věřím, že účel, pro který jsem diplomovou práci tvořila, se naplnil. Exkurze jsou připravené tak, aby kterýkoliv učitel mohl na vybrané památky se třídou zavítat a nemusel trávit dny nad přípravou aktivit. V praktické části jsou dostatečné informace o průběhu vzdělávacích bloků. Aktivity jsou připravené pro 5. ročník základních škol, ale nevylučuje se ani 4. třída. Pokud učitel usoudí, že některé úkoly nechce s žáky plnit, tak je možné je vynechat, stejně tak si může upravit některé úkoly na míru žákům, které zná a u kterých si je vědom jejich schopností a dovedností. Jak jsem v posledních větách naznačila, vytvořené podklady jsou základem pro exkurze a vylepšit si je může vyučující tak, aby odpovídaly skupině žáků, se kterou vyučující blok absolvuje. Doufám, že jsem tento podklad vytvořila dostatečně kvalitně a zároveň lákavě, aby diplomová práce byla opravdu použitelná v praxi.

5. Seznam použitých informačních zdrojů

ANON. *Pamětní kniha obce rabštejnské zal. r. 1927*. Rabštejn nad Střelou, 1927. Strojopisný opis uložený v knihovně Muzea a galerie severního Plzeňska.

ANON. [Rabštejnské náměstí v roce 1889] [kresba]. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1966*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 95.

ANON. [Úryvek z farní kroniky obce Křečova z 26. července 1914]. In: BUKAČOVÁ, Irena, Jiří FÁK a Miroslav HUS. *I. světová válka a její ohlasy na severním Plzeňsku*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2014, s. 12–13. ISBN 978-80-87185-13-3.

BERANOVÁ, Magdalena. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1340-7.

BLAŽKOVÁ, Kateřina, Iveta DUŠKOVÁ, Magdalena MIKESOVÁ, Lenka ŠMÍDOVÁ a Jaroslav SKLENÁŘ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihy, 2005. ISBN 80-86699-33-1.

BRABCOVÁ, Alexandra. Objektové učení. In: BRABCOVÁ, Alexandra, ed. *Brána muzea otevřená: Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí od muzea*. Náchod: JUKO, 2003, s. 380–384. ISBN 80-86213-28-5.

BUKAČOVÁ, Irena. Památky Rabštejna nad Střelou ve světle písemných pramenů. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1996*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 82–96.

BUKAČOVÁ, Irena, Jiří FÁK a Karel FOUĐ. *Severní Plzeňsko I: Historicko–turistický průvodce č. 6*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa ve spolupráci s Muzeem a galerií severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1996. ISBN 80-901877-1-4.

BUKAČOVÁ, Irena, Jiří FÁK a Karel FOUĐ. *Severní Plzeňsko II: Historicko–turistický průvodce č. 7*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa ve spolupráci s Muzeem a galerií severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997. ISBN 80-901877-5-7.

BUKAČOVÁ, Irena, Karel FOUĐ, Tomáš KAREL a Jiří KŘEMENÁK. *Lidová architektura: Okres Plzeň-Sever*. Plzeň: Státní památkový ústav v Plzni, 2002. ISBN 80-85035-18-9.

- ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985.
- DAVID, Petr, Vladimír SOUKUP a Věra DOBROVOLNÁ. *Průvodce po Čechách, Moravě, Slezsku: Plzeňsko-sever, Plzeň*. Praha: SOUKUP & DAVID, 2005. ISBN 80-86899-06-3.
- DOMANICKÝ, Pavel. Silniční most přes Střelu v Rabštejně. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1996*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 115–120.
- DUDÁK, Vladislav, ed. *Plzeňsko – příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2008. ISBN 978-80-7340-100-9.
- DURDÍK, Tomáš. *Památky Rabštejna nad Střelou a jeho nejbližšího okolí*. Praha: UNICORNIS, 1995. ISBN 80-901258-3-2.
- FÁK, Jiří. Historická ikonografie Rabštejna nad Střelou. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1996*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 73–81.
- FARA, Miloslav a Zdeněk Stejskal. *Expozice mlynářství, pekařství a zemědělství*. Božetice, Muzeum Božetice, 1. 4. 2015.
- FOLTÝN, Dušan, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Jana ZAHRADNÍKOVÁ. Úvodem. In: FOLTÝN, Dušan et al. *Prameny paměti: Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK, 2008, s. 9–16.
- HAVLŮJOVÁ, Hana. Kulturně historické dědictví, výchova a koncept udržitelnosti. In: FOLTÝN, Dušan a Hana HAVLŮJOVÁ, eds. *Kulturní dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013, s. 10–27. ISBN 978-80-7290-729-8.
- HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT et al. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-12-6.
- HAVLŮJOVÁ, Hana, Petr HUDEC a Martina INDROVÁ et al. *Památky nás baví 1: Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-905631-6-2.

HORYNA, Mojmir. O smyslu památek a péče o ně. In: A. Brabcová, ed. *Brána muzea otevřená: Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Náchod: JUKO, 2003, s. 42–50. ISBN 80-86213-28-5.

KALHOUS, Zdeněk, Otto OBST, et al. *Školní didaktika*. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.

KAMENICKÁ, Eva. Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1996*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 97–102

KAREL, Tomáš. Smírčí kříže – problematika drobných památek v památkových zónách. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1996*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 121–125.

KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách IV: Plzeňsko, Rokycansko, Kralovicko, Manětínsko, Přešticko, Klatovsko, Domažlicko a Pošumaví*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-052-7.

KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu Kralovického*. 2. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeum T. G. M. Rakovník, 2010. ISBN 978-80-85081-329.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

ODEHNALOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z dějin kultury: Od pravěku do počátku 19. století*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1997. ISBN 80-7204-058-8.

PARKAN, František et al. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví: Metodická příručka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu, 2008. ISBN 978-80-7290-257-3.

PAVLASOVÁ, Lenka. *Přírodovědné exkurze ve školní praxi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7290-807-3.

PRAŽÁKOVÁ, Tereza a Ondřej FÁBERA. *Rabštejn nad Střelou: Ilustrovaná orientační mapa s legendou*. Rabštejn nad Střelou: Info – Café Četnická stanice, 2019.

TERRICH, Robert et al. *Libreto expozice trvalé výstavy Muzea Rabštejn*. Rabštejn nad Střelou, Muzeum Rabštejn, 18. 1. 2016.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 2. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

SKLENÁŘ, Jaroslav. *Obchod – průmysl, řemesla a živnosti na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá: Jaroslav Sklenář Čistá, 2003.

SKLENÁŘ, Jaroslav, Ladislav DRCHAL a Miroslav MOTTL. *Voda – mlýny a mlynáři na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá: Jaroslav Sklenář Čistá, 1997.

ŠTĚPÁN, Luděk a Magda KŘIVANOVÁ. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách: Historie a technika vodních a větrných mlýnů, hamrů, pil, valch, olejen, stoup...* Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-254-2.

VOGT, Mauritius. *Pohled na Rabštejn v roce 1712 [kresba]*. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1966*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 78.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-312-7.

VOREL, Josef. *Vzpomínky Ladislava Zimmerhakla z Čoubova mlýna*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1973.

ZETEK, František J. *Popis politického okresu Kralovického*. Kralovice: Nákladem Kralovického okresu, 1932.

Elektronické zdroje

BUREŠ, Jiří. *Converter: Délka II. (staré a cizí jednotky)* [online]. ©2002 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <http://www.converter.cz/prevody/delka-stare-cizi.htm>

ČESKO. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vyhláška č. 482005 Sb., ze dne 18. ledna 2005 o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005. [cit. 2019-09-23] Dostupné také z: <http://www.msmt.cz/file/38827/>

FÁBERA, Ondřej. Historie. In: *Rabštejn nad Střelou: nejmenší české historické město* [online]. ©2019 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://www.rabstejnнадstrelou.cz/clanky/historie.html>

HAVLŮJOVÁ, Hana. Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví: pohled do Velké Británie. In: *Ihned.cz* [online]. 14. 11. 2008 [cit. 2019-10-23]. ISSN 1213-7693. Dostupné z: https://ihned.cz/c4-10036830-30314270-000000_d-vychova-ke-vztahu-ke-kulturne-historickemu-dedictvi-pohled-do-velke-britanie

HAVLŮJOVÁ, Hana, Dušan FOLTÝN a Kateřina CHARVÁTOVÁ. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a vzdělávání pro udržitelný rozvoj v ČR* [online]. Praha: Envigogika, 2012, roč. VII, č. 3 [cit. 2019-08-04]. ISSN 1802 - 3061. Dostupné z: <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/78>

KALINA, Tomáš. Rozhovor s majiteli Čoubova mlýna pro rabstejnнадstrelou.cz. In: *Rabštejn nad Střelou: nejmenší české historické město* [online]. 2.1.2012 [cit. 2019-11-14]. Dostupné z: <https://www.rabstejnнадstrelou.cz/clanky/pamatky/rozhovor-s-majiteli-coubova-mlyna-pro-rabstejnнадstrelou.cz.html>

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti* [online]. 2. Praha: Karolinum, 2017 [cit. 2019-09-23]. ISBN 978-80-246-1683-4. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=44ZoDwAAQBAJ&pg=PA74&lpg=PA74&dq=domacnost+v+18.+stolet%C3%AD&source=bl&ots=lw5UTjclQT&sig=ACfU3U2wnJGGN9SiGFzZkpTNocRur_1iCQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiAoMyK-ZPkAhVjzqYKHaU9ATIQ6AEwEXoECAkQAQ#v=onepage&q=domacnost%20v%2018.%20stolet%C3%AD&f=false

Památkový katalog [online]. Praha: Národní památkový ústav, ©2015 [cit. 2019-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/uskp>

PETROVÁ, Jitka. *Technické památky a jejich uplatnění ve výuce na 1. stupni ZŠ*. České Budějovice, 2017. Závěrečná práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Eva Roučová. Dostupné také z: https://www.pf.jcu.cz/education/department/czv/archiv_zp/ns/2017/Technicke_pamatky_a_jejich_uplatneni_ve_vyuce_na_1_stupni_ZS.pdf

Publicdomainvectors [online]. ©2013–2019 [cit. 2019-11-14]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Platný od 1. 9. 2017. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2017 [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

TRAN, Peter. DIY Up Cycled Water Wheel. In: *YouTube* [online]. 6. 6. 2016 [cit. 2019-10-29]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=LbI2T1-jaU4

ŠIMEK, Rudolf. *Vodní mlýny* [online]. 2012 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/>

Zámek Rabštejn nad Střelou [online]. © 2016 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <http://www.rabstejn-svatby.cz/index.html>

ŽÁČEK, Vladimír. *Databáze významných geologických lokalit: 3816* [online]. Praha: Česká geologická služba, 1998 [cit. 2019-07-22]. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/3816>

Další použité zdroje

MĚSTSKÝ ÚŘAD KRALOVICE, ODBOR VÝSTAVBY. Osobní sdělení. Kralovice. Duben 2019.

MUZEUM A GALERIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA V MARIÁNSKÉ TÝNICI. *Fotoarchiv*. Mariánská Týnice, 2019.

Po stopách manětínských mlynářů: Čoubův mlýn. Plzeň: Plzeňský kraj – oddělení cestovního ruchu a odbor informatiky, 2012.

6. Seznam příloh

6.1 Legislativa mimoškolního vzdělávání

Veškeré přípravy, které jsou v praktické části, jsou plánované mimo budovu školy. Proto je pro učitele nutné znát, jak o takových druhích vyučování mluví legislativa. Konkrétně předpis, který ovlivňuje případné exkurze, je v § 3 Vyhlášce MŠMT č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. Zní takto:

(1) Bezpečnost a ochranu zdraví žáků ve škole, při vzdělávání mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání (§ 144 odst. 1 písm. g) školského zákona), a při akcích konaných mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, zajišťuje právnická osoba, která vykonává činnost školy, svými zaměstnanci, vždy však nejméně jedním pedagogickým pracovníkem (§ 2 odst. 1 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů). Zaměstnanec, který není pedagogickým pracovníkem, může ředitel školy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků určit pouze, pokud je zletilý a způsobilý k právním úkonům

(2) Při akcích konaných mimo místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, nesmí na jednu osobu zajišťující bezpečnost a ochranu zdraví žáků připadnout více než 25 žáků. Výjimku z tohoto počtu může stanovit s ohledem na náročnost zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ředitel školy.

(3) Při akcích konaných mimo místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, kdy místem pro shromáždění žáků není místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, se zajišťuje bezpečnost a ochrana zdraví žáků na předem určeném místě 15 minut před dobou shromáždění. Po skončení akce končí zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví žáků na předem určeném místě a v předem určeném čase. Místo a čas shromáždění žáků a skončení akce škola oznámí nejméně 2 dny předem zákonným zástupcům žáků.

6.2 Pracovní listy dalších míst v Rabštejně nad Střelou

ZÁMEK A KOSTEL

- Doplň hesla do textu na základě vyslechnutého výkladu:

Zámek byl postaven v polovině _____. století pány z rodu _____ . V té době postihly Rabštejn dva _____ , které zničily město. _____ , ve kterém do té doby pánové panství bydleli, byl také poničen. Proto si nechali na východní straně skalnaté vyvýšeniny nad řekou postavit nový zámek. Dalším významným rodem byl rod _____. František Antonín nechal přestavit původně renesanční zámek do _____ podoby a před zámkem nechal vybudovat _____. Ale už v polovině 18. století přešel Rabštejn pod pány z rodu _____ z Manětína. Ti vedle zámeckého areálu nechali postavit _____. A Rabštejn vlastnil tento rod až do konce _____. světové války, kdy jim byl na základě Benešových dekretů odebrán.

- Znáš další zámky v okolí Rabštejna? Měly nějaké zámky něco společného?

- Dokážeš vysvětlit, jaký je rozdíl mezi hradem a zámkem?

- V prvním úkolu jste se dočetli, že zámek byl rodině odebrán na základě Benešových dekretů po 2. světové válce. Čím myslíte, že se mohli lidé ve válce provinit, když jim byl odebrán majetek? Myslíte, že je spravedlivé brát někomu majetek? Diskutujte a zdůvodněte.

• Zatím jste se nedozvěděli, v jakém uměleckém slohu je kostel postavený. Níže máte krátkou charakteristiku ke třem uměleckým slohům. Vaším úkolem je vybrat ten, který na kostel Panny Marie Sedmibolestné sedí. Svůj poznatek запиš do věty pod charakteristikami.

1. Románský sloh

Románské kostely vznikaly mezi 10. a 13. stoletím a jejich znakem je jednoduchost. Jako hlavní stavební materiál se používal kámen. Místo zdobných ornamentů se v románském kostele objevují mohutné zdi, malá okna a jednoduché stropy, proto některé stavby mohou působit těžkopádně a masivně.

2. Klasicismus

Klasicistní kostely pochází nejčastěji z 19. století. Jejich typickým znakem je pravidelnost, symetrie a jednoduchost. Objekty působí velmi hladce a není obvyklé, aby byly přezdobené. Oblíbeným prvkem jsou mohutné sloupy, které vytváří antický dojem a návštěvníka ohromí svou mohutností.

3. Baroko

Barokní kostel je zdobný a honosný objekt, který obsahuje mnoho bohatých tvarů a návštěvníka ohromí svou velkolepostí. Tento umělecký sloh byl rozšířen v 17.–18. století. Barokní budovy jsou představením bohatství a moci, často jsou věže rozšířené do kopule. Mnoho lidí si pod pojmem baroko vybaví výraz „perla nepravidelného tvaru“, protože se stěny staveb prohýbají, vlní a jsou plné napětí.

Zjistil jsem, že kostel Panny Marie Sedmibolestné je postaven v _____

slohu. Tento umělecký sloh se vyznačuje _____

_____ a patří do období _____ století.

8. září 1938

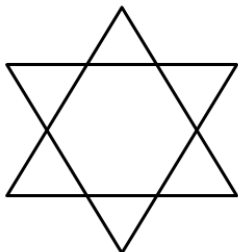
Milý deníčku,

poslední dny jsou voláštní. Maminka je nervózní a bez důvodu na mě vyřazuje klas. Tatiček mě uklidňuje, že to není nic proti mně, ale stejně... Vše měště začínají být spory. Lidé, kteří se dříve přátelili, začínají mezi sebou dělat rozdíly. A už se několikrát stalo, že na mě někdo křičel, že za všechno můžu já - židovská holka - za jejich špatnou práci, že nemají peníze, že jsou nemocní, že nemají větší dům... Nevím, za co bych asi tak mohla. Nikomu jsme nic neudělali. Tatiček říká, že náš rod byl jeden z prvních židovských, který se do Rabštejna na konci 17. století nastěhoval. To už je tak dávno, že už ani nevím, kam bych měla jít, kde jinde by byl můj domov? Lidé nemůžou dělat řemesla, i když tatiček by si přál být lesářem, takže jsou moji rodiče obchodníci. Přizpůsobujeme se. Uždyť i náš křiblov nemůžeme mít jinde, než na špatně přístupném místě, kde by si ani nikdo nic nikdy nepostavil. Ani synagogu jsme si tu neřádili. Dodržujeme, co musíme, ale je to Němcům málo. A že jich tu je. Pan učitel nám říkal, že z celkového počtu 425 obyvatel našeho Rabštejna je 340 Němců. Uždyť jen věříme v něco jiného než oni. My je respektujeme, proč ne oni nás? A aby toho nebylo málo, tak často někdo říká, že bude válka. Maminka tomu věří a chce utéct. Možná své další narozeniny v našem domku neoslavím, možná už nebudeme chodit každou neděli na krob pokládat babičce kamínky, možná už neuvídím Evičku, nejlepší kamarádku. Evička se tak nebojí, nikdo jí nenadává, asi protože není jako já - Židovka. Možná chci být jako Evička, ale nemůžu to říct rodičům.

Ráchel

ŽIDOVSKÝ HŘBITOV

- Kdy přišly první židovské rodiny do Rabštejna?

- Kde jedině si mohli židé postavit na Rabštejně hřbitov?

- Dokážeš z deníku rozpoznat, jak se jmenuje židovský kostel?

- Kdo byl původcem neshod? Jak velké měla tato konfliktní skupina na Rabštejně zastoupení?

- Čeho se týkaly spory v době, ve které Ráchel píše deník?

- Dokážeš z dopisu vycítit, jaké pocity mohli židé v této době mít? Napiš alespoň 4:

- U hřbitova je informační tabule, vyčti z ní, jaká pravidla platí pro pohřbívání židů. Napiš alespoň 4:

- Z tabule ses dočetl, že židé zdobili své náhrobky různými ornamenty. Vyber si jeden ornament z jakéhokoliv náhrobku a překresli ho:

- Víš, proč už dnes tolik židů nežije na našem území? Napiš, zda víš, jaký měli osud:

- Proč myslíš, že se město po 2. světové válce vylidnilo a dnes v něm žije pouhých 25 obyvatel?

- Představ si, že máš kamaráda, který netuší, kdo je to žid. Dokážeš mu to po zjištěných informacích vysvětlit? Napiš své vysvětlení:

* Pokud chceš uctít památku místa, můžeš dodržet židovskou tradici a položit kamínek na vybraný náhrobek.

BŘIDLICOVÝ LOM

- Prohlédni si, jak vypadá břidlice. Napiš 4 místa, kde byla ve městě břidlice využita jako stavební materiál.

- Vezmi si rukavice a vyber si nějaký kus břidlice. Níže zakroužkuj nebo dopiš údaj, který zjistíš prohlédnutím břidlice a vyzkoušením jejích vlastností.

<u>ZKOUMEJ:</u>	<u>ODPOVĚZ:</u>
Přijde ti břidlice těžká?	ANO NE
Myslíš, že je propustná, když se využívala jako pokrytí střech domů?	ANO NE
Působí na tebe břidlice jako tvrdá hornina?	ANO NE
Zkus břidlici oklepat o zem. Je hornina křehká?	ANO NE
Prohlédni si břidlici ze strany. Tvoří se uvnitř horniny vrstvy?	ANO NE
Vyber si břidlici, která ležela na sluníčku, je horká, nebo studená?	HORKÁ STUDENÁ
Jakou barvu má břidlice?	_____
Co se stane, když ryžeš jedním kusem břidlice do druhé břidlicové destičky.	_____

- Dej dohromady údaje, které jsi v předchozí úloze vyplnil/a, a vytvoř definici břidlice do vaší učebnice, ze které by se mohly učit ostatní děti.

- Podívej se na mapu a zaměř se znovu na řemesla, která se ve městě vykonávala. Najdeš povolání, které znamená práci s touto surovinou? Napiš, jak se mu říká.

- Nyní si zkusíš, jak náročnou práci měl řemeslník, kterého jsi doplnil do řádku v úkolu výše. Vyber si větší kus břidlice, vezmi si rukavice, ochranné brýle a kladívko a zkus vytvarovat destičku, která by se mohla použít jako taška na střeše.

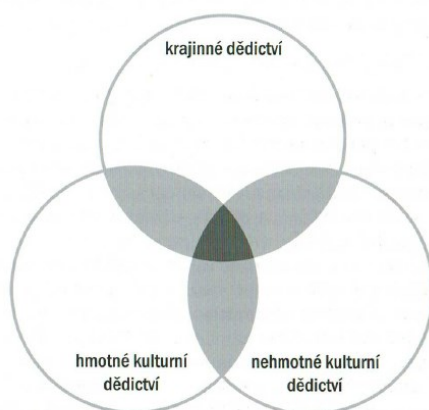
Přijde ti tato práce náročná? Napiš, jak se ti pracovalo a co ses naučil:

- Na větší kus břidlice si vyzkoušej, jak žáci v dřívější škole psali. Napiš na ni křídou své jméno. Chtěl bys břidlicové tabulky ve škole? Zdůvodni:

6.3 Obrazová příloha

Obrázky jsou řazeny postupně tak, jak se nachází v diplomové práci:

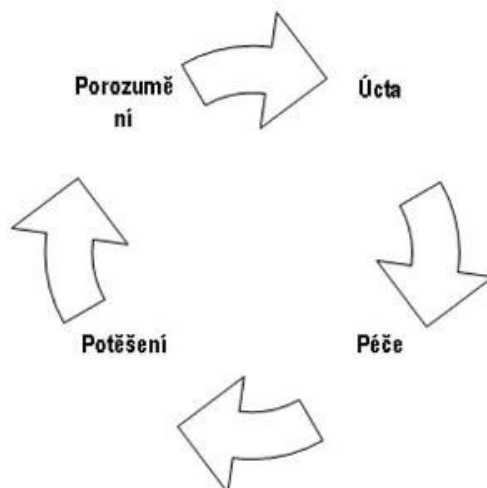

č. 1

Okruhy kulturně historického dědictví

FOLTÝN, Dušan a kol. *Prameny paměti: Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedf Uk, 2008, s. 11.

ISBN 978-80-7290-352-8.

č. 2

Schéma principu výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví

[cit. 2019-10-23]. Dostupné z: http://ihned.cz/c4-10036830-30314270-000000_d-vychova-ke-vztahu-ke-kulturne-historickemu-dedictvi-pohled-do-velke-britanie

č. 3

Podoba Čoubova mlýna z roku 2014

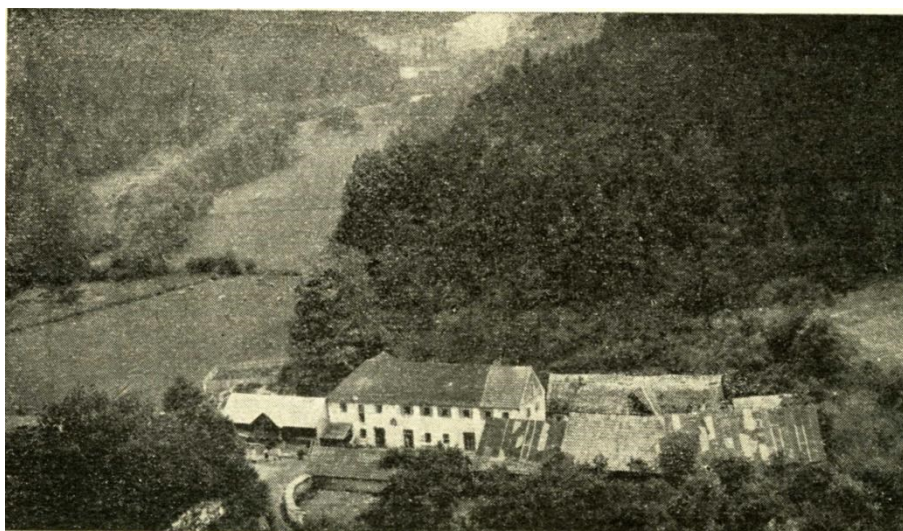
Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 4

Zastavení ledů na Čoubově mlýně při povodni v roce 1901

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 5

Čoubův mlýn v roce 1932

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 6

Replika původního kola u Čoubova mlýna, 2004

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 7

Most přes řeku Střelu u Čoubova mlýna, 2007

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 8

Socha sv. Jana Nepomuckého u Čoubova mlýna, 2004

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

(12)

č. 9

Relikt Dlouhé věže hradu Rabštejna

*Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice,
2019.*

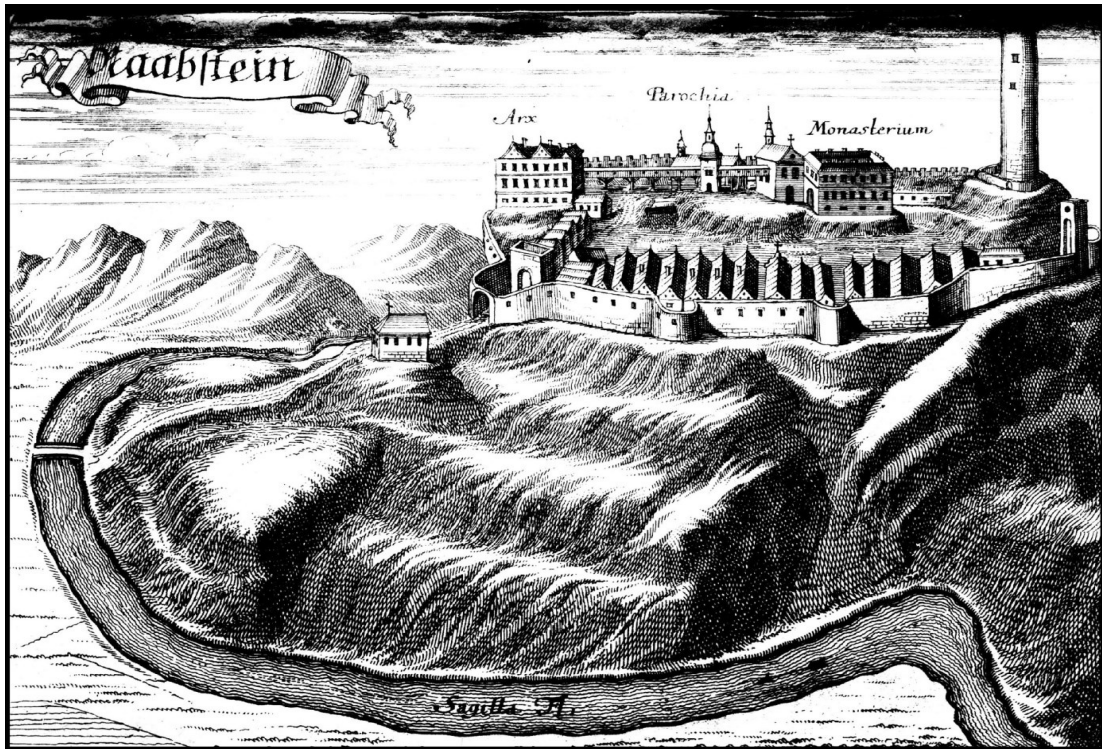

č. 10

Zbytek Tupé věže hradu Sychrova v Rabštejně nad Střelou

Vlastní fotografie

(13)

č. 11

Pohled na Rabštejn nad Střelou od Mauritiuse Vogta, 1712

VOGT, Mauritius. Pohled na Rabštejn v roce 1712 [kresba]. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1966*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 78.

č. 12a

Zámek v Rabštejně nad Střelou, 2. polovina 20. století

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

(14)

č. 12b

Zámek v Rabštejně nad Střelou, 2017

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 13

Loretáňská kaple

Vlastní fotografie

č. 14

Kostel Panny Marie Sedmibolestné v Rabštejně nad Střelou

Vlastní fotografie

č. 15

Servitský klášter v Rabštejně nad Střelou, 2014

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

(16)

č. 16a

Dřívější podoba špitálu v Rabštejně nad Střelou

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 16b

Současná podoba špitálu v Rabštejně nad Střelou

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

č. 17

Židovský hřbitov v Rabštejně nad Střelou

Vlastní fotografie

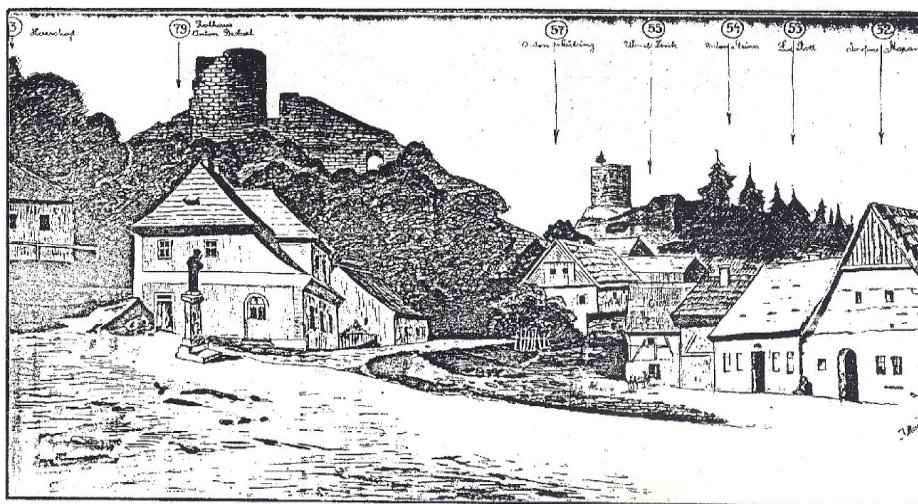

č. 18

Kamenný most v Rabštejně nad Střelou, počátek 20. století

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: fotoarchiv. Mariánská Týnice, 2019.

(18)

č. 19

Rabštejnské náměstí, 1889

ANON. Rabštejnské náměstí v roce 1889, v popředí dům čp. 79 s obecní zasedací místností [kresba]. In: FÁK, Jiří, ed. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn: Sborník příspěvků ze semináře konaném v Manětíně 15.–17. května 1966*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1997, s. 95.

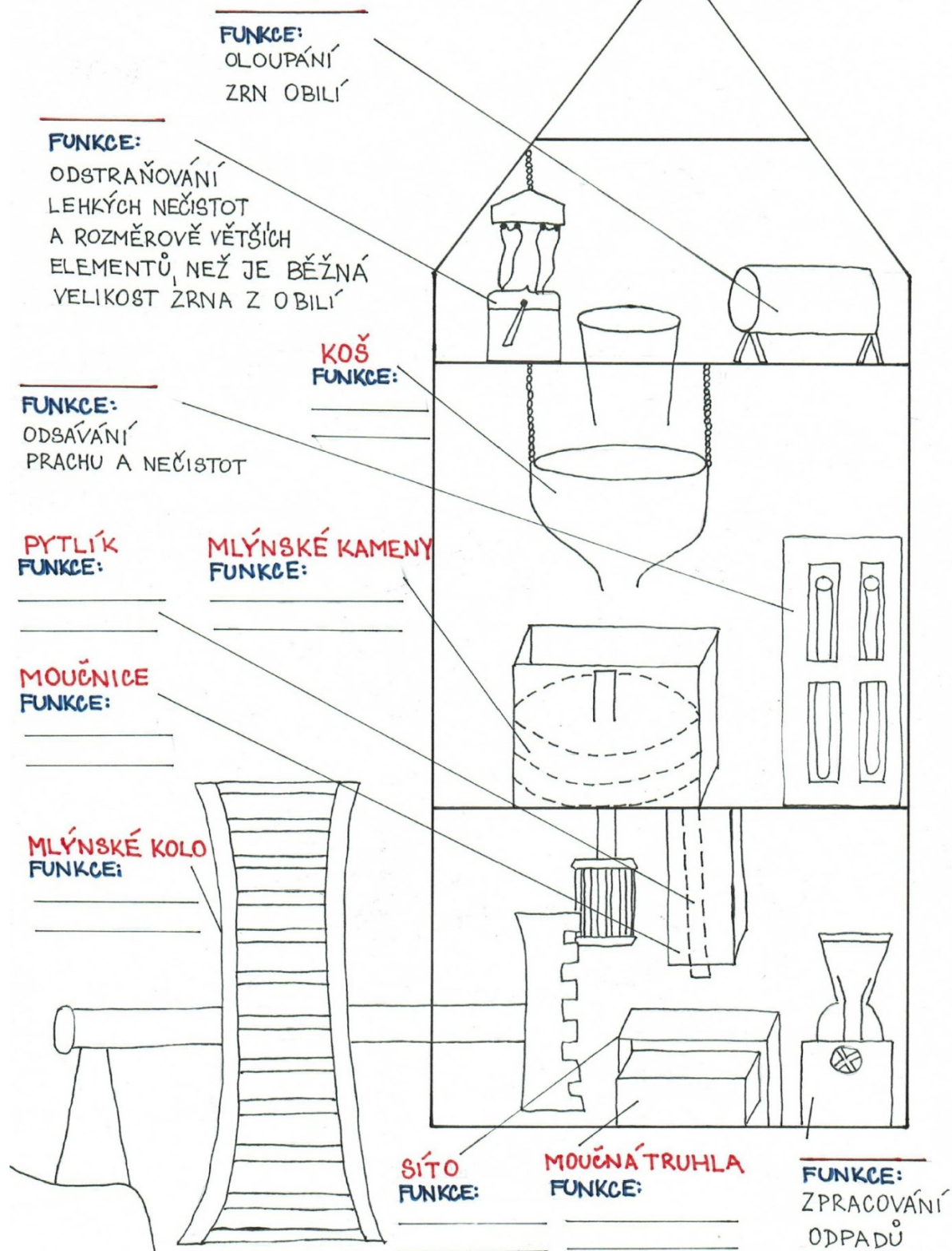
č. 20

Smírčí kříž v Rabštejně nad Střelou

Vlastní fotografie

(19)

MLÝN

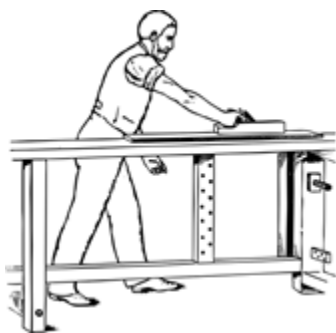

č. 23

Budova mlýna

Vlastní ilustrace

(21)

č. 25

Truhlář

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Truhl%C3%A1%C5%99/39398.html>

č. 24

Bochník chleba

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Bochn%C3%ADk-chleba-Vektor-Klipart/5576.html>

č. 26

Současný stav náhonu na Čoubově mlýně

Vlastní fotografie

č. 27

Vojenské mapování v okolí Čoubova mlýna, 1879

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/hr/mlyny/estates/detail/4936-coubuv-mlyn>

Vlastní úprava

(23)

č. 28

Kolo na vrchní vodu

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Vodn%C3%AD-kolo/64621.html>

č. 29

Mlýn s vantroky

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Mill-house/43454.html>

č. 30

Přístupné ohniště u Čoubova mlýna

Vlastní fotografie

č. 31

Poznávání obilnin

Vlastní ilustrace

inspirace: PETROVÁ, Jitka. *Technické památky a jejich uplatnění ve výuce na 1. stupni ZŠ.*

České Budějovice, 2017. Závěrečná práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,

Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Eva Roučová. Dostupné také z:

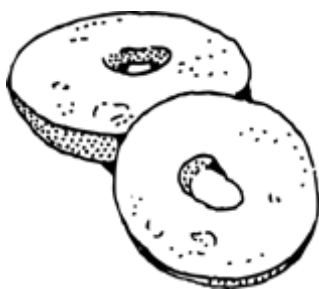
https://www.pf.jcu.cz/education/department/czv/archiv_zp/ns/2017/Technicke_pamatky_a_jejich_uplatneni_ve_vyuce_na_1_stupni_ZS.pdf

č. 32

Pšenice

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Vektorov%C3%BD-obr%C3%A1zek-p%C5%A1enice-v%C4%9Btve/18124.html>

č. 33

Placky

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Bagely-vektorov%C3%A9-ilustrace/5569.html>

č. 34

Návod na výrobu mlýnského kola č. 1

Vlastní fotografie

č. 35

Návod na výrobu mlýnského kola č. 2

Vlastní fotografie

č. 36

Návod na výrobu mlýnského kola č. 3

Vlastní fotografie

č. 37

Návod na výrobu mlýnského kola č. 4

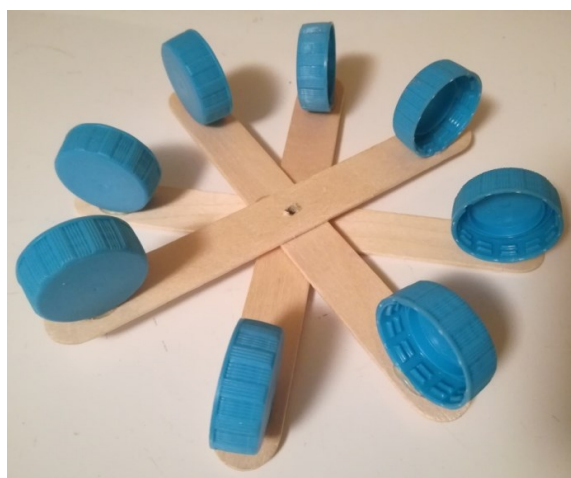
Vlastní fotografie

č. 38

Návod na výrobu mlýnského kola č. 5

Vlastní fotografie

č. 39

Návod na výrobu mlýnského kola č. 6

Vlastní fotografie

č. 40

Návod na výrobu mlýnského kola č. 7

Vlastní fotografie

č. 41

Návod na výrobu mlýnského kola č. 8

Vlastní fotografie

č. 42

Návod na výrobu mlýnského kola č. 9

Vlastní fotografie

č. 43

Skupina dětí

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Klubovna-d%C4%9Bti-vektorov%C3%A9-kreslen%C3%AD/18800.html>

č. 44

Vyprávění pamětníků

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Babi%C4%8Dka-vypr%C3%A1v%C4%9Bn%C3%AD/75962.html>

č. 45

Obydlí

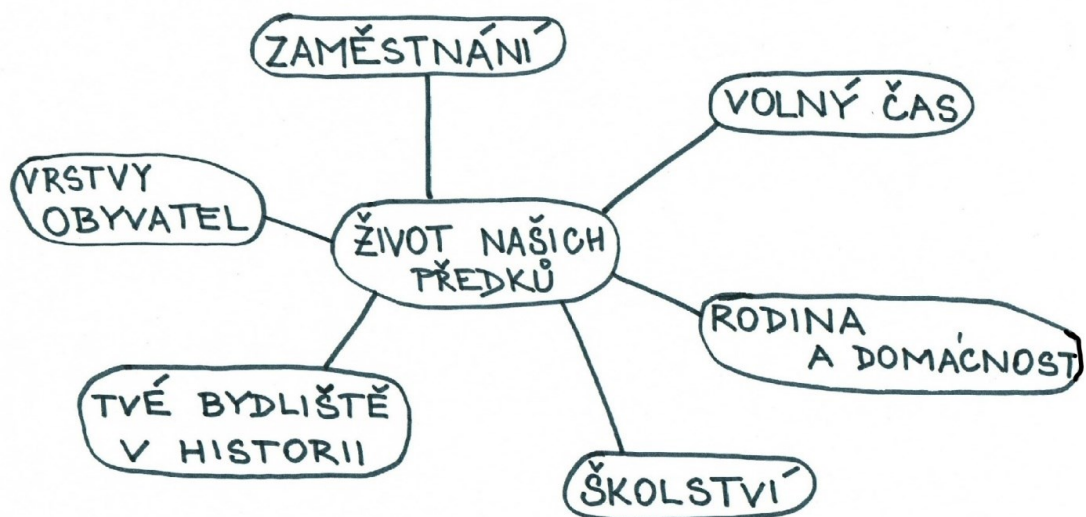
[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Zem%C4%9B-Chata-vektorov%C3%A9-skici/77201.html>

č. 46

Kovář

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Kon%C4%9B-kov%C3%A1n%C3%AD-vektorov%C3%A9-ilustrace/11795.html>

č. 47

Předvyplněná myšlenková mapa

Vlastní ilustrace

č. 49

Socha sv. Jana Nepomuckého na skále u kamenného mostu v Rabštejně nad Střelou

Vlastní fotografie

č. 50

Mostek

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Vektor-Klipart-d%C5%99ev%C4%9Bn%C3%BD-most-v-p%C5%99%C3%ADrod%C4%9B/25329.html>

č. 51

Obchodníci

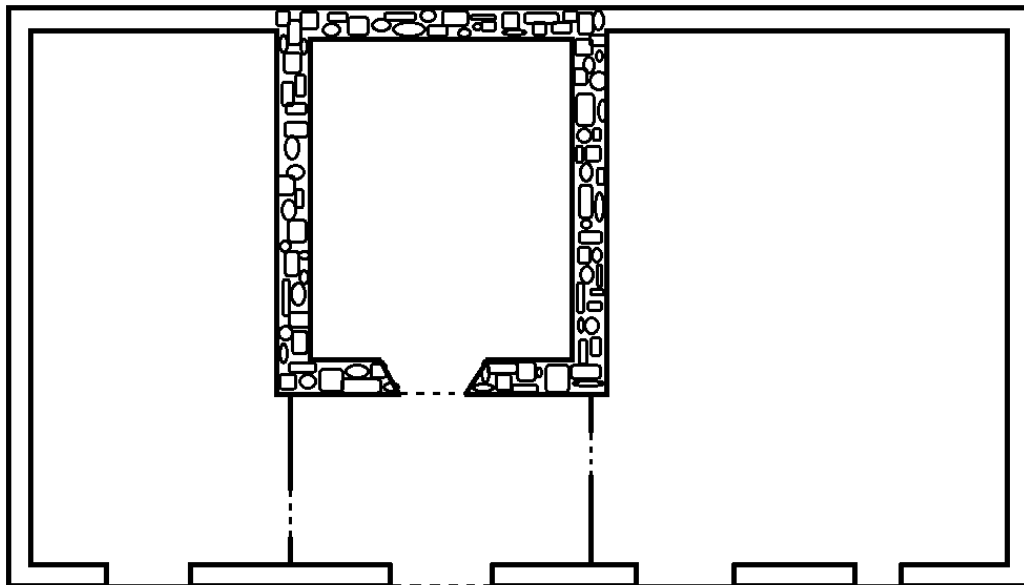
[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/S-kryt%C3%BDmi-vozy-a-lid%C3%A9/81998.html>

č. 52

Staré obydlí

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Farmasrub-v-p%C5%99%C3%ADrod%C4%9B-vektorov%C3%A9-kreslen%C3%AD/18163.html>

č. 53

Půdorys pastušky v Rabštejně nad Střelou

Vlastní ilustrace

inspirace: BUKAČOVÁ, Irena, Karel FOUD, Tomáš KAREL a Jiří KŘEMENÁK. *Lidová architektura: Okres Plzeň - Sever*. Plzeň: Státní památkový ústav v Plzni, 2002. ISBN 80-85035-18-9.

č. 54

Opevnění

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Padac%C3%AD-most/62193.html>

č. 55

Hrázděný dům

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Lid%C3%A9-v-ulic%C3%ADch/71833.html>

č. 56

Památník 1. světové války

Vlastní fotografie

č. 57

Válka

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Sv%C4%9Btov%C3%A9-v%C3%A1lky-I-sc%C3%A9nu-vektorov%C3%BD-obr%C3%A1zek/13931.html>

č. 58

Odchod do války

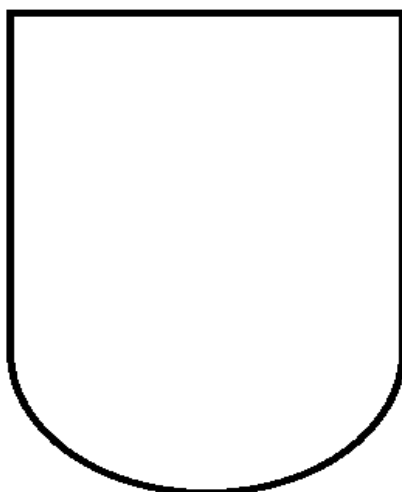
[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Voj%C3%A1k-a-jeho-man%C5%BEelka-vektorov%C3%BD-obr%C3%A1zek/13925.html>

č. 59

Městský erb Rabštejna nad Střelou

ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985.

č. 60

Prázdný erb

Vlastní ilustrace

č. 61

Děti ve škole

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Pozd%C4%9B-do-%C5%A1koly-vektorov%C3%BD-obr%C3%A1zek/7106.html>

č. 62

Město

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Roquevaire-obec-vektorov%C3%A9-kreslen%C3%AD/11451.html>

č. 63

Šlehtična

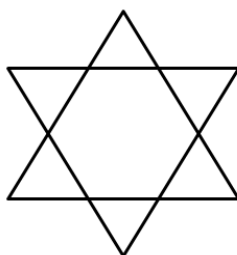
[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/D%C3%A1ma-ve-velk%C3%A9-%C5%A1aty/73891.html>

č. 64

Náměstí

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Vektorov%C3%A9-kreslen%C3%AD-tesa%C5%99sk%C3%A9-Hall/24321.html>

č. 65

Davidova hvězda

Vlastní ilustrace

č. 66

Horník

[cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/Vousat%C3%BD-horn%C3%ADk-vektorov%C3%A9-kreslen%C3%AD/19821.html>